”Kellää elämä ei oo täydellistä”

Median ja ihanteiden kohtaaminen kuudesluokkalaisten omakuvissa.

Anna Nikkilä

Pro gradu -tutkielma

Lapin yliopisto

Kuvataidekasvatus

2015

Lapin Yliopisto, Taiteiden tiedekunta
”Kellää elämä ei oo täydellistä” – Median ja ihanteiden kohtaaminen kuudesluokkalaisten omakuvissa.
Anna Nikkilä
Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma
Pro gradu -tutkielma
104 sivua, 3 liitettä
2015

Tutkimuksessani tarkastellaan kuudesluokkalaisten käsityksiä ihanteellisesta elämästä ja ihmisyydestä. Keskityn tutkimaan erityisesti sitä, näkyykö näissä ihanteissa vaikutteita erilaisista mediasisällöistä ja niissä esillä olevista arvoista ja ihmiskuvasta. Aihetta lähestytään kuvailmaisun kautta, analysoimalla kohderyhmän tuottamia omakuvapiirustuksia. Kyseessä on laadullinen tapaustutkimus, jonka lähestymistapa on fenomenografinen.

Tutkimusaineisto kerättiin kolmelta kuudennen luokan opetusryhmältä, ja se koostuu 36 omakuvasta ja kyselyvastauksista. Aineistonkeruumenetelminä käytettiin sovellettua versiota kuvallisesta eläytymismenetelmästä, kyselyä ja havainnointia. Aineiston analyysi toteutettiin teemoittelun ja tyypittelyn avulla.

Tutkimuksessa selvisi, että kuudesluokkalaiset käsittävät ihanteellisen elämän yleisimmin sellaiseksi, johon kuuluu jännitystä, varallisuutta ja muiden ihailun kohteena olemista. Muita tavoiteltuja ominaisuuksia olivat taitavuus tietyssä lajissa, sekä hyvät sosiaaliset suhteet. Mediasisältöjen vaikutteet näkyivät ihanteissa esisijaisesti arvojen, kuten materialismin ja kauneuden tavoittelun kautta. Ihmiskuvassa korostuivat länsimaiset kauneusihanteet sekä stereotyyppiset sukupuoliroolit.

Toisaalta aineistosta nousi esille myös se, miten monet kuudesluokkalaiset ovat tyytyväisiä nykyiseen elämäänsä ja ulkonäköönsä, ja pitävät niitä ihanteellisina. Lisäksi useat oppilaat tuntuivat tiedostavan ja kritisoivan niitä vaikutuskeinoja, joilla erilaiset mediasisällöt, kuten mainokset, pyrkivät luomaan hyvin rajoitettua kuvaa ihanteellisuudesta. He kyseenalaistivat näkemyksen siitä, että olisi olemassa täydellistä elämää tai ihmisyyttä. Kävi myös ilmi, että suurimmalla osalla oppilaista oli hyvin realistinen suhtautuminen unelmiensa toteutumisen mahdollisuuksista.

Avainsanat:

Kuvataidekasvatus, mediakasvatus, omakuvat, ihanteet, identiteetti, minäkäsitys ja kuvallinen eläytymismenetelmä

Annan suostumukseni tutkielman luovuttamiseen Lapin yliopiston kirjastossa käytettäväksi.

University of Lapland, Faculty of Art and Design
”Nobody’s life is perfect” – The meeting of media and ideals in the self-portraits of sixth-grade students.
Anna Nikkilä
Art Education
Pro gradu thesis
104 pages, 3 attachments
2015

This study examines sixth-grade students’ conceptions of ideal life and person. The study especially focuses on whether these ideals have taken influence of different media contents or the values and views of people represented in the media. The subject is approached through artistic expression, by analysing the self-portrait pictures drawn by the focus group. This study is a qualitative case study, with a phenomenographic approach.

The research material was collected from three groups of sixth-graders, and it consists of 36 self-portraits and surveys results. The methods used during the collection of the material were an adapted version of the figurative role-playing method, survey and observation. The material was analysed using classification and typology.

The study revealed that the sixth-graders most commonly perceive ideal life as something that includes excitement, material property and admiration from others. In addition, good social relationships and skills in some sport or other activity were seen as something to be aspired to. The influence of media contents mainly appeared through the pursuit of values such as materialism and beauty. Stereotypical gender roles and the Western ideals of beauty were also emphasized.

On the other hand, the research material also brought to light the fact that many sixth-graders are happy with their lives and appearance as they are, seeing them ideal. Furthermore, most students seemed to be well aware and critical of the ways in which different media contents, such as advertisement, tries to create a restricted image of what is deemed as ideal. They were critical towards the media contents and questioned the existence of a perfect life or person. However, most of the students also seem to have a very realistic attitude towards the possibility of their dreams coming true.

Keywords:

Art education, media education, self-portrait, ideals, identity, self-image and figurative role-playing method

I give permission for the pro gradu thesis to be read in the library of the University of Lapland.

Sisällys

1 Johdanto **4**

2 Nuoruus, identiteetti ja kuvailmaisu

2.1 Identiteetti, minäkäsitys, itsetunto 7

2.2 Minäkäsityksen muutokset lapsuudessa ja nuoruudessa 10

2.3 Kuvailmaisu identiteetin tukena 15

2.4 Kuudesluokkalaisen kuvailmaisu ja taidekäsitys 18

3 Media ja nuoret

3.1 Lapsuuden markkinat 21

3.2 Sukupuolen rakennuspalikoita 25

3.3 Brändätty maailma 28

3.4 Media, hyvä paha kasvattaja

3.4.1 Median rooli kasvatuksessa 30

3.4.2 Minuus median kynsissä? 33

3.4.3 Media kuvataideluokassa 37

4 Omakuvat itseilmaisun välineenä

4.1 Omakuvien historiasta ja ilmentymistä 40

4.2 Omakuva identiteetin peilinä ja peittäjänä 43

4.3 Digitaaliajan omakuva sosiaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissa 46

5 Tutkimuksen toteuttaminen ja tutkimusaineisto

5.1 Aineistonkeruumenetelmät 51

5.2 Kuvallinen eläytymismenetelmä 54

5.3 Kysely ja havainnointi 58

5.4 Aineistonkeruutilanteiden kuvaus 61

5.5 Aineiston analyysi 64

5.6 Aineiston luokittelu 67

6 Median ja ihanteet kuudesluokkalaisten omakuvissa

6.1 Kuvaryhmä 1: Tavarataivas 69

6.2 Kuvaryhmä 2: Urheilun ammattilaiset 74

6.3 Kuvaryhmä 3: Tässä on (melkein) hyvä 79

6.4 Kuvaryhmä 4: Fantastinen elämä 83

6.5 Kuvaryhmä 5: Muut 88

6.6 Kuvaryhmien keskinäistä vertailua 91

7 Tutkimustulokset 98

8 Tutkimuksen luotettavuuden arviointia 100

9 Lopuksi 102

Lähteet

Liitteet

1 Johdanto

Internet, älypuhelimet, televisio, elokuvat, pelit, mainokset… Erilaiset mediat näyttelevät yhteiskunnassamme isompaa roolia kuin milloinkaan aikaisemmin. Suomen virallisen tilaston mukaan vuonna 2012 yhdeksänkymmentä prosenttia suomalaisista joko käytti internetiä jatkuvasti tai oli käyttänyt sitä edeltäneen kolmen kuukauden aikana (Suominen 2013,10). Tietoyhteiskunta on kuitenkin ollut olemassa vasta muutaman vuosikymmenen, ja informaation määrä ulottuvillamme on todella räjähtänyt vasta aivan viime vuosina. Ensimmäistä kertaa kasvatamme uusia sukupolvia, jotka eivät tunne aikaa ennen internetiä ja kaikkea sen mukanaan tuomaa, sekä hyvää että pahaa.

Pro gradu -tutkielmassani tutkin median ja ihanteiden kohtaamista kuudesluokkalaisten omakuvissa. Tutkimuskysymykseni on, millainen on kuudesluokkalaisten käsitys ihanteellisesta elämästä ja ihmisestä, ja näkyykö näissä ihanteissa erilaisten mediasisältöjen vaikutuspiirissä eläminen. Tutkin erityisesti mediasisällöissä esillä olevan ihmiskuvan ja muiden arvojen näkymistä siinä, millä tavalla nuoret näkevät itsensä ja kuvaavat ihanteellisuutta. Tutkimuksessani media näyttäytyy kokonaisuutena, johon kuuluvat niin mainokset kuin internetin mediasisällötkin, sillä lapset ja nuoret toimivat nykyään näiden kaikkien parissa hyvin tasapuolisesti, eikä niiden näkymistä kuvissa ole siksi mahdollista erotella toisistaan. Käsittelen asiaa erityisesti kuvataidekasvatuksen näkökulmasta: mitä asiasta voi kuvailmaisun kautta selvittää?

Lisäkysymyksenäni pohdin myös sitä, näkyykö kuvissa eroja sukupuolten välillä, ja mikä on lasten asenne unelmiensa toteutumisen mahdollisuuteen yleensä. Taide toimii erinomaisena itsetutkiskelun välineenä, ja kuvallinen ilmaisu on oiva keino käsitellä vaikeita ja henkilökohtaisia asioita. Sen kautta pystytään tuomaan esiin myös tiedostamattomia käsityksiä itsestämme ja muusta maailmasta. Myös mediassa suurin osa viesteistä saadaan kuvallisen informaation välityksellä. Tutkimuksessani pyritään kuvailmaisun kautta paljastamaan median mahdollisia linkkejä nuorten ihanneminä-käsityksen muotoutumiseen.

Tutkimukseni aihevalintaan vaikutti varmasti eniten oma kiinnostukseni uudenlaisen tietoyhteiskunnan vaikutuksista sen yksilöihin. Olen itse osa viimeistä sukupolvea, joka muistaa vielä ajan ennen internetiä ja älypuhelimia, mutta on silti kasvanut suuren osan elämästään niiden parissa. Suhtaudun kuitenkin nykyiseen kaiken lävistämään informaatiotulvaan varsin kriittisesti ja kyseenalaistaen. Vaikka mediat helpottavat elämäämme monella tavalla, välittävät ne myös paljon sellaisia viestejä ja arvoja, joiden itse katson olevan haitallisia. Siksi minua kiinnostaa tutkia asiaa mediasisältöjen parissa vauvasta asti kasvaneiden näkökulmasta. Nenä älypuhelimissa kiinni elävät lapset ja nuoret ovatkin viime vuosina herättäneet paljon huolta siitä, miten tämä vaikuttaa heidän identiteettinsä ja minäkäsityksensä muodostumiseen. Vaikka en pysty opinnäytetyön kokoisessa tutkimuksessa selvittämään median vaikutuksia lapsiin ja nuoriin sinänsä, toimii tämä ilmapiiri tutkimukselleni kiintoisana lähtökohtana.

Tutkimus toteutettiin teettämällä kolmen kuudennen luokan opetusryhmän oppilailla omakuvia. Omakuvat toimivat erityisen hyvin itsetutkiskelussa, ja niiden avulla voidaan saattaa kuvalliseen muotoon monia sellaisia itseä koskevia ajatuksia ja tunteita, joita on usein vaikea pukea sanoiksi. Kandidaatin tutkielmassani, jossa käsittelin samaa aihetta ja joko siten toimii tämän tutkimuksen esitutkimuksena, aineisto kerättiin kahdeksannen luokan kuvataideryhmältä. Pro graduni kohderyhmäksi olen kuitenkin valinnut 12–13-vuotiaat, sillä juuri 12. ikävuoden tienoilla luodaan minäkäsityksen vankin pohja.

Tutkimuksessani yhdistän kuvataidekasvatuksen ja mediakasvatuksen näkökulmia, ja lisäksi tutkimuksen viitekehystä syventävät sukupuolentutkimuksen ja kasvatus- ja kehityspsykologian teoriat. Sukupuolentutkimuksen näkökulman olen ottanut mukaan siksi, koska sukupuoli, erityisesti stereotyyppiset sukupuoliroolit, ovat mediasisällöissä yleensä hyvin korostuneita. Käsittelen lisäksi omakuvia osana taidehistoriallista jatkumoa, joka nykyään on saanut uusia ilmentymistapoja mediakulttuurissamme. Omakuvat ovat tutkimuksessani siis väline, jonka avulla tutkimus saadaan toteutettua, eivät itse tutkimuskohde, vaikka nuorten kuvailmaisun tarkastelu itsessään onkin tutkimukseni ydin.

Kyseessä on laadullinen tapaustutkimus, joka toteutettiin teettämällä kohderyhmällä kuvallinen tehtävä ja kysely. Kysely tuotti aineistoon sanallista materiaalia kuvallisen

rinnalle, ja näin syvensi analyysin luotettavuutta ja mahdollisuuksia. Aineisto analysoitiin teemoittelun ja tyypittelyn avulla. Tutkimusnäkökulmani on fenomenografinen, ja tutkimusmetodina toimii sovellettu versio kuvallisesta eläytymismenetelmästä. Aineiston analyysi toteutettiin teemoittelun ja tyypittelyn avulla, ottamalla vaikutteita diskurssianalyysista.

Koen, että tutkimukseni tuo tärkeää lisä-informaatiota kuvataidekasvatuksen kentälle. Tieteenalamme yksi päämääriä on paitsi sivistää ja opettaa arvostamaan kulttuuria, myös auttaa käsittelemään oman elämän tapahtumia ja sen ulkopuolisia ilmiöitä taiteen keinoin. Kasvatus on hedelmätöntä, jos pedagogi ei tunne kasvatettavan mielenliikkeitä tai sitä kokemusmaailmaa, jonka vaikutuspiirissä tämä elää. Tutkimukseni myös valottaa mediakasvatuksen ja kuvataidekasvatuksen välisiä yhteyksiä. Tällainen informaatio on nykyään kaivattua, sillä media on suuremassa roolissa oppilaiden elämässä kuin koskaan aikaisemmin, ja oletettavasti vaikuttaa sitä kautta myös taiteelliseen ilmaisuun.

Aiempia tutkimuksia aiheeseeni liittyen ei ole kuvataidekasvatuksen kentällä tehty. Siksi teoreettisessa viitekehyksessäni yhdistyykin monen tieteenalan tutkimuksia. Mediakasvatuksen tutkimuksessa median psykologisia vaikutuksia lapsiin ja nuoriin on käsitellyt erityisesti Anu Mustonen lukuisissa teoksissaan, jotka ovat toimineet minulle tiennäyttäjänä myös tässä tutkimuksessa. Eläytymismenetelmän saloihin ovat minua puolestaan johdattaneet Anniina Koivurova sekä Jari Eskola, eläytymismenetelmän pioneeri Suomessa. Juha Herkmanin teos *Kriittinen mediakasvatus* (2007) auttoi minua omien ennakkokäsitysteni murtamisessa, ja James Hallin *Self-portrait. A Cultural History* (2014) avasi minulle kaivatusti omakuvien historiaa. Päivi Granön artikkeli *Internetin kuvagallerian omakuvat nuoren rajaamana paikkana* valaisi niiden ilmentymiä nykyajan mediamaailmassa.

Keskeisiä käsitteitä ovat kuvataidekasvatus, mediakasvatus, identiteetti, omakuvat, ihanteet, minäkäsitys ja kuvallinen eläytymismenetelmä.

2 Nuoruus, identiteetti ja kuvailmaisu

2.1 Identiteetti, minäkäsitys, itsetunto

Ennen kuin voin syvällisemmin käsitellä kuudesluokkalaisen mielenmaisemaa, on selvitettävä muutamia psykologian peruskäsitteitä. Näistä ensimmäinen ja kokonaisvaltaisin on identiteetin käsite. Identiteetti tarkoittaa yksilön tietoisuutta, käsityksiä ja kokemusta itsestään (Pietarinen & Rantala 2002, 231). Tähän kokonaisuuteen kuuluvat niin fyysiset, psyykkiset kuin sosiaalisetkin ominaisuudet. Identiteetti ei kuitenkaan ole sidoksissa vain yksilön omiin näkemyksiin, sillä sitä määrittävät myös ympäröivä yhteiskunta ja sen kulttuuriryhmät, jotka usein vaikuttavatkin siihen voimakkaasti. Yksilön identiteetti on aina sidoksissa historialliseen ja sosiaaliseen kontekstiin, ja sitä voidaan pitää suhteellisen pysyvänä ja uniikkina osana persoonallisuutta. (Pietarinen & Rantala 2002, 231.)

Minäkuva ja identiteetti sekoitetaan helposti toisiinsa, mutta minäkäsitys on oikeastaan vain osa identiteetin suurempaa kokonaiskäsitystä. Yksilön minäkäsitys sisältää kaiken sen, mitä tiedämme ja uskomme itsestämme (Rauste-von Wright 1979, 17). Minäkäsitykseen kuuluvat muun muassa näkemykset omasta ulkonäöstä, ominaisuuksista, tunteista ja maailmankuvasta eli siitä, millaisia arvoja kokee pitävänsä tärkeinä. Tähän liittyy myös se, millä tavalla ihminen arvioi ja arvottaa itseään. (Aho 1996, 9.) Lisäksi minäkäsitykseen kuuluvat havainnot, joita yksilö on tehnyt itsestään ympäristöstä saatujen vihjeiden pohjalta esimerkiksi siitä, millä tavoilla toiset henkilöt reagoivat häneen. Minäkäsitys on siis ikään kuin asennoitumistapa itseään kohtaan. Se kertoo paitsi sen, millaiseksi yksilö kokee itsensä muiden heijastamana, myös sen, missä määrin hän uskoo itsensä kykeneväiseksi ja ihmisenä arvokkaaksi. (Kääriäinen 1988, 12–13.)

Minäkäsityksiä ei kuitenkaan ole vain yhtä, vaan niitä voidaan nimetä useita erilaisia, jotka ovat kaikki vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Minäkäsitys voidaan jakaa kolmeen eri alakäsitykseen: Reaaliminäkäsitykseen, normatiiviseen minäkäsitykseen ja ihanneminäkäsitykseen. Näistä ensimmäinen on yksinkertaisesti se, millaiseksi yksilö kuvailee itseään. Normatiivinen minäkäsitys puolestaan sisältää käsityksen siitä, miten yksilö kuvittelee ulkopuolisten ihmisten näkevän hänet, ja mitä vaativan häneltä. Tähän

sisältyy myös muiden ihmisten oletetut odotukset ja asenteet itseä kohtaan. Erityisesti murrosiässä normatiivisen minäkäsityksen vaikutus korostuu, sillä sosiaaliset suhteet ja toisilta saatu palaute muodostuvat tärkeiksi. (Aho 1996, 15; Rauste-von Wright 1979, 17.)

Ihanneminäkäsitys, johon tutkimuksessani olen eniten keskittynyt, käsittää sen, millainen yksilö haluaisi olla eli mikä on se tavoite, johon hän yrittää elämässään päästä. Tämä ihanne on se, mihin hän jatkuvasti vertaa itseään, ja voi toimia sekä kehityksen voimalähteenä että lannistavana asiana. (Aho 1996, 15.) Ihanneminä-käsityksessä heijastuvatkin ne ympäristön taholta tulleet vaatimukset jo odotukset, jotka ihminen on sisäistänyt, omaksunut minäänsä liittyviksi. Ihanneminäkäsitystä voidaan pitää sisäisen paineen viitekehyksenä, kun taas normatiivinen minäkuva on enemmän ulkoisen paineen viitekehys. (Rauste-von Wright 1979, 17.)

Minäkäsitykseen sisältyy itsetunto, joka voidaan yleisesti määritellä yksilön kyvyksi olla tietoinen omista heikkouksistaan ja vahvuuksistaan (Aho 1996, 10). Itsetunto myös heijastaa sitä, missä määrin hänen kykynsä, ominaisuutensa, tietonsa ja taitonsa vastaavat niitä arvoja, joita mahdollisesti ympäristössäkin arvostetaan (Rauste-von Wright 1979, 17). Hyvällä itsetunnolla varustettu ihminen suhtautuu varsin positiivisesti mutta samalla realistisesti omiin kykyihinsä ja persoonaansa, mutta tunnustaa myös omat heikkoutensa. Huono itsetunto voi ilmetä sekä hyvin negatiivisella että epärealistisen positiivisella käsityksellä itsestä. (Aho 1996, 10, 38.) Terve itsetunto ja sitä kautta realistinen minäkäsitys ovat siis huomattavan tärkeitä psyykkisen hyvinvoinnin kannalta.

Yksilö, jolla on hyvä itsetunto, ei takerru liikaa muiden käsityksiin toteuttaessaan itseään, ja selviää siksi mahdollisista vastoinkäymisistä paremmin. Ihminen, jolla on heikko itsetunto, ajattelee sen sijaan ympäristön reaktioita ennen itseään, ja lannistuu kohdatessaan vastoinkäymisiä. Nuoruusiän identiteetin muodostumisprosessissa vertaissuhteisiin, median malleihin ja muihin ikävaiheeseen liitettyihin esimerkkeihin peilaaminen voi johtaa itsetunnon heikkenemiseen, mikäli nuori ei saa ympäristön hyväksyntää omana itsenään. (Sutinen 2010, 71.) Sekä minäkäsitys että itsetunto ovatkin varsin alttiita ympäristön vaikutukselle. Niitä muokkaavat paitsi kokemukset, myös ne lukemattomat roolit, joita yksilö ottaa niin perheessä, koulussa, työssä kuin

vapaa-ajallakin. Näiden roolien avulla yksilö pääsee vuorovaikutustilanteisiin toisten kanssa ja oppii tuntemaan oman minänsä. (Pietarinen & Rantala 2002, 230.) Kodin piirissä muokkautuvat erityisesti kotiin liittyvät minäkokemukset ja itsetunto, kouluympäristössä kouluminä ja itsetunto, sosiaalisissa ympäristöissä toveriminä ja niin edelleen. Voimakkaimmin vaikuttaa se ympäristö, jonka piirissä yksilö tietyssä kehitysvaiheessa toimii ja ratkoo kehitystehtäviään. (Korpinen 1990, 17.)

Verkkoidentiteeteiksi kutsutaan henkilöllisyyksiä, joilla näyttäydytään verkon sosiaalisissa ympäristöissä, esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Verkkoidentiteetti muodostuu erityisesti siitä, millainen esittää olevansa ja millainen osoittaa olevansa. Tiettyä tyyliä tai imagoa voi tavoitella, mutta todellinen kuva henkilöstä piirtyy sosiaalisessa kanssakäymisessä. (Aalto & Uusisaari 2009, 114.) Missä tahansa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa on välillä vaikea vetää rajaa ”todellisen” ja tiettyä tilannetta varten konstruoidun identiteetin välille. Ihminen sujahtaakin vaivattomasti erilaiseen rooliin eri sosiaalisissa tilanteissa. Jokin näistä rooleista voi olla aidoin, mutta kaikki ovat käytössä. Sama toistuu myös verkossa. Tosielämän ihmissuhteet voivat jonkin verran vähentää verkkoidentiteettien erillisyyttä. Tämän hetken suosituimmissa sosiaalisissa medioissa, kuten Facebookissa, on helppo tuoda koko persoonallisuutensa yhteen profiiliin. (Aalto & Uusisaari 2009, 115.)

Ottaessaan eri ympäristöjen asettamia rooleja yksilö rakentaa jatkuvasti omaa identiteettiään. Samalla hän kuitenkin kohtaa rooleihin liittyviä, sekä omia että muiden asettamia odotuksia. Tähän liittyy tiettyjä riskejä. Identiteettiä muokkaava rooliristiriita syntyy rooliin liittyvien odotusten ja yksilön omien arvojen välisessä konfliktissa, tai kun yksilö itse ottaa roolin, jota muut eivät ole valmiita hänelle antamaan. (Pietarinen & Rantala 2002, 231.) Ristiriidan voisi kuvitella iskevän erityisesti ihanneminäkäsityksen ja realistisen minäkäsityksen välille: Tietyssä ympäristössä, esimerkiksi mediasisältöjen parissa, ihannoidut ominaisuudet eivät epärealistisuutensa vuoksi olekaan saavutettavissa. Riippuu kuitenkin paljon sekä yksilön kehitysvaiheesta että minän osa-alueesta, kuinka merkityksellisiksi nämä kokemukset muodostuvat yksilön minäkäsitykselle ja itsetunnon tasolle (Korpinen 1990, 17).

2.2 Minäkäsityksen muutokset lapsuudessa ja nuoruudessa

Minäkäsitys muotoutuu ensisijaisesti lapsuudessa, vuorovaikutuksellisessa suhteessa ympäristön kanssa. Ympäristö vaikuttaa myös toiminnan suuntautumiseen ja käyttäytymiseen muun muassa oppimisen alueella sekä sosiaalisissa suhteissa. Näistä jälkimmäiset ovat erityisen tärkeitä, sillä niiden kautta lapsi ensisijaisesti peilaa itseään, vertailemalla omia suorituksiaan muiden toimintoihin. Erityisesti koulunkäynnin alkuvaiheessa kiinnostus omasta selviytymisestä ikätovereihin verrattuna lisääntyy. (Kääriäinen 1988, 13.) Minäkäsityksen kehittymisen oikeaan tai väärään suuntaan saavat aikaan ne kokemukset, joita yksilö on saanut toimiessaan yhteisönsä jäsenenä. Tärkeitä eivät välttämättä ole kokemukset itsessään, vaan merkitykset, joita yksilö niihin mielessään liittää.

Minäkuvan kehityksen tärkeimmiksi vuosiksi voidaan nimetä ikävuodet 5–12. Tässä vaiheessa lapsi on kehityspsykologisesti tarkasteltuna vaiheessa, jossa hänen arviointi- ja havaintokykynsä voimakkaimmin kehittyvät. Ja koska identiteetti muotoutuu suurilta osin vertailemalla itseä muihin, myös tällöin tapahtuvalla elämänpiirin kasvamisella kodin ulkopuolelle on vaikutusta. (Aho 1996, 26, 28.) Murrosikä onkin yksi tärkeimmistä kehitysvaiheista ihmisen identiteetin kannalta. Siitä voidaan kuitenkin erottaa useita kypsymisprosesseja, joita kutsutaan varhaisnuoruudeksi, varsinaiseksi nuoruudeksi ja jälkinuoruudeksi. Esimerkiksi biologinen sukukypsyys saavutetaan usein jo varhaisnuoruudessa, monia vuosia aikaisemmin kuin niin kutsuttu sosiaalinen kypsyys, joka on edellytyksenä sille, että nuori kykenee lopulta siirtymään vastuulliseen ja itsenäiseen aikuiselämään. (Sinkkonen 2008, 24.) Tutkimukseni kohderyhmä, 12–13-vuotiaat kuudesluokkalaiset, sijoittuvat iältään suunnilleen varhaisnuoruuden piiriin.

Kohderyhmäni ikä on minäkäsityksen kannalta monin tavoin merkittävä. Minäkäsitys muotoutuu suurilta osin 12. ikävuoteen mennessä, jolloin yksilön itsetunto myös usein saavuttaa heikoimman pisteensä. (Aho 1996, 30.) Kehossa alkavien fyysisten muutosten ja niiden aiheuttaman hämmennyksen myötä teini-ikäinen tuntee olevansa aivan uudella tavalla hukassa itsensä kanssa, ja tulee harvinaisen tietoiseksi omista heikkouksistaan. Siksi myös hänen itsetuntonsa taso vaihtelee rajusti tilanteiden mukaan. (Sinkkonen, 2008, 26.) Identiteetin muodostamisen prosessi kiihtyy, kun nuori alkaa tarkastella

kriittisemmin entisiä samaistumiskohteitaan, joihin hän perusti aikaisemmin käsityksensä maailmasta. Niiden edustamat arvot ja ihanteet saattavat nyt alkaa tuntua vääriltä. Tämä voi aiheuttaa isoja konflikteja esimerkiksi nuoren ja hänen vanhempiensa välille. Samalla kun nuori hahmottaa minuuttaan erilaisten identiteettikokeilujen kautta, hän kehittää kriittistä ajatteluaan, vertailukykyään ja päätöksentekoaan. Tämän suotuisan kehityksen myötä aletaan myös paremmin sietää ristiriitoja, sekä arvostaa yksilöllisyyttä ja luovuutta. (Kärkkäinen 2008, 84.)

Murrosiän käynnistyminen esinuoruudessa koettelee erityisesti nuoren fyysistä minäkäsitystä. Ulkonäkö muuttuu tärkeäksi, ja siihen otetaan mallia ympäröivästä maailmasta. Fyysiset muutokset hämmentävät ja muuttavat nuoren suhtautumista itseensä. Kun todellinen ruumis ja fyysinen minäkäsitys poikkeavat toisistaan enemmän kuin aikaisemmin, voi se aiheuttaa suurta epävarmuutta. (Vuorinen, 1998, 203.) Varhaisnuoruudessa, 12–14-vuotiaana, nuori aloittaa vanhemmistaan etääntymisen. Samalla hän alkaa etsiä uusia ihmissuhteita ja ihanteita kodin ulkopuolelta. Tässä vaiheessa myös erilaisia rooleja kokeillaan aktiivisesti ikätovereiden kanssa. (Vuorinen 1998, 202.) Näitä rooleja poimitaan ympäristöstä, myös mediasisällöistä. Vanhemmista tunteen tasolla irtautuminen voi nostattaa nuoressa pintaan aggressiivisia tunteita ja uhmaa, joiden kautta hän pyrkii hahmottamaan omia rajojaan. Irtautuminen on hidas ja kivulias prosessi, jossa nuori joutuu luopumaan osittain myös omista lapsenomaisista toiveistaan ja odotuksistaan. (Nurmiranta, Leppämäki & Horppu, 2009, 77.)

Kasvatuspsykologi Sirkku Aho on tutkinut suomalaislasten minäkäsityksen muuttumista laajoissa seurantatutkimuksissa vuosina 1987, 1990, 1993 ja 1995. Näiden tutkimusten myötä hän on selvittänyt melko tarkasti sen, millaisessa vaiheessa kunkin luokka-asteen lapset yleensä ovat. Kuudesluokkalainen eli on Ahon mukaan tasapainoisempi kuin 11-vuotias, ja ohittamassa viidesluokkalaiselle ominaisen vaikeahkon kehitysvaiheen. Yksilölliset erot ovat kuitenkin suuria. Itsetuntoon vaikuttavat tässä vaiheessa etenkin fyysiset ominaisuudet. 12-vuotias havaitsee tarkasti puutteensa, tarkistaa minäkäsitystään ikätoveriensa avulla ja osaa ennakoida toimintansa seuraukset. Minäkäsitys on jo jokseenkin eriytynyt, ja usein hyvinkin tilannekohtainen. Kuudesluokkalainen arvioi kriittisesti myös tovereitaan, ja ystävyyssuhteet voivatkin vaihtua kokonaan uusiksi. (Aho & Laine 1997, 28.)

12–13-vuotiaalle on erittäin tärkeää se, mitä muut ajattelevat hänestä, ja käyttäytyykö hän roolinsa mukaisesti. Oman yksilöllisyyden löytäminen ja toisten tahtoon mukautumisen välillä on selvä ristiriita. Kuudennella luokalla suomalaislasten minäkäsitys on jo melko jäsentynyt. Tyttöjen itsetunto heikkenee vielä kuudennellakin luokalla, mutta poikien itsetunto alkaa jo pysyä vakiona. Fyysinen minäkuva on kuudesluokkalaisen heikoin minäkuva-alue. Suomalaisista kuudesluokkalaisista yli 30 % kärsii vaikeista itsetunto-ongelmista ja vain 2 %:lla on erittäin positiivinen käsitys itsestään. (Aho & Laine 1997, 29.)

Varhaisnuoruuteen kuuluu eräänlainen psyykkinen taantuma. Se on voimakkaampaa pojilla kuin tytöillä, ja pojat turvautuvat herkemmin lapsenomaisiin tyydytys- ja suojautumismuotoihin. Psyykkinen taantuma on pojilla selkeimmillään noin 13,5-vuotiaana, ja tytöillä 12-vuotiaana. (Aalberg & Siimes 1999, 61–62.) Sekä itsetunto-ongelmat että psyykkinen taantuma ajoittuvat siis melko tarkkaan ala-asteen viimeiselle luokka-asteelle. Tällöin persoonallisuutensa kehityksessä epävarmaa aikaa elävä nuori saattaa olla normatiivisen ja ihanneminäkäsityksensä vanki, eikä hän ilman ulkopuolista tukea uskalla vaihtaa rooliaan (Pietarinen & Rantala 2002, 232). Toisaalta nuori saattaa kokeilla moniakin uusia rooleja, samalla kun etsii itselleen läheisimpiä arvoja ja normeja. Nuoren itsetuntemus on vasta rakentumis-vaiheessa, mikä johtaa korostuneen itsetietoiseen käyttäytymiseen. (Aalberg & Siimes 1999, 57.)

Samalla kun nuori haluaa olla itsenäisempi ja irtautua vanhemmistaan, vastuun ottaminen ja vapaus kuitenkin myös pelottavat häntä. Hän ei kuitenkaan itse kykene vielä täysin käsittelemään tätä sisäistä ristiriitaa. (Nurmiranta ym. 2009, 78.) Intensiiviset vertaissuhteet tukevat nuorta hänen rakentaessaan vanhemmistaan riippumatonta sisäistä maailmaansa (Vuorinen 1998, 202). Toisaalta näissä ystävyyssuhteissa ulkoisille vaikutteille erityisen herkkä nuori joutuu kokemaan varmasti myös paljon painetta olla samanlainen kuin muut.

Kaksi kenties eniten lainattua kehityspsykologia ovat Erik H. Erikson (1902–1994) ja Jean Piaget (1896–1980). Heidän teorioitaan käytetään monien kehitystutkimusten pohjana edelleen. Käsittelenkin nyt lyhyesti kummankin näkemyksen siitä, millaisessa kehitysvaiheessa 12–13-vuotiaat suunnilleen ovat. Eriksonin psykososiaalisessa kehitysteoriassa tarkastellaan nuoruutta osana koko elämän kestävää kehitystä, jossa

seuraava aste saavutetaan tiettyihin ikäkausiin liittyvien kriisien ja kehitystehtävien kautta. Piaget'n kehitysteoria puolestaan keskittyy älyllisen ajattelun kehityksen vaiheisiin.

Eriksonin teoriassa nuoruuden kehityskriisinä nähdään identiteetin muodostaminen. Tämä ilmenee nuoressa kykenemättömyytenä asettua yhteen tiettyyn rooliin, esimerkiksi ammatilliseen identiteettiin. Erikson korostaa lisäksi sosiaalisten suhteiden merkitystä tälle ikäkaudelle. Nuoret pysyttelevät omissa ryhmissään, ja samaistuvat niiden johtohahmoihin jopa niin paljon, että yksilöllisyys ryhmän sisällä häviää. Nuoret voivat tämän johdosta olla hyvin julmia ja syrjiviä niitä kohtaan, jotka ovat erilaisia kuin itse. Tämä on puolustusmekanismi identiteetti-hämmennykselle eli pelolle siitä, että oma identiteetti katoaa. (Erikson 1994, 132.) Kasvava ja kehittyvä nuori huolehtii ensisijaisesti sosiaalisten rooliensa lujittamisesta. Hän on joskus jopa sairaalloisen kiinnostunut siitä, miltä näyttää muiden silmissä verrattuna siihen, millainen itse kokee olevansa. Nuori kokee erityisenä haasteena sen, miten yhdistää aiemmat roolinsa ja taitonsa ajan ihanteisiin. (Erikson 1994, 128.)

Piaget'n älyllisen kehityksen teoria sijoittaa 12–13-vuotiaat niin kutsutulle muodollisten operaatioiden kaudelle. Tällöin nuoren ajattelu kehittyy pisteeseen, jossa hän kykenee aikaisempaa monimutkaisempaan päättelyyn ja kuvitteluun, eli ajattelu siirtyy abstraktimmalle tasolle. Tällä tasolla lapsi pystyy tekemään johtopäätöksiä pelkkien mielikuvien perusteella, ja ymmärtää muidenkin kuin vain näkyvien esineiden olevan todellisia. Ratkaiseva käänne tapahtuu kahdentoista vuoden paikkeilla, ja sen jälkeen ajattelussa alkaa olla tilaa vapaalle ja lennokkaalle vaellukselle. Tähän ikään asti lapsen älykkyyden operaatiot ovat yksinomaan konkreettisia eli varsinaiseen todellisuuteen liittyviä. (Piaget 1988, 88.)

Identiteetin rakentuessa nuori etsii paikkaansa yhteiskunnassa, omaksuen sen esittämiä arvoja, normeja ja käyttäytymismalleja. Nuoren kehitykseen vaikuttavat suuresti yhteiskunnalliset paineet, jotka asettavat hänelle kuvan siitä, millainen on ihanteellinen ihminen. (Ahola ym. 2010, 64.) Usein varsinkin median keinotekoinen, mutta vahvasti esillä oleva ihmiskuva on hyvin kaukana realistisesta. Siitä on kuitenkin vaikea olla saamatta vaikutteita. Etsiessään omaa arvomaailmaansa nuori voi vaihtaa tyyliään ja aatettaan ääripäästä toiseen. Lopulta, saamiensa kokemusten perusteella, hän päätyy

omaksumaan jonkun testaamansa identiteetin itselleen ja samalla vakiinnuttaa käsityksen itsestään sen mukaiseksi. (Nurmiranta ym. 2009, 78–79.) Jos nuori ei kuitenkaan kykene muodostamaan selkeää käsitystä itsestään, hän voi kokea rooliensa hajautuvan. Tämä voi ilmetä esimerkiksi siten, että nuori pysyttelee joustamattomasti vain yhdessä roolissa tai vaihtelee yhteen sopimattomien roolien välillä, tai hänellä voi olla vaikeuksia nähdä ajallista jatkuvuutta. (Nurmiranta ym. 2009, 77.)

Vaikka nuoruuteen liittyy paljon kipuilua ja epävarmuutta, voi se toimia toisaalta myös eheyttävänä ja psyykettä korjaavana ajanjaksona. Persoonallisuusrakenteet järjestyvät uudelleen ja vakiintuvat murrosiässä, ja psyykkisen taantuman myötä lapsuudenaikaiset toiveet, niiden onnistuneet ja epäonnistuneet ratkaisut sekä lapsuuden traumat tulevat uudelleen mielen työstettäviksi. Monet lapsuusajan häiriöt voidaankin ratkaista ja korjata nuoruusiässä, kun nuori kykenee kohtaamaan ne aikaisempaa kehittyneemmällä tavalla ja henkisiltä ominaisuuksiltaan valmiimpana. Nuoruus on mahdollisuuksien aikaa, minkä vuoksi sitä on kutsuttu myös persoonallisuuden rakentumisen toiseksi mahdollisuudeksi tai yksilöitymisen toiseksi vaiheeksi. (Aalberg & Siimes 1999, 55.)

Nuoren on mahdollista vapautua monista lapsuuden ongelmista. Minäkäsitys monipuolistuu, ja nuori kykenee näkemään itsessään monia puolia, kuten sen millainen hän on fyysisesti, sosiaalisesti, emotionaalisesti ja kognitiivisesti. Mitä monipuolisempi minäkäsitys nuorella on, sitä paremmin se suojaa häntä mahdollisten kielteisten elämäntapahtumien psyykkisiltä vaikutuksilta, kuten syrjäytymiseltä, masennukselta ja itsetuhoisuudelta. Myös ihanneminäkäsitys rakentuu uudelleen, ja nuori muodostaa käsityksen siitä, minkälainen hänen tulisi ympäristön mielestä olla ja minkälainen hän itse haluaisi olla. (Nurmiranta ym. 2009, 76.)

Murrosiässä nuori tarvitsee minuutensa rakentamisen avuksi monia peilejä, esimerkiksi vanhempiaan ja ystäviään, näistä ensimmäisiä erityisesti rajojen asettajaksi. Jos nuori saa itse määrätä rajansa täysin vapaasti, tasapainoisen minuuden kehittyminen vie kauan tai ei ehkä onnistu koskaan. Siksi vanhempien tukea ja auktoriteettia tarvitaan edelleen. Kun nuori sitten tulee tutuksi omien tunteidensa kanssa ja alkaa hallita niitä, hänen onnistuu itse alkaa solmia syvällisiä ihmissuhteita ja välittää toisista. (Nurmiranta ym. 2009, 78.)

2.3 Kuvailmaisu identiteetin tukena

Kuva nähdään nykyään välineenä paitsi itsetuntemukseen, myös tienä toisen ymmärtämiseen ja sitä kautta yhteisyyteen ja johonkin kuulumiseen. Sen lisäksi kuva näyttäytyy keskeisenä osana lasten ja nuorten todellisuuden rakentumista. Kouluopetus kuitenkin perustuu edelleen puhuttuun ja kirjoitettuun kieleen, jossa kuvalla on marginaalinen asema. Kuvataideopetus muodostaa tähän toivotun poikkeuksen, ja tässä korostuukin kuvataidekasvatuksen tärkeys koulussa. (Pohjola & Johnson 2009, 25.) Myös mediasisällöt koostuvat pitkälti kuvien tulvasta. Kuvat linkittyvät nykyään erityisen vahvasti myös identiteetin rakentamiseen, ovathan ne mediakuvastojen myötä muodostuneet niin suureksi osaksi lasten ja nuorten arkea.

Kuvailmaisu voi toimia monella tapaa apuna nuoruuden kehitystehtävissä ja identiteetin muodostamisessa. Taiteen parissa pystytään esimerkiksi nostamaan esille nuorta mietityttäviä asioita, oli kyse sitten unelmista, peloista tai ongelmista, ja saamaan täten tukea elämänhallintaansa. Taiteen avulla voi myös oppia sietämään aikuisuuteen liittyviä ristiriitaisuuksia, ja se soveltuukin erityisesti elämän murrosvaiheiden käsittelyyn. Kuvallisin keinoin yksilö pystyy työstämään kipeitäkin aiheita, joita on vaikea sanallistaa. Hän pystyy tutkimaan yhtä aikaa sekä menneisyyttään, nykyisyyttään että tulevaisuuttaan. (Ahola ym. 2010, 64.) Tämän kaltaisen kuva-ilmaisullisen työstämisen kautta nuoren voi siis olla helpompi vakiinnuttaa minäkäsityksensä tietynlaiseksi.

Taide on erinomainen keino sekä löytää että kertoa oma tarinansa. Omaelämä-kerronnallisessa teoksessa oma itse tehdään ikään kuin näkyväksi. Tässä prosessissa yksilö voi asettua kasvokkain myös traumaattisten tai jo kertaalleen unohtuneiden muistojen ja kokemusten kanssa. Taiteen keinoin näkyväksi tehty elämäntarina heijastuu sitten takaisin itselle katsottavaksi, tulkittavaksi ja ymmärrettäväksi. (Sava & Katainen 2004, 24, 29–30.) Myös sopivasti valittujen mediasisältöjen henkilöihin samastumalla voidaan käsitellä vaikeita kokemuksia. Kuvitteellisiin hahmoihin eläytyminen tuo lohtua tai kenties uusia näkökulmia ja uutta ymmärrystä. (Mustonen 2002, 63.)

Taiteen keinoin näkyväksi tehty elämäntarina heijastuu takaisin itselle katsottavaksi, tulkittavaksi ja ymmärrettäväksi. Kaikissa näissä kertomisen tavoissa perusajatus on sama: Ilmaisen jotain itsestäni, ja samalla hahmotan, millainen olen. (Sava & Katainen 2004, 29.) Taiteen parantava tai koettua elämää uudeksi luova merkitys syntyy siitä, että taide pitää mielen liikkeessä. Omaelämänkerrallisessa taideteoksessa, kuten omakuvassa, minä tehdään ikään kuin näkyväksi itselle ja toiselle. Taideteos voi uudelleen rakentaa maailmaa ja itseä, ja tuoda eteen sellaista, mikä muuten olisi paennut kokemuspiiristä. (Sava & Katainen 2004, 30.)

Taide tarjoaa turvallisen keinon työstää myös erilaisia sosiaalisia taitoja ja ihmisten välistä vuorovaikutusta. Tasapainoiset ihmissuhteet ovatkin erityisen tärkeitä nuorille aikuisille, ja ne lisäävät muun muassa luottamusta ja yleistä hyvinvointia. Kuvailmaisusta löytyy uudenlainen paikka keskusteluille, ja tämä voi parantaa sekä nuorten keskinäisiä suhteita että suhtautumista aikuisiin. Taiteellinen työskentely auttaa nuorta paitsi saamaan oman äänensä esille, myös kohtaamaan muiden näkökulmia. (Ahola ym. 2010, 66.) Nuorten kuvailmaisussa voidaankin nähdä arkisten kohteiden lisäksi myös erilaisia psykologisia tiloja ja voimakkaita tunteita. Kuvallisesta ilmaisusta voidaan siis löytää erinomainen tapa käsitellä omia ajatuksia ja tunteita. (Kärkkäinen 2008, 89.)

Identiteetin tarinallisuus, eli narratiivinen identiteetti tarkoittaa ihmisen itsensä rakentamaa kertomusta siitä, kuka hän tuntee olevansa. Vastauksia minuutta koskeviin kysymyksiin voi löytää erityisesti omaelämänkerronnallisen taiteellisen työskentelyn avulla. Identiteetti ja sen löytämisen prosessi tulevat ilmaistuiksi kaikessa siinä, mitä ja miten yksilö kertoo niistä itselleen ja muille. (Sava & Katainen 2004, 24–25.) Erityisesti murrosiässä ajatusprosessit muuttuvat monimutkaisemmiksi, ja samaan aikaan tunnepuolella koetaan paljon kuohuttavia asioita. Tällainen tilanne on varsin otollista maaperää luovuudelle ja monipuoliselle kuvailmaisulle. (Kärkkäinen 2008, 85.)

Luovasta työskentelystä on hyötyä erityisesti murrosikäisille, jotka ovat vasta rakentamassa omaa minäkäsitystään ja arvomaailmaansa. Tämä prosessi voidaan tehdä konkreettisemmaksi tarinoinnin kautta, näkyvämmäksi taiteen keinoin. Työstämällä arvoja ja rooleja nuori voi tutkailla samalla sitä, haluaako hän niiden todella olevan osa omaa identiteettiään. Oman arvomaailman selkeyttäminen taiteen kautta voimauttaa ja

auttaa elämään omannäköistä elämää. (Sava & Katainen 2004, 34.) Ja kun tuntee itsensä ja oman paikkansa maailmassa, on helpompi kunnioittaa myös toisten erilaisuutta ja toisaalta hahmottaa oman suvaitsevaisuutensa rajat.

Mediakulttuurin visuaaliset ja virtuaaliset maisemat ovat nykyään lapsille ja nuorille tuttu paikka, missä he pelaavat, viihtyvät, seurustelevat, oppivat, riitelevät ja elävät ylipäätään. Ennen kaikkea ne edustavat sosiaalisuuden muotoa, jonka lapset ovat ottaneet omakseen. (Pohjola & Johnson 2009, 25.) Tämä luo myös uusia haasteita kuvataideopetukseen. Kuvataidekasvatuksen tulisi elää ja muuttua suhteessa ympäröivän yhteiskunnan muutoksiin, ei ainoastaan niitä seuraten vaan myös kriittisesti ja niiden suuntaan vaikuttaen. Kuvataidekasvattajien haasteena onkin nyt miettiä, mikä on kuvataidekasvatuksen merkitys pysyviä totuuksia vailla olevassa, aiempaa hajanaisemmassa ja levottomammassa maailmassa, myös mediakulttuurin näkökulmasta. Kuvataidekasvatuksen yksi uusiutuva merkitys voisi olla toiminta tarinoinnin paikkana, jossa kasvatettava voisi ymmärtää omaa elämäänsä ja tulla oman elämänsä subjektiksi. (Sava & Katainen 2004, 34.)

Kuvataidekasvatus ja mediakasvatus voivat kummatkin toimia avaimena omien tunteiden tunnistamiseen ja ymmärtämiseen. Kun yksilö tiedostaa omat tunnereaktionsa, lisääntyy myös kriittisyys mainoksia ja manipuloivia mediasisältöjä kohtaan. Taiteen lailla media voi tarjota terapeuttisen väylän tunteiden läpikäymiseen, oli kyse sitten myönteisistä tai kielteisistä tunteista. (Mustonen 2002, 63.) Media ja taide voivat siis toimia yhteistyössä, kumpikin omalta osaltaan identiteettityötä eteenpäin vieden.

Positiiviset taidekokemukset mahdollistavat joka tapauksessa kokonaisvaltaisen ja syvällisen elämyksen itsestä ja ihmisenä olemisesta. Niitä kokemalla nuori voi tulla tietoisemmaksi itsestään, sekä syventää kokemuksiaan maailmasta. Näin taiteellinen työskentely voi johtaa itsetuntemuksen huomattavaan kehittymiseen, ja nuoren minäkäsitys, maailmankuva ja identiteetti saavat selkeämmät rajat. (Ahola ym. 2010, 64, 66.)

2.4 Kuudesluokkalaisen kuvailmaisu ja taidekäsitys

Lasten kuvallisen ilmaisun kehityksestä on vuosien varrella ollut lukuisia teorioita. Kuvataidekasvatuksen tutkija Marjo Räsäsen (2008, 40–41) mukaan kuvallisen kehityksen tutkimus alkoi jo 1800-luvun lopulla, ja oli seurausta psykologian noususta tieteenalana. Räsänen jaottelee erilaisia kuvailmaisun kehitysteorioita sen mukaan, mikä on niiden suhde oppimiseen ja taiteeseen. Lapsen kuvallisen tuottamisen voidaan katsoa eri teorioiden valossa esimerkiksi noudattavan biologisia kehitysvaihteita, heijastavan persoonallisuutta tai saavan vaikutteita sosiokulttuurisista tekijöistä.

Varhaisille kehitysteorioille on yhteistä se, että ne kaikki linkittävät kuvallisen kehityksen vaiheet tiettyyn biologiseen ikään. Lapsen kehitys etenee lineaarisesti tietyissä vaiheissa, ja lasten välillä eroja tulisi olla vain kehityksen nopeudessa. Kuvataidekasvatuksen tehtävänä on tukea näitä kehitysvaiheita. Räsänen viittaa esimerkiksi professori Viktor Lowenfeldin kuvallisen kehityksen teoriaan, joka pohjautuu eri ikäkausille tyypillisille tavoille lähestyä todellisuutta. Lowenfeldin teorian mukaan kuudesluokkalaiset edustavat joko alkavan realismin tai näennäisrealismin vaihetta. Näissä vaiheissa aletaan pyrkiä yhä tarkempaan todellisuuden kuvaamiseen. (Lowenfeld & Brittain 1947, Räsäsen 2008, 42 mukaan.)

Brent ja Marjorie Wilsonin sosiokulttuurinen näkemys kuvallisesta kehityksestä puolestaan esittää, että lapsen kuvat heijastelevat kulttuurin sosiaalisia sopimuksia, jotka on opittu pääasiassa jäljittelemällä. Lasten kuvissa on kyse kulttuurista symboleista, joita opitaan seuraamalla muita lapsia ja aikuisia sekä tutkimalla kuvallista kulttuuria. Kuvat ovat usein narratiiveja eli kertomuksia, jotka liittyvät lapsen arjessaan kohtaamiin ilmiöihin ja ongelmiin. Esimerkiksi sarjakuvasankarien kuvaamiseen voi liittyä hyvän ja pahan, sopeutumisen ja kapinan pohdintaa. Kuvien avulla rakennetaan identiteetin osa-alueita, esimerkiksi sukupuolta sosiaalisesti määräytyneiden aihevalintojen pohjalta. (Räsänen 2008, 52; Wilson 1997, 93.)

Sittemmin ikäkausiin pohjautuvat kehitysteoriat ovat saaneet osakseen kritiikkiä, sillä ne eivät ota huomioon lapsen henkistä kehitystä, persoonallisuutta tai ympäröivän kulttuurin vaikutusta. Jossain määrin esimerkiksi Lowenfeldin kehitysteoriaa voidaan kuitenkin pitää edelleen käyttökelpoisena, sillä se muistuttaa tiettyjen kehitystekijöiden

merkityksistä ja auttaa luomaan pohjan lapsen psykologiselle kasvun ymmärtämiselle (Räsänen 2008, 45).

Kuvallisen ilmaisun monikanavainen malli ehdottaa vaihtoehtoista näkemystä ikäkausiteorioille. Kuvallinen kehitys perustuu tässä mallissa vuoro-vaikutukseen sosiaalisen ympäristön kanssa. Lasten tekemät kuvat välittävät ajatuksia, tunteita, arvoja, ymmärrystä ja todellisuudenkäsityksiä käyttämällä erilaisia merkkejä. Tekijän päämäärä ja tekemistilanteen merkitys korostuu. Uusien kuvailmaisujen kehittymisessä ei ole kyse lineaarisesta kehityksestä. Lapsi kehittää kasvaessaan useita rinnakkaisia ilmaisukanavia ja käyttää niitä sen mukaan, mitä haluaa työllään ilmaista ja missä ja kenen kanssa hän sitä tekee. (Räsänen 2008, 45; Kindler & Darras 1997, 20, 34, 40–41.)

Kuvien tulkinta tulisi kuitenkin suhteuttaa myös kuvan ulkopuolisiin tekijöihin kuten tekijän ikään ja sukupuoleen. Kuvia olisi aina tarkasteltava lapsen koko persoonallisuuden näkökulmasta eikä sosiaalisten suhteiden merkitystä kehityksessä tulisi unohtaa. Myös visuaaliseen kulttuuriin liittyvä oppiminen olisi otettava huomioon. Median kuvilla sekä luokkatovereiden ja sisarusten tekemillä kuvilla on suuri vaikutus lapsen kuvalliseen kehitykseen. Jos lähdetään siitä, että lapsen kokemukset vaikuttavat hänen kuvalliseen kehitykseensä ja että lapsi kuvaa itselleen tärkeitä asioita, on kulttuuristen tekijöiden huomioiminen tärkeää. (Räsänen 2008, 45.)

Kirjassa *Pääjalkainen. Kuva ja havainto* (2005, 47), johon on kerätty suomalaisen kuvataidekasvattajan Antero Salmisen artikkeleita lasten kuvallisesta kehityksestä, mainitaan noin kymmenen vuoden iästä alkaen lapsen ilmaisun kehittyvän niin kutsutulle visuaalisen realismin asteelle. Tällä kehitysasteella lapsi haluaa kuvata kohteet mahdollisimman taitavasti ja visuaalisesti vakuuttavasti. Tästä voi seurata tyytymät-tömyyttä omaan suoritukseen, kun piirretty kuva ei vastaakaan sitä, mitä silmä näkee. Salminen viittaa psykologi Cyril Burtiin, jonka mukaan esipuberteetin aikana lasten piirustukseen ilmestyy estymisen merkkejä. Innostus kuvalliseen ilmaisuun heikkenee ja erityisesti henkilökuvia piirretään harvemmin. Esineiden ja ornamenttien kuvaaminen alkaa puolestaan kiinnostaa enemmän. Burtin mukaan tämä johtuu lapsen itsekritiikin kasvusta. Koska lapsi tekee nyt tarkempia havaintoja ympäristöstä kuin aikaisemmin, hän alkaa myös pystyä esteettiseen arviointiin. (Burt 1962, Salmisen 1980, 48–49 mukaan.) Toiset teoreetikot, kuten Herbert Read ja Rudolf Arnheim

puolestaan väittävät kuvallisen ilmaisun joutuvan kriisiin murrosiän alkaessa johtuen ympäristön nega-tiivisista asenteista kuvalliseen työskentelyyn. (Arnheim 1970 & Read 1956, Salmisen 1980, 48–49 mukaan.)

Vielä eräs näkökulma kuvailmaisun taantumaan tulee ruotsalaiselta kuvapedagogilta Gert. Z. Nordströmiltä, jonka mukaan taantuma tässä ikävaiheessa johtuu kaupallisen kuvakielen normistosta, joka on vallitsevana nykyisissä länsimaisissa yhteiskunnissa. Viihde-, mainos-, uutis- ja propagandakuvien taustalla olevat voimat määräävät kuvakielen sääntöjä ja muokkaavat lasten makua. Tässä myös tekniikalla on tärkeä osuus. Sen avulla voidaan tehdä niin illusorisia kuvia, että kuvallinen kieli monesti sekoitetaan todellisuuteen. (Nordström 1975, Salmisen 1980, 49 mukaan.)

Myös professori ja tutkija Michael J. Parsonsin esteettisen kehityksen teoriassa yhdistetään esimurrosikäisen kuvalliseen ilmaisuun samanlaisia piirteitä. Parsonsin teoriassa lähestytään aihetta estetiikan näkökulmasta, ja tutkitaan enemmän sitä, minkälaisia asioita lapset tietyissä vaiheissa taiteessa pitävät arvokkaina. Parsons jakaa esteettisen kehityksen viiteen vaiheeseen, jossa toisessa vaiheessa lapsi keskittyy erityisesti realistisuuden ja kauneuden arvottamiseen. Taideteos on lapsen silmissä sitä parempi, mitä todellisemman näköinen se on. Ihailun kohteena on ensisijaisesti taito, huolellisuus ja mahdollisimman realistinen lopputulos. Katseen kohteena on lähinnä teoksen subjekti, eli se, mitä siihen on kuvattu. Teoksen kauneus määrittyy pitkälti sen kautta, onko siinä kuvattu kauniita esineitä tai ihmisiä. (Parsons 1987, 22, 40.)

Oli kriisiytymisen syy sitten mikä tahansa, on varmaa, että murrosiän kynnyksellä olevien lasten kuvallisessa ilmaisussa ja taidekäsityksissä realistisen kuvauksen tärkeys korostuu. Tämä on otettava huomioon myös omassa tutkimuksessani, sillä se vaikuttaa todennäköisesti sekä siihen, millaisia kuvia aineistoon kertyy, että mitkä ovat olleet lasten motiivit ja ajatusprosessit niiden taustalla. Tämän tutkimustiedon valossa on esimerkiksi helpompi ymmärtää, miksi piirtäminen, erityisesti omakuvan piirtäminen voi tuntua monesta kuudesluokkalaisesta ikävältä tai turhauttavalta. Tällaiset tunteet voivat puolestaan vaikuttaa negatiivisesti tehtävään suhtautumiseen. Minun on tärkeää tietää vaikeuksien syy myös sen vuoksi, että en tulkitse väärin lasten motiiveja esimerkiksi tikku-ukkoihin turvautumiseen, ja päättele sen kertovan esimerkiksi hankalasta suhtautumisesta omaan fyysiseen ulkomuotoonsa.

3 Nuoret ja media

3.1 Lapsuuden markkinat

Elämme maailmassa, joka luottaa yhä enemmän kuvalliseen materiaaliin tiedon-välittäjänä. Kulttuurin visualisoituminen näkyy eniten mediakuvaston kautta, ja sen myötä ihmiset kommunikoivat keskenään kasvavissa määrin visuaalisten symbolien avulla. Samaan aikaan kun mediasisällöt valtaavat lisää pinta-alaa elämästämme, muokkaavat ne myös käsityksiämme ihmisyydestä, ilmiöistä ja lopulta koko maailmasta. Suurin osa mediasisällöstä on jonkinlaista mainontaa, jolla yritetään myydä kuluttajille esineitä tai arvoja.

Jatkuvaan talouskasvuun ja korkeampiin myyntituloksiin pyrkivät kulutuskulttuuria ylläpitävät tahot ovat johdattaneet meidät pisteeseen, jossa pelkästään aikuiset eivät ole enää riittävä kohderyhmä markkinoinnille. (Wilska 2004,17.) Myös lapsuutta koskevaa tietoa muokataan ja levitetään kulutuskulttuurin kaupallisissa kuvissa. Kulttuurin visualisoituminen ja kaupallistuminen on saanut aikaan myös sen, että kaikesta on tehtävä visuaalisesti tyyliteltyä designia. Tämä ei koske vain esineitä, vaan esimerkiksi lapset ja lapsuuskin tyylitellään. (Vänskä 2012, 47.)

Lapset ovat yrityksille yhä tärkeämpi markkinakohde kaikkialla läntisessä Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Tämänhetkinen tilanne juontaa juurensa 1970- ja 1980-luvuilta, jolloin markkinoijat alkoivat nähdä lapset uutena kohderyhmänä. Siitä lähtien lapsiin kohdistunut myynti ja markkinointi ovat tasaisesti kasvaneet. (Wilska 2004, 17.) Samaan aikaan kun lapset nostettiin uudeksi kohderyhmäksi, heräsi kuluttamista kohtaan myös uudenlainen kriittisyys, vaikka markkinat ovatkin edelleen jatkaneet laajentumistaan (Herkman 2007, 216). Keskustelussa on tuotu esille pelko lapsuuden katoamisesta tai tuhoutumisesta kulutuksen, mainonnan ja informaatioteknologian takia. Uhkana nähdään lapsuuden ja aikuisuuden raja-aitojen kaatuminen. Erityisen paljon keskustelua on aiheuttanut lasten liiallinen altistuminen seksille ja väkivallalle joukkotiedotuksen ja massaviihteen kautta. (Wilska 2004, 18.)

Myöskään kouluympäristössä lapsille markkinointi ei ole jäänyt huomaamatta, ja mainontaa onkin jo pitkään tarkasteltu kouluissa varsin kriittisesti. Koulu onkin oivallinen paikka mainosten kriittiselle tarkastelulle ja analysoinnille erityisesti

mediakasvatuksellisesta näkökulmasta. Silti olemme 1990–2000 -luvuilla vähitellen luopuneet paljosta kulutuskeskeisyyden kritisoimisesta. Tämä saattaa olla seurausta ilmapiiristä, jossa kulutusmyönteisyys on hiljalleen kasvanut. Mainontaan kohdistettu arvostelu on nykyään keskittynyt enemmän mainoskuvastojen tapoihin korostaa seksuaalisuutta ja sukupuolisuutta, sekä toisinaan myös väkivaltaa sen sijaan, että itse kuluttamista nähtäisiin huonona asiana. Mainoksista ja kaupallisuudesta onkin tullut luonnollinen ja erottamaton osa kulttuuriamme. (Herkman 2007, 216–217.)

Meillä on historiallisesti aina ollut käsitys siitä, millaista ihanteellinen lapsuus on. Jotkin lapsuuteen liitettävät ominaisuudet tuntuvat muodostuneen pysyväksi osaksi sitä, miten lapsia ja lapsuutta on totuttu tarkastelemaan. Yksi näistä on viattomuuden käsite. Ennen 1700 -lukua lapset nähtiin pienikokoisina aikuisina. Siirtymä pikkuaikuisesta lapsuuden viattomuuteen hahmotteli lapset kuitenkin uudella tavalla ja loi uusia tapoja kuvata lasta visuaalisesti. (Vänskä 2012, 87.) Viime vuosina on lapsiin kohdistuvaa mainontaa suunnattu yhä enemmän seksuaalisuuteen viittaavia symboleja kohti. Lapsuuden ja viattomuuden linkittämisessä oli kuitenkin alun perin taustalla juuri tämän estäminen. Viattomuus on aina nähty seksuaalisuuden vastaparina, ja lasten ja seksuaalisuuden välille halutaan rakentaa tukeva muuri. (Vänskä 2012, 119.)

Viattomuuden liittäminen lapsuuden yhteyteen johtuu halusta suojella lapsia ja toisaalta myös erottaa heidät aikuisten maailmasta. Sillä on kuitenkin myös kyseenalaiset puolensa, erityisesti kulutuskulttuurin näkökulmasta tarkastellessa. Viattomuudesta, kuten koko lapsuudesta, on markkinoinnin piirissä tullut ikään kuin oma tuotteensa, jota ostetaan ja myydään. Tuotteistaminen on ongelma siinä vaiheessa, kun siihen aletaan liittää toisia, universaaliin lapsuuteen luonnollisesti liittymättömiä mielikuvia. Tuotteistetulla viattomuudella rakennetaankin mainoksissa monesti menneisyydestä ammentavaa, sukupuolitettua ja luokkasidonnaista lapsuutta. (Vänskä 2012, 93.) Ihanteelliseksi lapsuuden kuvaksi muovautuu pahimmassa tapauksessa siis hyvin rajattuihin ominaisuuksiin, kuten tietynlaiseen ulkonäköön, vauraustasoon ja sukupuolisuuteen perustuva käsite, jolla ei ole juurikaan perustaa todellisuudessa.

Viattomuuden ihanne pitää mainonnassa edelleen pintansa, mutta sen rinnalle on noussut lasten ajoittain hyvinkin voimakas seksualisointi. Jo pienet lapset, erityisesti tytöt, puetaan mainonnassa samalla tavalla kuin aikuiset mallit (Vänskä 2012, 137).

Tässä ei ole kyse vain kaupallisesta seksistä, vaan koko yhteiskunnan läpäisseestä erotisoitumisesta. Olemme tilanteessa, jossa sekä poliittista keskustelua että media-, mainos- ja populaarikulttuuria kehystää parisuhdepuheen ja seksin tematiikka. (Autio 2004, 32.) Tällaisen puhtoisen ja likaisen ristiriidan on oltava varsin hämmentävä varsinkin lapsen itsensä näkökulmasta. Mainonnan ja median vaikutusvaltaa ei pidäkään missään nimessä vähätellä tarkastellessa lapsia ja nuoria. Onhan muistettava, että media luo, rakentaa ja uusintaa symbolisia ja sosiaalisia järjestyksiä (Näre & Näre 2004, 40). Esimerkiksi lasten muotikulttuuri muotoilee ja normalisoi ideaaliseen lapsuuteen liittyviä merkityksiä. Muodin kautta luodaan vaikutelmia, kerrotaan ja välitetään muun muassa lapsuuteen, sukupuoleen, seksuaalisuuteen, varallisuuteen ja luokkaan kuuluvia merkityksiä. (Vänskä 2012, 67.) Lapsilla ei kuitenkaan ole valtaa siinä, millaisin ehdoin tätä tehdään. Mainontaa voidaan pitää aikuisten ylläpitämän ja lapsiin kohdistuvan vallankäytön muotona (Näre & Näre 2004, 40.)

Seksualisoinnin lisäksi paljon huolta on aiheutunut erilaisten digitaalisten pelien tuleminen osaksi lasten ja nuorten arkea. Monia kasvattajia huolestuttavat pelaamisessa haitalliset sisällöt sekä pelien mahdollinen riippuvuuspotentiaali (Harviainen, Meriläinen & Tossavainen 2013, 99). Nuoret ovatkin erityisen alttiita peliongelmien kehittymiselle. Toisaalta he myös toipuvat niistä aikuisia helpommin, ja pelien hyötyvaikutuksia ei voida kiistää. Niiden on esimerkiksi todettu kehittävän silmän ja käden koordinaatiota sekä kielitaitoa, ja myös moninpelattavien nettiroolipelien sosiaalistavasta vaikutuksesta on vahvaa näyttöä. Liiallinen pelko ja siitä kumpuava jyrkkä pelien kieltäminen ja demonisointi eivät ole kestävä ratkaisu pelihaittojen ehkäisemiseen. (Harviainen ym. 2013, 105–106.)

Kaikki kulttuurituotteiden vastaanottajat eivät kuitenkaan ole yhtä autonomisia ja kypsiä ottamaan vastaan näkemäänsä kaupallisesti tuotettua aineistoa (Näre & Näre 2004, 41). Lapset ja nuoret eivät usein kykene käsittelemään niitä tuntemuksia, joita mediakuvastot saattavat heissä herättää, tai ylipäätään kyseenalaistamaan niiden totuudenmukaisuutta. Mitä pienempi lapsi, sitä enemmän hän tarvitseekin vanhempaa maailman jäsentäjäksi ja mediakokemuksensa oppaaksi, ja kriittisten tulkintatapojen synnyttämisessä. (Mustonen 2002, 59.)

Median tarjoama kiiltokuvamainen ihmiskuva panee minäkäsityksen kehityksen koetukselle. Mainosammattilaiset tietävät, että minään kohdistuvat tarpeet, kuten toisen hyväksynnän ja myönteisen itsetunnon saavuttaminen, ovat modernin ihmisen tärkeimpiä tarpeita. (Mustonen 2002, 59.) Häiritsevä mediakuvasto voi uhata lasten fantasioiden, mielikuvien, toiveiden ja odotusten aluetta. Tämä alue on ikään kuin siirtymätila leikin ja todellisuuden välillä, ja auttaa lasta rakentamaan minuuttaan ja suhdettaan muihin. Mitä nuorempana lasta pommitetaan valmiilla kuvilla, sitä vähemmän jää tilaa omaehtoiselle kuvittelulle. (Näre & Näre 2004, 41.) Lapselta viedään siis mahdollisuus muodostaa itse omat käsityksensä asioista, ja tilalle tarjotaan valmiita, varsin ehdottomia ajatusmalleja ja ihanteita siitä, millainen yksilön tulisi olla.

Keskustelu lapsista, kulutuksesta, markkinoista ja teknologiasta on varsin kaksijakoista. Yhtäältä lasten ja nuorten kulutusta ja mediakäyttäytymistä moralisoidaan ja kauhistellaan. Tässä moralisoinnissa syytetään usein vanhempia, vaikka kaiken takana oikeasti ovatkin yritykset, jotka markkinoita hallitsevat. Toisaalta taas lasten ja varhaisteini-ikäisten osaamista ihaillaan. (Wilska 2004, 19.) Heidät siis kyetään näkemään myös itsenäisesti ajattelevina, tiedostavina yksilöinä, ei ainoastaan viattomuuden symboleina, jotka eivät itse vaikuta oman maailmankuvansa muotoutumiseen.

Samaan aikaan lapsiin kohdistuvan markkinoinnin vaikutuskeinot ovat kuitenkin yhä suorasukaisempia. Koska lapsia ei nykymaailmassa millään pystytä eristämään täysin kaupallisuudelta tai markkinoilta, pitäisi sen sijaan löytää keinoja valmistaa lapsia elämään kulutuksen ja markkinoiden säätelemässä maailmassa. Vanhempien asenteet rahaa, kulutusta ja markkinointia kohtaan ovatkin avainasemassa lasten asenteiden muodostumisessa. (Wilska 2004, 19.) Polku kohti turvallista mediamaailman keskellä kasvamista lähtee siis kasvatuksesta.

3.2 Sukupuolen rakennuspalikoita

Olemme tottuneet pitämään sukupuolta hyvin yksinkertaisena käsitteenä, ja stereotyyppiset sukupuoliroolit ovat iskostuneet tiukalle yhteiskuntamme rakenteisiin. Pikku hiljaa on kuitenkin havahduttu siihen, ettei sukupuoli olekaan yksiselitteinen, luonnon määräämä asia. Varsinkin sukupuolentutkimuksessa kirjoitetaan paljon siitä, miten sukupuoli on itse asiassa kulttuurisesti, historiallisesti ja sosiaalisesti rakennettu kategoria. Vaikka maailma näyttää jakautuvan tyttöihin ja poikiin, kuten suurin osa mainoksista tuntuu väittävän, ei tämä välttämättä heijasta maailmassa vallitsevaa luonnollista järjestystä. Sukupuoli voidaankin nähdä ikään kuin luokkana, johon lapsi istutetaan välittömästi syntymän hetkellä. Tämän tytöksi tai pojaksi nimeämisen jälkeen lapsen tulevaisuus on yhtä sukupuolittamista. (Vänskä 2012, 104–105.)

Tytöiksi nimettyjä lapsia aletaan vauvasta asti kasvattaa tavalla, joka sopii yhteen stereotyyppiseen tyttöyteen, ja pojiksi nimettyjä stereotyyppiseen poikuuteen. Sukupuolesta tulee siten ikään kuin rooli, jota esitämme ruumiillamme. Tämä näkyy esimerkiksi pukeutumisen tai elehtimisen kautta. Myös kulttuuriset kuvastot vaikuttavat siihen kuvaan, joka meillä sukupuolesta on. Internetin, television ja lehtien kuvastoissa toistetaan kulttuurisia sukupuoli- ja ruumisihanteita, jotka määrittelevät sitä, mitä kulttuurissamme pidetään kauniina ja haluttavana. (Mäkiranta 2006, 63–64.) Medialla onkin suuri rooli sukupuolistereotypioiden synnyttämisessä. Tämä johtuu siitä, että se välittää informaatiota vieraista kulttuureista ja muista asioista, joista lapset eivät voi saada omakohtaista kokemusta. Stereotyyppeihin liittyy myös yksinkertaistava, mustavalkoinen ajattelu (Mustonen 2002, 57). Sellaista viljellään mediakuvastoissa paljon, sillä se on yksi markkinoinnin tehokeino: luodaan tarkasti määritelty kohderyhmä, johon halutaan tiettyjen ihmisten samastuvan niin, että nämä haluavat ostaa myytäviä tuotteita.

Media muokkaa käsityksiä eri sosiaaliryhmistä sekä lapsista ja nuorista itsestään. Voimakkaimpia ovat asenteet, mallit ja stereotypiat, jotka esiintyvät toistuvasti ja ylikorostuneesti eri mediakanavissa. Myös lasten tv-ohjelmissa pidetään kiinni sukupuolirooleista ja niihin liittyvistä stereotypioista. Miespuoliset hahmot ovat aktiivisempia, vanhoillisempia, dominoivampia, aggressiivisempia ja huomionhakuisempia, kun taas naispuoliset hahmot ovat hoivaavampia ja riippuvaisempia

(Salokoski & Mustonen 2007, 37.) Markkinoiden välittämät kaupalliset kuvastot ja tuotteet näyttelevät tätä kautta suurta roolia lasten kokemusten ja halujen määrittelijöinä. Jo alakouluikäiset lapset kohtaavat kulttuurisia vaatimuksia tietystä ruumiillisuudesta. Kulutuskulttuuri tulvii ihannoituja kuvia ruumiista ja sukupuolesta, siitä miltä tytön tai pojan tulisi näyttää pärjätäkseen elämässä ja ollakseen suosittu, haluttava ja menestyvä. (Lähde 2009, 36.)

Median ja sukupuolen suhteesta puhuttaessa kritiikki ja huoli on koskettanut yleensä erityisesti nuoriin tyttöihin ja naisiin kohdistuvia sisältöjä (Autio 2004, 37). Perinteisesti tietynlaisen ulkonäön mallit ja ruumiin muokkauksen vaatimukset ovatkin kohdistuneet tyttöihin. Kulutuskulttuurin lisääntyvä ulkonäköaiheinen tarjonta sekä miesruumiin seksualisoituminen kasaavat kuitenkin yhä enemmän odotuksia myös pojille. (Lähde 2009, 36–37.) Myös lukemassani tutkimuskirjallisuudessa keskityttiin yleensä käsittelemään median vaikutuksia nimenomaan tyttöihin. Olisin kaivannut enemmän tutkimuksia myös poikien näkö-kulmasta, sillä pyrin omassa tutkimuksessani olemaan mahdollisimman tasapuolinen kumpaakin sukupuolta kohtaan. Esimerkiksi poikien vaatetuksesta ei ole suuremmin keskusteltu, mikä johtunee siitä, ettei stereotyyppinen käsitys pojista liitä heitä muodin ja ulkonäön maailmaan. Silti myös poikien kulutus-käyttäytyminen on muuttunut, ja heille on entistä sallitumpaa panostaa ulkonäköönsä. Näin ulkonäköön liittyvät kysymykset ja sitä kautta saadut hyväksynnän kokemukset ovat nousseet tärkeiksi kummallekin sukupuolelle. Pukeutumisen kautta tytöt ja pojat sosiaalistuvat sukupuolirooleihinsa. (Autio 2004, 35–36.)

Tytöille suunnattuja haitallisia median viestejä käsittelevissä tutkimuksissa korostetaan linkkiä tyttöjen identiteetin ja fyysisen ulkonäön välillä (Lähde 2009, 38). Mainonta jättää tehokkaasti jälkensä tahattomaan muistiin, mikä saattaa joissakin tapauksissa vaikuttaa asenteiden ja käsitysten muodostumiseen, myös alitajuisesti. Ruumis muistaa vaatimukset, vaikka mieli tietäisikin, ettei niihin tarvitse vastata. (Näre & Näre 2004, 41.) Suurin osa suomalaisista kuudesluokkalaisista tytöistä kokeekin jonkinasteista tyytymättömyyttä omaan ulkonäköönsä. (Lähde 2009, 37.) Media ja mainokset myyvät usein erityisesti kehollista tyytymättömyyttä. Fyysisen minäkuvansa kanssa painiville muorille supermallit tuottavat epärealistisia, yli-inhimillisiä esikuvia (Mustonen 2002, 59.) Tällainen kuvasto voi uhata lasten fantasioiden, mielikuvien, toiveiden ja odotusten

aluetta, joka on ikään kuin siirtymätila leikin ja todellisuuden välillä, ja auttaa lasta rakentamaan minuuttaan ja suhdettaan muihin (Näre & Näre 2004, 41).

Hahmot, joihin lapset mediassa samastuvat, eroavat myös sukupuolten välillä. Television mieshahmoihin samastuvat sekä tytöt että pojat, mutta naishahmoihin ainoastaan tytöt, ja heistäkin suuri osa ihailee myös mieshahmoja. Myös ihailun syyt eroavat toisistaan: Miehiä ihailtiin ensisijaisesti älyn ja huumorin kaltaisten ominaisuuksien, mutta naisia lähinnä viehättävyyden takia. (Mustonen 2001, 127.) Tällainen jakauma todistaa median välittävän lapsille ja nuorille varsin stereotyyppistä kuvaa sukupuolesta. Jos esimerkiksi naisen tärkeimpänä piirteenä nähdään hänen fyysiset ominaisuutensa, edesauttaa se hyvin mustavalkoisen naiskuvan leviämistä. Median idolit ja vertailukohteet antavat nuorille malleja, joiden peilaaminen ohjaa samalla arvioimaan minän ja maailman suhdetta (Salokoski & Mustonen 2007, 23). Fyysinen minäkuva on erityisen herkkä identiteetin alue, ja siksi median stereotyyppiset kauneusihanteet voivatkin aiheuttaa vääristynyttä kehokuvaa. (Mustonen 2001, 131.)

Median suhde sukupuoleen ei ole kuitenkaan yksiselitteisen vahingollinen. Internetissä on tarjolla huomattavasti laajempi kirjo erilaisia rooleja ja persoonallisuuden malleja, joita murrosikäisen on mahdollista tarkastella. Esimerkiksi suomalaisessa mies-kulttuurissa ihanteellisen miehen ominaisuuksiin on perinteisesti kuulunut varsin stereotyyppistä maskuliinisuutta. Internetissä pojille on kuitenkin tarjolla muunkinlaisia miehen malleja, ja myös vähemmistöt ovat edustettuna. (Lehtimäki & Suoranta 2005, 196.) Lisäksi naissankarit ovat viime vuosina yleistyneet lasten suosimissa ohjelmissa ja peleissä, mikä on mahdollistanut myös pojille naisidolit. Naisen valitseminen idoliksi eliminoikin yleistyneitä sukupuolisia stereotypioita pojilla. (Salokoski & Mustonen 2007, 37.) Stereotyyppiseen sukupuolisuuteen ei siis välttämättä tarvitse tyytyä, jos osaa etsiä itselle merkityksellisempiä kuvauksia ihmisyydestä. Monipuolisen tarjonnan saatavuus onkin tärkeää erityisesti murrosikäisille, jotka hakevat pysyvää identiteettiään roolikokeilujen kautta.

3.3 Brändätty maailma

Tällä hetkellä yhteiskunnassamme elämää ohjaavat jatkuvasti erilaiset kulutusvalinnat. Elämä näyttäytyy ikään kuin valtavana supermarkettina, josta valitaan tuotteita (Oksanen 2008, 46). Tämän tuotteistumisen myötä ovat alkaneet myös niin kutsutut brändit kukoistaa. Kulutustuotteiden brändäyksessä on kysymys pitkälti siitä, että tuotetta ei enää myydä pelkästään sen itsensä avulla, vaan sen ympärille liitetään myös muita ominaisuuksia, kuten kokemuksia ja elämäntapoja. Brändit eivät ole pelkkiä materiaalisia hyödykkeitä, vaan ne elävät ihmisten ajatuksissa erilaisina mielikuvina. (Paasanen 2009, 3.) Tällä tempulla mainokset antavat ymmärtää, että kyseisen tuotteen ostaminen auttaisi saavuttamaan nämä ihanteellisina kuvatut asiat.

Brändääminen ei ole suinkaan uusi asia, sillä kulutustuotteita alettiin brändätä jo 1800-luvun loppupuolella. Viime aikoina tahti on kuitenkin entisestään kiihtynyt, johtuen markkinoiden laajenemisesta mediayhteiskunnan myötä. Samalla brändäämisestä on tullut entistä kohdistutetumpaa, kun esimerkiksi lapsille on alettu suunnata omia tuotteita. Markkinavetoinen viestintä onkin turruttamassa meitä kohti kulttuuria, jossa emme osaa enää toimia kaupallisuuden ulkopuolella. (Herkman 2007, 46.) Brändäystä on lisäksi alettu ulottaa kulutustuotteista ihmisten persoonallisuuksiin. Esimerkiksi työmarkkinoilla on alettu puhua persoonallisesta brändäyksestä, eli työntekijän tarpeesta tuotteistaa oma persoonansa. Lapsille ja nuorille suunnatut tosi-tv – ohjelmat kiertyvät tämän saman idean ympärille: nuoret kilpailijat opetetaan paketoimaan itsensä yltiökaupallisiksi brändeiksi. Tämä välittää heille viestiä siitä, että oma persoona on tärkeä ainoastaan silloin, kun sillä on kaupallista arvoa. (Oksanen 2008, 47.)

Anu Mustonen ottaa artikkelissaan *Media tunnemyllynä* (2009, 133–134) esille median pyrkimykset vaikuttaa tunteisiimme ja asenteisiimme. Tunteet syntyvät sosiaalisessa ympäristössä, jossa mediavälitteisellä vuorovaikutuksella on yhä tärkeämpi rooli. Tunne on paitsi median pariin motivoiva voima, myös mediakokemuksen seuraus. Media voi paitsi muovata tunteita, myös antaa mahdollisuuden tunteiden ilmaisuun, säätelyyn ja hallintaan. Mainostajat tietenkin tiedostavat median pitkäkestoiset tunne- ja asennevaikutukset. Niiden tehon edellytyksenä onkin usein paitsi mainokselle suotuisan mielialan luominen myös vaikutuksen ulottaminen asenteisiin ja käyttäytymiseen.

(Mustonen 2009, 141.) Juuri tämänkaltaisen strategian myötä brändääminen saadaan ulotettua pelkistä tuotteista osaksi ihmistä itseään.

Nykyään lasten ja nuorten voidaan nähdä tuottavan kulutusvalinnoillaan tietynlaista, usein ihanteellista versiota itsestään. Tämä näkyy voimakkaasti esimerkiksi sosiaalisen median palveluissa. Ongelmia seuraa siitä, jos omaa identiteettiä määritellään ainoastaan kulutusvalintojen kautta. Tällöin maailmassa, jossa trendit vaihtuvat jatkuvasti uusiin, identiteetti ei voi muodostua pysyväksi. Kaupallinen maailma asettaa siis yhä suurempia vaatimuksia tasapainoisen identiteetin kehitykselle. Lapsille ja nuorille olisikin erityisen tärkeää oppia luomaan omia identiteettiankkureita, jotka tukevat ja kytkevät häntä. (Oksanen 2008, 49.)

Suomalaisten lasten mahdollisuudet tällaiseen positiiviseen identiteettityöhön ovat kuitenkin monella tapaa vaakalaudalla. Pohjoismaissa toteutetussa *Eriarvoinen lapsuus*-projektissa saatiin selville, että 11–13-vuotiaat suomalaiset lapset kokevat olevansa eräänlaisessa välitilassa, jossa he eivät tunne saavansa aikuisilta tukea. Tukea kuitenkin kovasti kaivattaisiin vaiheessa, jossa nuoruus ei ole vielä kunnolla alkanut. Ongelmia oli tutkimuksen mukaan erityisesti lapsilla, jotka eivät puhu vanhempiensa kanssa. Tytöillä oli muun muassa itsetuhoajatuksia, ulkonäkömurheita yksinäisyyden tunteita. Pojilla puolestaan oli uniongelmia ja vaikeuksia koulussa, he eivät pitäneet itsestään ja kokivat, ettei kukaan välitä heistä. (Oksanen 2008, 52.)

Tällainen huolestuttava sosiaalinen tyhjyys luo markkinoille oivan tilaisuuden. Kun yksilö on epävarma itsestään, hänet on helpompi saada kuluttamaan. Lapset tarvitsisivat aikuisia sekä trendi- ilmiöiden kyseenalaistamisen apureina että mediakritiikkiin kasvattajina. Monet suomalaislasten ongelmista kertovat yhä varhaisemmasta astumisesta aikuisen rooliin vailla siihen vaadittavaa kypsyyttä. Ja mitä herkemmällä pohjalla lapsen sosiaaliset taidot ovat, sitä suurempi on myös hänen tarpeensa sopeutua kaupallistuneeseen todellisuuteen. (Oksanen 2008, 52.) Sosiaalisilta suhteiltaan ja identiteetiltään tasapainoiset lapset pystyvät kyllä pärjäämään alati muuttuvassa todellisuudessa. Lapsuus alkaakin murentua vasta yhteiskunnallisten ja lapsia tukevien läheisverkostojen romahtaessa. (Oksanen 2008, 52–53.)

3.4 Media, hyvä paha kasvattaja

3.4.1 Median rooli kasvatuksessa

Tämän päivän lapsuutta ei voida tarkastella irrallaan mediakulttuurista. Se on osa lasten kasvuympäristöä ja elämismaailmaa. Mediavälitteisyys on tärkeä osa lasten toimintaa, leikkejä ja keskinäistä vuorovaikutusta. (Pohjola & Johnson 2009, 9.) Siksi median vaikutusta kasvatukseen ei myöskään voida jättää huomioimatta. Kasvatustieteilijä ja mediakasvattaja Reijo Kupiaisen mukaan varsinkin julkisessa keskustelussa ollaan hyvin tietoisia siitä, että media ja mediasuhteet itsessään toimivat kasvatuskontekstina, joka vaikuttaa lapsiin ja on osa heidän sosiaalistumisprosessiaan. Mediasta opitaan sekä hyvää että pahaa ja siksi kasvatuskäytäntöjen tulisi jollain tavalla puuttua mediasuhteisiin. (Kupiainen 2009, 167.)

Myös mediatutkija Juha Herkman pitää mediakulttuurin kasvatusvaikutusta kiistämättömänä. Mediavälitteisen populaarikulttuurin vaikutus peittoaakin usein jopa koulun kasvatusvaikutuksen. Tämä saavutetaan vetoamalla lasten tunteisiin ja kokemuksiin: informaation, näkökulmien, asenteiden ja arvojen tiedostamattomaan omaksumiseen. Lisäksi median ja populaarikulttuurin kautta heijastetaan identiteettejä, esimerkiksi käsitystä sukupuolesta, seksuaalisuudesta, kansallisuudesta ja rodusta. Mediakulttuuri pääsee näillä keinoilla nykynuorten minuuksien ytimeen. (Herkman 2007, 39.)

Kodin ja koulun roolit lasten varsinaisina kasvattajina ovat nykyään osittain sortuneet. Auktoriteeteilta oppimisen sijaan nuoret kääntyvät usein ottamaan oppia verkosta. Median toimiessa kasvattajana on kuitenkin mahdotonta nimittää ketään vastuuseen siitä, minkälaista informaatiota nuoret kohtaavat. (Matikainen 2008, 18.) Internet on erityisen hankala tässä suhteessa. Sen voi mieltää pikemminkin paikaksi kuin mediaksi, ja se sisältää itsessään lukuisia medioita ja on näin ollen monimediaalinen ympäristö. (Kupiainen 2009, 168.) Internetillä on niin suuri merkitys kulttuurissamme ja yhteiskunnassamme, että sen rooli osana kasvatustakin on vain hyväksyttävä. Kaikki verkossa tarjolla oleva materiaali on loppujen lopuksi ihmisten tuottamaa, ja heijastaa omia piirteitämme. (Matikainen 2008, 9.) Internet tai muutkaan mediat eivät ole yksinomaan pahoja tai hyviä.

Tutkimuskirjallisuudessa on yleensä havaittavissa kaksi vastakkaista mielipidettä mediasta ja erityisesti sen vaikutuksista lapsiin – perinteinen huolta ja suojelunhalua herättävä näkemys, sekä uudempi median elämys- ja hyötymerkityksiä korostava näkemys. Melko yleisesti ajatellaan, että viihde laiskistaa, turruttaa ja tekee käyttäjänsä tyhmemmäksi. Toisaalta tiedetään myös, että mediateknologian hallinta on edellytys yhteiskunnan kehittymiselle ja menestykselle, ja niiden voitaisiin ajatella tekevän kuluttajastaan myös älykkäämmän (Pohjola & Johnson 2009, 16.), onhan tiedonkultu nykyään paljon nopeampaa ja monilla tavoin myös kriittisempää.

Verkkoviestintä ei kuitenkaan opeta oikean elämän eli kasvokkain tapahtuman viestinnän kommunikaatiotapoja. Tämän päivän lasten ja nuorten sosiaalista elämää tarkasteltaessa on välillä vaikea sanoa, missä kulkee oikean elämän ja median raja, sillä oikeaa elämää löytyy myös verkosta. (Pohjola & Johnson, 2009, 10.) Erityisesti populaarikulttuuria ja viihdemediaa syytetään usein lasten ja nuorten viekoittelusta väkivallan, seksin ja pinnallisuuden avulla. (Herkman 2007, 46.)

Asiaa olisi pohdittava myös lasten itsensä näkökulmasta, miettimällä mitä media on lapsille ja millä tavalla se läpäisee lasten eri elämänalueet. Nuorten käyttämät mediasisällöt muuttuvat jatkuvasti, ja nykyisen aikuissukupolven ei ehkä ole helppo pysyä muutoksessa mukana ja olla selvillä siitä, mitä lapset median parissa tekevät ja miten elävät. On kuitenkin hyvin eri asia kohdata mediat niihin syntymästä asti kasvaneina kuin tutustua siihen jälkikäteen aikuisena. (Pohjola & Johnson 2009, 11.) Kasvattajilla itsellään voi olla turhan ongelmallinen ja pelokas suhtautuminen medioihin.

Koulujärjestelmämme perustuessa pitkälti kirjasivistyksen ihanteeseen on mediakasvatuksen ongelmana pidetty sitä, että nykyiset opettajat kuuluvat joko painotuotteiden parissa kasvaneeseen kirjasukupolveen tai kirjasukupolven kasvatta-maan televisiosukupolveen. Nykyiset kasvatettavat ovat kuitenkin kasvaneet niin kirjojen, television ja elokuvan kuin tietokoneiden, verkkoyhteyksien ja kännyköiden parissa. Heille viestintävälineiden painoarvot saattavat näyttää hyvinkin toisenlaisilta kuin heitä opettaville sukupolville. (Herkman 2007, 68, 70.)Visuaalisen viestinnän rooli tietoverkoissa, digitaalisissa peleissä ja mobiililaitteissa on merkittävä. Tästä kertoo nuorten tapa kehittää tekstiviestien, sähköpostin ja internetin kommunikaatioon omia

visuaalisia symbolikieliään. Nuoret ottavat myös nopeasti uuden teknologian käyttöön ja soveltavat sitä keskinäiseen viestintään. (Herkman 2007, 70.) Kasvattaminen edellyttääkin nyt lapsen kuuntelua erilaisella intensiteetillä kuin menneinä aikoina. Kasvattajien on pysyttävä yhä enenevässä määrin medioiden täyttämien lasten maailmojen perässä. Pelkkä kurinpitäjänä toimiminen ei enää riitä. (Pohjola & Johnson 2009, 12–13.)

Koska median asennevaikutuksista on herännyt paljon yleistä huolta ja keskustelua, tutkimukset aiheesta painottuvat kielteisten vaikutusten, kuten stereotypioiden ja antisosiaalisten mallien suuntaan. (Salokoski & Mustonen 2007, 35.) Lasten ja medioiden suhteessa ei kuitenkaan ole kyse hallitsemattomista luonnonvoimista, vaan kulttuurista, jota voi ohjata kasvattajien osaamisella ja taidoilla (Suoranta 2001, 14–15). Uudet mediateknologiat ovat aina herättäneet sekä toiveita että pelkoja. Oleellista on se, nähdäänkö media syyllisenä lapsuuden lyhentymiseen, vai uuden, avoimemman ja sosiaalisesti tiedostavamman sukupuolen syntymisen mahdollistajana. (Pohjola & Johnson 2009, 16.)

Vaikka kasvattajat saattavat kokea median koulua ja oppimista haittaavana tekijänä, lapset itse ovat kuitenkin ensisijaisesti innostuneita mediasta. He liittävät mediaan monia positiivisia tunteita, kuten yhdessäoloa, oppimista, opettamista sekä kokemusten ja elämysten vaihtoa. (Pohjola & Johnson 2009, 9.) Jotta kasvatuksen paradoksista voi päästä yli, on tunnustettava ja tunnistettava median samanaikainen sekä ”hyvä” että ”paha” luonne, ja päästävä yli mustavalkoisesta mediakäsityksestä. Kriittisen media-kasvatuksen tehtävä on nimenomaan valmentaa näkemään ja tunnistamaan median erilaisia toimintatapoja, tehtäviä, intressejä, mahdollisuuksia ja käyttötarkoituksia eri yhteyksissä. (Herkman 2007, 47.)

Tärkeää on keskittyä miettimään, miten medioiden täyttämä ympäristö kasvattaa lasta. Mikä osuus lapsen minuuden kehittymässä on lähimmillä ihmissuhteilla, kuten perheellä, ja mikä mediasisällöillä? Vanhempien tuli ensisijaisesti keskittyä tietoisesti välittämään lapselle omia arvojaan sekä käsitystä oikeasta ja väärästä. Muuten media ottaa helposti tämän roolin. Vanhemmilla on siis täysi mahdollisuus ja edellytykset olla ensisijaisena arvojen kasvualustana. Media pääsee johtavaan kasvattajan asemaan vain, jos sille annetaan siihen tilaisuus. (Pohjola & Johnson 2009, 20–21.)

3.4.2 Minuus median kynsissä?

Media tarjoaa tietoyhteiskunnan jäsenille lukemattomia, yleensä utopistisia rooleja, joihin tarttua. Viihde tarjoaa siis eskapismin kautta pakokeinon todellisesta elämästä. (Kupiainen 2002, 73.) Mediamaailman sisällä identiteetti on hyvin monitasoinen, pirstaloitunut ja jatkuvassa liikkeessä. Koska verkossa täydellinen anonyymius on paitsi mahdollista myös hyvin yleistä, esimerkiksi kulttuuriset ja biologiset määrittäjät menettävät merkitystään. Tämä voi sekä vahvistaa että heikentää yksilön kokemusta omasta itsestään. (Matikainen 2008, 83, 87.)

Mediassa toistuvia ihanteita ovat muun muassa länsimaisen kauneuskäsityksen mukainen ulkonäkö, suuri omaisuus ja tunnettavuus. Ihmisiä rohkaistaan yhdistämään oma identiteettinsä tähän haluttuun ja tavoiteltuun elämäntyyliin. Media pyrkii myymään sekä tavaroita että ihanteita. Valitettavasti myyntistrategiat perustuvat useimmiten siihen, että kuluttajan oma elämä esitetään puutteellisena, ja sitä paikkaamaan tarjotaan myynnissä olevaa tuotetta, ihannetta tai asennetta. (Mustonen 2001, 131–132.) Media siis sekä tahallisesti luo tyytymättömyyttä, että tarjoaa keinoja sen kitkemiseen, ja näin samalla ruokkii itse itseään.

Nuoruusiän identiteettityön perustana ovat lapsuuden samastumiskokemukset, joissa läheisten ihmissuhteiden lisäksi myös median hahmoilla on oma roolinsa. Samalla tavalla kuin kirjat luovat vaihtoehtoisen maailman, jossa uppoutua erilaisiin roolikokeiluihin, myös internetin chattipalstat, galleriat ja peliyhteisöt tarjoavat tilaisuuksia kokeilla eri rooleja. (Salokoski & Mustonen 2007, 56.) Verkko-identiteettien luominen voi olla persoonallisuutta kehittävää, sillä se antaa tilaisuuden hahmottaa oman identiteettinsä rajoja. Yksilö voi myös vapautua sukupuolisista, rodullisista tai seksuaalisista stereotypioista. Toisaalta epävarmuus oman identiteetin suhteen voi myös kasvaa valtavan informaatiopaljouden edessä. (Matikainen 2008, 87.) Näin media ja identiteetti vaikuttavat jatkuvasti toisiinsa.

Teknologia antaa nuorelle mahdollisuuden toimia toisin kuin mitä häneltä ehkä kotona tai koulussa odotetaan. Vaihtoehtoiset virtuaalielämät moninaistavat itseilmaisua ja antavat tilaisuuksia omien mielipiteiden julkituomiseen. Muihin nuoriin yhteyden luominen on lisäksi osalle verkossa huomattavasti helpompaa. (Kangas & Kuure 2003,

8.) Tällainen mahdollisuus saattaa olla avuksi yksinäisille yksilöille, jotka löytävät median avulla itselleen sopivan alakulttuurin tai yhteisön. Myös pelien maailma voi tarjota paikan paeta huolia tai yksinäisyyttä. Esimerkiksi koulukiusattu nuori voi menestyä virtuaalimaailmassa arvostettuna yhteisön jäsenenä. Jos reaalimaailma ei tarjoa positiivisia elämyksiä tai onnistumisen kokemuksia, voivat pelien roolihahmot ja sosiaalisuus toisaalta viedä mukanaan niin, että pelaaminen muodostuu ongelmaksi. Siksi olisi tärkeää löytää onnistumisen elämyksiä myös pelien ulkopuolelta. (Harviainen ym. 2013, 102–103.)

Lasten ja nuorten mediasuhteesta puhuttaessa on huomioitava myös sosiaalisen median vaikutus. Se onkin pelien lisäksi syrjäyttänyt vanhemmille tutumman television lasten ja nuorten ajanvietteenä. (Harviainen ym. 2013, 10.) Sosiaalisesta mediasta on tullut netinkäyttäjien arkea ympäri maailmaa viimeistään 2010-luvulla (Suominen 2013,10). Se eroaa muista mediasisällöistä siinä, että käyttäjän rooli on siinä aktiivisempi. Sen palvelut perustuvat sosiaalisen vuorovaikutukseen ja tarjoavat paikan tai tilaa osallistujien itsensä luomalle sisällölle ja sen jakamiselle. (Suominen 2013, 13,15.) Sosiaalisessa mediassa käyttäjä luo itse palvelun sisällön. Samalla korostuu hänen valtansa ja itsenäinen roolinsa mediakäyttäjänä. Emme voi enää olettaa, että käyttäjät olisivat pelkästään passiivisia ja täysin mediasisältöjen armoilla. Sosiaalinen media keskittyy nimensä mukaisesti luomaan ja ylläpitämään sosiaalisia kontakteja käyttäjien välillä.

Fyysisesti tapahtuvaa sosiaalisuutta, tunteiden ilmaisua ja erilaisia ei-kielellisiä viestejä ei kuitenkaan voida viestittää kuin kasvotusten. Sen vuoksi pelkkä medioiden kautta tapahtuva vuorovaikutus ei ole kaikkein paras ratkaisumalli kasvavalle nuorelle. (Suoranta 2002, 14–15.) Verkkoviestinnässä syntyvät suhteet tarjoavat paljon tunteita ja synnyttävät emotionaalista avoimuutta, mutta mahdollistavat samalla yksityisyyttä, anonyymisyyttä ja psykologista etäisyyttä. (Mustonen 2009, 142.)

Mediassa esiintyviin hahmoihin samastuminen ja heidän ominaisuuksien ihailu kertoo yleensä siitä, millainen ihanneminäkäsityksemme on. Mediahahmoon samastuva yksilö käyttää kyseistä hahmoa tavallaan minän peilinä. Omia tunteita ja käsityksiä on helpompi tunnistaa, kun samoja piirteitä kohdataan oman identiteetin ulkopuolella. Samastuminen on tärkeä osa identiteettityötä, sillä se auttaa ymmärtämään paremmin näkemystä sekä itsestä että muista ihmisistä. (Mustonen 2001, 124.) Lapsista ja nuorista

voidaan tunnistaa ne yksilöt, joiden riski tulla mediasisältöjen manipuloimaksi on keskivertoa suurempi. Tunnistavia tekijöitä ovat esimerkiksi pettymykset sosiaalisissa suhteissa. Tällaisille nuorille median käytöstä tulee helposti todellisuutta pakenevaa, ja virtuaalisesta seurustelusta palkitsevampaa kuin reaali-maailman suhteista. Toinen riskiryhmä ovat itsetunnoltaan tai identiteettikehitykseltään hauraat nuoret, jotka ottavat muita todempina median menestymistä korostavat viestit tai ylierotisoituneet ihanteet. (Mustonen 2004, 60.)

Vaikutustutkimuksissa lapset on usein nähty passiivisina median vastaanottajina. Mediatutkimuksessa on saanut tilaa kuitenkin myös aktiivisen katsojan roolia korostava ajattelutapa. Sen mukaan lapset säätelevät omaa mediasuhdettaan hyvinkin kriittisesti, ja valikoivat muutenkin mediasuhdettaan ja mediankäyttötapojaan. (Kupiainen 2009, 169.) Jo alle kymmenvuotiaat tulevat tietoisemmiksi mediatuottajien mahdollisista motivaatioista ja osaavat suhtautua niiden vaikutusyrityksiin kriittisesti. 9-12-vuotias tuo mediatulkintaan yhä enemmän yleistynyttä ymmärrystään ja tulkintakehyksiään, joiden kautta kyseenalaistaa mediasisältöjä. Varhaisnuori osaa arvottaa mediasisältöjä, tunnistaa stereotypioita ja arvioida esitysten esteettisiä ominaisuuksia. (Salokoski & Mustonen 2007, 22.)

Avuttoman ja viattoman lapsen sijaan voisimmekin nähdä lapsen tietoisena ja pystyvänä, sekä teknologian että kulutuksen suhteen. Nykylapset ovat paitsi aktiivisempia, ennakkoluulottomampia ja demokraattisempia, myös kognitiivisesti kehittyneempiä ja idearikkaampia kuin vanhempiensa sukupolvi. (Wilska 2004, 18.) Media voi oikeaoppisesti tarkasteltuna jopa lisätä yksilön itseymmärrystä, identiteettikehitystä ja elämänhallintaa. (Mustonen 2001, 170.) Median riskivaikutukset ovat lisäksi usein yksilöllisiä ja ohimeneviä (Salokoski & Mustonen 2007, 16). On selvää, että medialla on mahdollisuus olla suureksikin haitaksi nuorten identiteettityölle, mutta olisi hyvin mustavalkoista väittää sen olevan ainoa syyllinen. Kuluttajat, tässä tapauksessa nuorten vanhemmat ja kasvattajat, ovat yhtä lailla vastuussa, ja he itse päättävät omasta suhtautumisestaan tarjottuun informaatioon.

Suurimmassa osassa tutkimuskirjallisuutta tärkeimmäksi aseeksi median negatiivisia vaikutuksia vastaan tarjotaan niin kutsuttua medialukutaitoa. Tähän taitoon kuuluu esimerkiksi kyky erottaa fakta ja fiktio toisistaan sekä ymmärrys siitä, että vaikka media

heijastaakin todellisuutta, luo se myös tekijöidensä valintojen ja esittämistapojen kautta täysin omaa todellisuuttaan. (Mustonen 2002, 55.) Medialukutaito nousi käsitteenä ensimmäistä kertaa vahvasti esiin 2000-luvun alussa, jolloin netin käytön vaarojen pohdinnassa nostettiin esiin lapset ja nuoret mietittäessä uusia ja järkeviä verkonkäyttötapoja. (Saarikoski 2013, 59.)

Tätä taitoa ei kaikilta lapsilta tai nuorilta riittävästi löydy. Koska osa mediasisällöstä on heille varsin sopimatonta ja haitallista, tarvitsisivat he jonkinlaista opastusta sekä sääntöjä ja rajoituksia sen käyttöön (Matikkala & Lahikainen 2005, 100). Lapset ovat monissa mediankäytön teknisissä taidoissa jopa parempia kuin vanhempansa, mutta viestien kriittiseen tulkintaan ja ymmärryksen luomiseen heiltä ei löydy tarpeeksi elämänkokemusta (Mustonen 2002, 55). Jotta medialukutaidot saataisiin paremmiksi kaikilla, tulisi ensimmäiseksi kiinnittää huomiota vanhempien valistamiseen asiasta. Tällä tavalla pelkkien kuluttajien syyllistämisen sijaan voitaisiin kehittää myös mediasisältöjä tarjoavia tahoja vastuullisemmiksi asian suhteen.

Lasten mediataitojen kehittyminen vaatii aikaa, kypsymistä ja myös elämänkokemusta. Haasteena onkin se, että nykyisillä lapsilla on paljon kokemusta eri medioista, mutta ei tosielämästä. (Salokoski & Mustonen 2007, 23–25.) Lasten mediakasvatuksessa tärkeä rooli on silkalla rajojen asettamisella. Parhaita kasvatuksen keinoja ovat yhdessä tehtävät sopimukset. Vanhemman tehtävänä on huolehtia, ettei liian pieni lapsi koe ikätasolleen sopimatonta aineistoa kuten seksuaalisia, pelottavia tai ahdistavia sisältöjä. (Mustonen 2002, 65–66.) Lapset pystyvät myös itse valitsemaan ja suodattamaan tietoyhteiskunnan tarjoamaa ärsykevirtaa ja käyttämään mediateknologiaa itsenäisesti hyödykseen. Lapset tulisikin nähdä tietoyhteiskunnassa myös itsenäisinä toimijoina. Heidän mahdollisuutensa tulkita ja ymmärtää mediatarjontaa riippuvat hyvin paljon tarjonnan sisällöstä, lapsen tiedollisista ja taidollisista valmiuksista ja siitä miten ja missä lapsi kohtaa media-kuvastoa. Jos tämä tiedostetaan, voidaan mahdollisesti alkaa purkaa ajattelua, jonka mukaan media itsessään on lapselle hyödyksi tai haitaksi. (Korhonen & Valkonen 2006, 58.)

3.4.3 Media kuvataideluokassa

Millä tavalla mediakulttuurin asettamat kasvatushaasteet sitten näkyvät luokkahuoneessa? Koska mediasisällöt ovat suurimmaksi osaksi kuvallisessa muodossa, pidän erityisesti kuvataidetunteja paikkana, jossa ne tulisi ottaa huomioon. Kun tarkastellaan sekä peruskoulun (2014) että lukion (2003) opetussuunnitelman perusteita, huomataan, että mediakasvatuksen näkökulma on huomioitu kuvataiteen opetuksessa, mutta se ei ole kovinkaan korostunut.

Lukion opetussuunnitelmassa media on enemmän läsnä. Kuvataiteen opetuksen tavoitteissa nostetaan selvästi esille, miten oppilaan tulisi ymmärtää mediakulttuuria ja sen vaikutusta ihmiseen ja yhteiskuntaan. Lisäksi tulisi oppia mediatuotannon visuaalisen sisällön suunnittelua, tuottamista ja esteettistä arviointia ja osata soveltaa mediateknologiaa omassa kuvallisessa työskentelyssä. (LOPS 2003, 200.) Lukiossa mediakuvaston tarkasteluun keskitytään lisäksi omalla kurssillaan, Media ja kuvien viestit. Se ei kuitenkaan ole kaikille pakollinen kurssi, vaan kuuluu vasta valinnaisiin kursseihin. Kurssin tavoitteena on, että opiskelija oppii erittelemään ja tulkitsemaan median kuvaaman maailman suhdetta kulttuuriin ja todellisuuteen, ymmärtämään kuvailmaisun vaikutuskeinoja mediassa, käyttämään erilaisia kuvia ja tekniikoita oman ilmaisunsa välineenä sekä analysoimaan ja kehittämään omaa mediasuhdettaan. (LOPS 2003, 202.)

Perusopetuksen opetussuunnitelmassa median osuus kuvataiteen opetuksessa ei ole niin selkeä. Opetussuunnitelman päätavoitteissa mainitaan mediasisällöt siinä, että oppilaiden tulisi voida harjoittaa taitojaan myös monimediaisissa, teknologiaa eri tavoin hyödyntävissä oppimisympäristöissä. (OPS 2014, 20–22.) Tavoitteiden mukaan oppilaita tulisi ohjata ymmärtämään tieto- ja viestintäteknologian käyttö- ja toimintaperiaatteita ja keskeisiä käsitteitä sekä kehittämään niiden käytännön taitoja omien tuotosten laadinnassa. Tieto- ja viestintäteknologiaa tulisi oppia käyttämään vastuullisesti, turvallisesti ja ergonomisesti sekä tiedonhallinnassa että tutkivassa ja luovassa työskentelyssä. Lisäksi oppilaiden tulisi harjoitella näiden taitojen käyttämistä vuorovaikutuksessa ja verkostoitumisessa. (OPS 2014, 23.)

Vuosiluokilla 3–6 kuvataiteen opetuksen päämääriin kuuluu kuvien tuottamisen ja tulkinnan taitojen syventäminen hyödyntämällä tieto- ja viestintäteknologiaa ja verkkoympäristöjä. Keskeisenä sisältöalueena mainitaan ympäristön kuvakulttuurit. Opetuksessa käsitellään medioiden merkitystä yhteiskunnassa. (OPS 2014, 268.) Myös luokilla 7–9 ympäristön kuvakulttuurit ovat yksi päätavoitteista. Opetuksessa käsitellään erilaisten ympäristöjen ja medioiden merkitystä sekä oppilaiden elinpiirin että globaalin maailman näkökulmista. Lisäksi erikseen opetuksen yhdeksi tavoitteeksi mainitaan harjaannuttaminen hyödyntämään tieto- ja viestintäteknologiaa ja verkkoympäristöjä luovasti, kriittisesti ja vastuullisesti. (OPS 2014, 426–427.) Tämä on kuitenkin ainoa viittaus mediasisältöjen kriittisemmän tarkastelun ja kyseenalaistamisen opettamiseen. Se mainitaan opetussuunnitelmassa muutenkin kovin myöhään, sillä oppilaat käyttävät mediasisältöjä päivittäin jo alakoulun ensimmäisillä luokilla.

Juha Herkman ottaa kirjassaan *Kriittinen mediakasvatus* (2007, 51) esille kaksi tapaa, joilla opettaja voi vaikuttaa mediakasvatuksen toteutumiseen kouluissa, myös kuvataidetunneilla: se voi näkyä joko yksittäisten opettajien luokkahuonekäytännöissä, tai opettajien yhteistyönä koulukohtaisissa tai jopa laajemmissa projekteissa. Kriittisyyden tulisi kummuta opettajan maailmankatsomuksesta ja läpäistä siten kaiken hänen toimintansa. Tällöin kriittinen mediakasvatus tulisi osaksi oppimista aina, kun opettaja näkisi mahdollisuuksia siihen.

Lapset ja nuoret hyödyntävät kuvissaan usein tietokonepelien, sarjakuvien ja musiikkivideoiden kuvastoa. Opettajat ovat perinteisesti yrittäneet estää oppilaita kopioimasta toistensa piirustuksia tai median kuvamaailmaa tavoitteenaan yksilöllisyyden edistäminen ja lapsen suojeleminen median kielteisiltä vaikutuksilta. Vaikka opetuksen ei tulisikaan keskittyä kopiointiin, ovat kuvakulttuurien välittämät mallit lapsen ja nuoren kehityksen kannalta tärkeitä. Tällaisen informaation tulkinta edellyttää monimutkaisten taitojen hallintaa ja sitä tulisikin lähestyä yhtenä kuvallisen kehityksen ilmaisijana. (Räsänen 2008, 53–54.)

Oppilaat saavat nykyään verkon kautta paljon sellaisia yhteyksiä, joita tavallinen luokkahuone ei voi tarjota: tietoa saa lähes rajattomasti, ja sosiaaliset verkostot voivat auttaa ongelmien ratkaisussa Asiantuntijaverkostot ovat käytettävissä ja yksityiskohtaisia taidon oppimisen malleja on runsaasti. Sosiaalisen median kautta voi

jakaa osaamista, esimerkiksi Youtube tarjoaa erinomaista oppimateriaalia. Koska oppilaiden tiedonlähteitä ei nykyoloissa voi rajata, tulee koulun tehtäväksi yhä enemmän tiedon laadun arvioimisessa avustaminen. (Niemi 2012, 28.)

Perinteinen kouluopetustilanne ei monesti ole omiaan asenteita reflektoivaan tai muuttavaan oppimiseen, koska koulun konteksti ja yksisuuntainen opettaja-oppilas – vuorovaikutus eivät tue tällaista oppimista. Asenteiden omaksumisessa koulun ulkopuolisella maailmalla on siis myös suuri merkitys. Kaveripiirin palkitseva merkitys on epämuodollisessa oppimisissa usein tärkeää. (Herkman 2007, 219–220.) Kun tarkastellaan mediaa uuden teknologian valossa, voidaan nähdä, että aikaisemmasta vastaanottajasta on tullut sisällön tuottaja. Verkkoon voi helposti tuottaa tekstejä, kuvia, videoita ja kannanottoja ja jakaa ne lähes kaikille mahdollisille vastaanottajille. Opettaja voi ohjata aktiiviseen mutta kriittiseen ja osallistuvaan kansalaisuuteen. Silloin koulun tehtäväksi tulee erityisesti medialukutaitojen edistäminen. (Niemi 2012, 32.)

Oppitunneilla voidaan harjoittaa mediakasvatusta ottamalla mukaan nuorille tuttuja populaarikulttuurin ilmiöitä, joiden kautta aiheen tarkastelu on heille mielekästä ja motivoivaa. Oppiaineet kuten äidinkieli ja kuvataide ovat tällaiseen strategiaan otollisimpia. Kriittistä tarkastelua voidaan lisäksi ulottaa myös käytössä olevaan oppimateriaaliin. Opettajat voivat myös yhdistää voimavaransa ja toteuttaa media-kasvatusprojekteja, joissa eri oppiaineiden opettajat tuovat oman erikoisalaosaamisensa projektien palvelukseen. (Herkman 2007, 51.) Kasvatuksen tavoitteena tulisi olla se, että lapsi oppii käyttämään mediaa aktiivisesti ja valikoiden sekä suhtautumaan kokemaansa kriittisesti (Mustonen 2002, 60).

Opettaja voi soveltaa myös sosiaalista mediaa oman oppilasryhmän kanssa yhteisen tuotoksen rakentamisessa. Opettajan työ lähtee aina siitä, miten hän voi edistää oppilaiden kasvua ja kehitystä. Vaikka hän ei voi hallita mediaa, hän voi ohjata oppilaitaan ymmärtämään heidän vastuunsa sosiaalisen median kentässä. (Niemi 2012, 30–31.) Kuvataideopetuksessa olisi siis mahdollista ottaa opetuksen sisällössä nykyistä paremmin huomioon sekä median tarjoamat laajemmat näkökulmat ja oppimisen keinot, että auttaa lapsia ja nuoria toimimaan niiden parissa turvallisemmin.

4 Omakuvat itseilmaisun välineenä

4.1. Omakuvien historiasta ja ilmentymistä

Omakuvien historiasta puhuttaessa on otettava huomioon niiden melko poikkeuksellinen luonne taidehistoriassa. Niiden on katsottu olevan ensisijaisesti eräs muotokuvamaalauksen alalaji. Tämän vuoksi omakuvaa täytyy lähteä tarkastelemaan osana suurempaa muotokuvaamisen kokonaisuutta. Lisäksi omakuvien esiintyvyys on taidehistoriassa varsin tuore ilmiö, joka kehittyi omaksi genrekseen vasta yhdessä itsenäisen taiteilijaidentiteetin synnyn kanssa.

Eurooppalainen muotokuvamaalauksen perinne sai alkunsa 1400-luvulla, kun keskiajalla arvostettu nöyrempi maailmankatselmus vaihtui uskoon siitä, että yksilö oli oikeutettu jättämään muiston itsestään muotokuvan välityksellä. Tällöin nimenomaan sosiaalisen arvon ja säätyaseman korostaminen ylitti esimerkiksi muotokuvan näköisyyden tärkeyden. (Kallio & Ruotsalainen 2006, 6.) Suomessa muotokuvien teettäminen taiteilijoilla yleistyi 1500-luvulla, jälleen ylempien säätyjen edustajien keskuudessa. Muun kansan pariin muotokuvaperinne levisi vasta myöhemmin, valokuvauksen keksimisen jälkeen. (Kallio & Ruotsalainen 2006, 8-9.) Ensimmäiset havainnot omakuvista voidaan kuitenkin löytää jo kansainvaellusajan (n. 400–500 jaa.) taiteesta. Tämä on päätelty näihin kuviin liittyvien kirjoitusten perusteella (Konttinen & Laajoki 2000, 306).

Renessanssi on yleensä määritellyt sen, miten katsomme omakuvien historiaa (Hall 2014, 9). 1400-luvulla erityisesti Pohjois-Italian kaupunkivaltioissa kehittynyt humanistinen ajattelu ja sen inspiroimat aatteet ja ihanteet johtivat tällöin taiteilijoiden aseman radikaaliin ylenemiseen. Vielä keskiajalla taiteilijan työtehtäviin kuului lähinnä kirkon alttareiden ja seiniän kuvittamista uskonnollisin kuva-aihein. (Heikkonen, Ojakoski & Väisänen 2002, 69.) Useimmat keskiajan omakuvista löytyvät kuvitetuista kirjoista, jotka ovat säilyneet kirjastojen arkistoissa. Kirjat tehtiin yleensä luostareissa munkkien toimesta. Keskiajan omakuvissa kasvot ja niiltä kuvastuva tunne ovat pienemmässä roolissa kuin hahmon asettelu ja ympäristön elementit. (Hall 2014, 17.)

1400-luvulle tultaessa taiteilijoiden asema oli muuttumassa, ja muutos sai alkunsa yhteiskunnallisessa murroksessa olevista Pohjois-Italian kaupungeista, kun niihin syntyi

uusi, yhteiskunnallisesti riippumaton porvarissääty. Varakkaat porvarissuvut kilpailivat keskenään, ja taiteesta tuli muiden tapojen ohessa keino pönkittää suvun yhteiskunnallista statusta. Taiteilijat alkoivat saada aivan uudenlaisia työtehtäviä, ja mahtisuvuista tulikin heidän tärkeimpiä mesenaattejaan. Samalla taiteilijat vapautuivat monista muista heitä sitoneista säännöistä. (Heikkonen ym. 2002, 67.) Samoihin aikoihin orastava humanistinen ajattelu vaikutti taiteilijan aseman muuttumiseen. Humanistinen aate tarjosi vastavoiman kirkon kahlitsemalle maailmankuvalle ja henkiselle kasvulle, ja juuri taiteiden tehtäväksi tuli auttaa ihmistä vapautumaan ja itsenäistymään. Keskiajalla korostettiin säädyn ja suvun tärkeyttä, mutta renessanssin ihminen halusi olla älyllisesti utelias ja yksilöllinen. (Heikkonen ym. 2002, 67,69.)

1500-luvulla individualismin kasvettua alettiin myös valmistaa erityisen hyvälaatuisia peilejä. Tästä yhtälöstä nousivat omakuvat. (Hall 2014, 8.) Taide kääntyi pikkuhiljaa kohti sisäisten maailmoiden kuvausta, jossa tärkeää oli sielun, tunteen ja mielikuvituksen näkyminen sekä erilaiset psykologiset vivahteet. Taiteilija joutui silmätysten myös itsensä kanssa ja hänen itsetarkkailunsa lisääntyi. (Valkonen & Valkonen 1982, 18–19.)

Omakuvat ovat historiansa aikana saaneet eri aikoina erilaisina ilmentymiä. Vaikka omakuvaa pidetään intiiminä genrenä, alkoi sen keskiajan jälkeinen uudestisyntymä Italian Renessanssissa kätkeytymisellä freskoissa esitettyihin joukko-kohtauksiin. Freskon tekijä saattoi kuvata itsensä muiden henkilöiden joukossa, mutta irrottamassa katseensa kertomuksen sisäisestä maailmasta kohti katsojaa. Tällaiset omakuvat olivat eräänlainen ikoninen allekirjoitus. Julkisuus ja yksityisyys kohtasivat, ja tekijä oli sekä osa joukkoa että sen ulkopuolinen. (Kuusamo 2010, 116.) Ensimmäiset itsenäiset omakuvat, joissa taiteilija on kuvan keskushahmo, tehtiin 1400-luvun lopussa. Jotkut näistä toimivat taiteilijan työn mainoksia, mutta yhä useammin ne olivat myös taiteilijan julistuksia itsestä. (Ferranto 2010, 356.)

1500-luvulle siirryttäessä tavanomaista oli kuvata itsensä klassisina sankarihahmoina, sillä omakuvat toimivat myös taiteilijan taitojen näyttäjänä ja siten myynnin mahdollisina edistäjinä. (Ferranto 2010, 361.) 1500-luvulta alkaen voidaankin omakuvissa huomata itsensä esittämistä joidenkin tiettyjen, yhteiskunnassa hyväksyttyjen arvojen mukaisesti. Taiteilija siis näytti itsensä maailmalle tietynlaisena

ihanteellisena yksilönä, kuten juuri sankarihahmona. Kuvat antoivat tällöin lupauksia vapaudesta ja itsenäisyydestä, mutta olivat yhteen kietoutuneita myös auktoriteetin ja kontrollin kanssa. (Ferranto 2010, 361.)

Vuosisatojen vaihtuessa myös omakuvien esitystavat muuttuivat, niin muodin kuin yhteiskunnallisten muutostenkin mukana. Suurin osa keskiajan jälkeisistä omakuvista oli keskittynyt kuvaamaan taiteilijan kasvoja ja silmiä. 1900-luvun aikana nousi kuitenkin uusi tapa peittää kasvot kuvasta. Maskit, maskinkaltaiset kasvot ja naamiaiset ovat tyypillisiä tuotemerkkejä moderneissa omakuvissa. Myös kehoa alettiin kuvata enemmän, usein alastomina (Hall 2014, 231.) Modernin maalaustaiteen kasvomaskit viittasivat sen aikaisen uuden taiteen luomaan identiteettiin, joka oli saavutettavissa vain menneisyyden kasvomalleista irrottautumalla. (Kuusamo 2010, 105–106.) Omakuva oli toisaalta myös ongelmallinen genre modernismissa, sillä abstraktismin voittaessa muotokuvagenre pitkälti hylättiin. (Hall 2014, 232; Kuusamo 2010, 103.) 1950-luvun puolivälin jälkeen vastareaktiona abstraktille taiteelle alkoivat kuitenkin vartaloon keskittyvät omakuvat yleistyä. (Hall 2014, 254.)

Vuosisadan lopussa erityisesti naistaiteilijoiden muotokuvat halusivat poiketa pitkästä rintakuva-traditiosta. Siksi he usein esittivät omakuvansa koko vartalon näyttävinä valokuvina, jotka olivat usein tahallisen kaunistelemattomina ja arkityön merkitseminä. (Kuusamo 2010, 103.) Varsinkin videotaiteen katsottiin keskittyvän taitelijan kehoon jopa narsistisuuteen asti. (Hall 2014, 259.) Uusien tekniikoiden kehittymisen myötä omakuvista on tullut entistä hallitsevampi osa kuvataidetta ja yhteiskuntaa. (Hall 2014, 232.) Valokuva toi suuren muutoksen omakuvien traditioon, sillä nykyään jokaisella on mahdollisuus niiden ottamiseen. Lopuksi videotaide toi omakuvan takaisin kuvataiteen hyväksytyksi genreksi ei-esittävän taiteen rinnalle. (Kuusamo 2010, 112.)

Omakuva on pitkistä perinteistään huolimatta jatkuvasti muunneltavissa oleva itseilmaisun keino(Tanskanen 2011, 10). Omakuvasta onkin tullut meidän aikaamme määrittävä visuaalinen laji. Nyky-omakuvia on lukematon määrä, ja niistä on kiinnostunut enemmän ihmisiä kuin koskaan aikaisemmin. Ne ovat soluttautuneet kirkon, palatsien, akateemisen maailman, museoiden, gallerioiden ja kehysten ulkopuolelle. Internet tulvii niitä, ja kouluissa lapset tekevät niitä kuvataidetunneilla. (Hall 2014, 7.)

4.2 Omakuva identiteetin peilinä ja peittäjänä

Omakuvat nähdään usein alueena, joissa taiteilija on vapaa kuvaamaan ihmistä haluamallaan tavalla, vapaana esimerkiksi muotokuvan tilaajan vaatimuksista. Samoin niihin liitetään mahdollisuus tutkia paitsi näköisyyteen perustuvaa kuvan ja mallin vastaavuutta, myös itseä. Esimerkiksi Helene Schjerfbeckin (1862–1946) omakuvia pidetään erinomaisina taiteilijan kulloisenkin henkisen tilan ja minäkäsityksen tutkielmina ja ihmisen elinkaaren taltioijina. (Ahtola-Moorhouse 2001, 108–111.)

Länsimaisen taiteen traditiossa omakuvaa on ollut tapana pitää tavallista intiimimpänä kuvataiteen lajina. Tekijä on kuvansa kanssa kirjaimellisesti henkilökohtainen, ja omakuva täten aina jollain tavalla yksityinen. Usein omakuvan katsojalle suodaan tunne, että hän pääsee tekijän ja hänen muotokuvansa maailmaan ikään kuin takaoven kautta. (Kuusamo 2010, 98.) Yleisesti oletetaankin, että omakuvat antavat etuoikeutetun pääsyn tekijänsä sieluun. Tämän seurauksena niiden nähdään esimerkiksi voittavan vieraantumisen ja anonyymiyden, jota niin monet kokevat nykyajan modernissa yhteiskunnassa. (Hall 2014, 7.) Tällainen sisäisen itsen jatkuva peilaaminen on oikeastaan vasta myöhemmän ajan tuote. Romanttinen käsitys minästä oli tuntematon esimerkiksi vielä Rembrandtin aikakaudelle. Edes omakuvan käsitettä ei hänen aikanaan vielä tunnettu. (Kuusamo 2010, 99.)

Omakuvat eivät useimmiten ole passiivisia reflektioita omista yhteiskunnistaan, vaan ne ovat päinvastoin yleensä olleet kulttuurisen kehityksen aallonharjalla, ja vaikuttaneet yhteiskunnan käsitykseen identiteetistä ja itseydestä. (Hall 2014, 11.) Kulttuurimme onkin kehittynyt kohti sisäisen minän tarkastelua. Vaikka usein omakuvan ilmapiiri tuntuu intiimiltä, kysymyksessä on kuitenkin selkeä, ei niinkään sisäisen minän tarkastelu, vaan eräänlainen itsensä tietyssä valossa esittäminen, tarkoitus luoda omintakeinen esiintymistyyli identiteetin itsekorostuksen kautta. (Kuusamo 2010, 99.)

Omakuvien kiehtovuus perustuu muun muassa taiteilijan meitä kohti luotuun katseeseen. Olemme omakuvan edessä epävarmoja siitä, katsooko taiteilija kuvassa meitä vai itseään, vai onko hän kenties luonut itselleen kuvaan itselleen täysin uuden persoonan. Tai hän voi käsitellä kuvassa jotain hyvin henkilökohtaista. (Hall 2014, 9.) Omakuvassa taiteilija siis sekä näyttäytyy että piiloutuu, yhtä aikaa asettaa itsensä

näytille että luo itsestään mysteerin. Myös katsojan rooli on erilainen, sillä omakuvat antavat katsojalle mahdollisuuden eläytyä kuvatun todellisuuteen, tämän sosiaalisiin olosuhteisiin ja olemassaolon mahdollisuuksiin. (Mäkiranta 2006, 68.)

Omakuvan tekemiseen on taiteilijalla voinut olla hyvin käytännöllisiä syitä, esimerkiksi tarve kehittää omaa ilmaisuaan ja kokeilla uusia tekniikoita. Mutta koska omakuva pakottaa taiteilijan kirjaimellisesti kohtaamaan itsensä silmästä silmään, on se myös itsetutkiskelun välineenä varsin luonteva. Ja koska hyvän muotokuvan voidaan katsoa kertovan muustakin kuin hiusten väristä tai leuan muodosta, on taiteilijan asetuttava tarkastelemaan myös omaa sisintään. Taiteilija käy omakuvassa siis eräänlaista dialogia itsensä kanssa. Taidehistorian professori Altti Kuusamo nimittää tätä auto-kommunikaatioksi. Myös esimerkiksi päiväkirjan pitäminen on eräänlaista autokommunikaatiota, jonka tehtävänä on valaista kirjoittajalle hänen omia sisäisiä tilojaan. (Kuusamo 2010, 107–108.)

Koska omakuvassa kuvattu kohde on samalla kuvan tekijä, ei kohde asetu kuvattavaksi ainoastaan jonkun toisen näkemyksen kautta. Oman itsen, menneen, nykyisen ja tulevan hyväksyminen voi siksi helpottua omaa kuvaa katsomalla. Kun omakuvaa työstetään, voidaan tehdä omaan elämään liittyvistä asioista merkityksellisiä ja ymmärrettävämpiä. Parhaassa tapauksessa omakuvia työstävän itseymmärrys lisääntyy kuvien tuotanto-prosessin aikana. (Mäkiranta 2006, 67.) Omaa itseä ja elämäntapahtumia voidaan käyttää myös apuna siinä, kun halutaan kuvata universaaleja asioita. Tällöin omasta elämästä otetaan inspiraatio taiteeseen, mutta syntyneen teoksen esittämien asioiden on tarkoitus kytkeytyä sellaisiin yleisiin teemoihin, joista katsoja voi sitten poimia itselleen merkityksellisiä asioita. Lisäksi taiteilija saattaa omakuvassa turvallisesti kokeilla erilaisia rooleja, jotka häntä jostain syystä kiinnostavat. Omakuvan autokommuni-kaation toinen puoli on se, että taiteilija haluaa esittää itsensä muuna kuin on. Tämä tietoinen itsensä vierauttaminen ja esittäminen roolihenkilön kautta on kuvataiteen historiassa melko yleistä. (Kuusamo 2010, 112.)

Omakuvan lajioletukseen liittyy narratiivinen oletus tekijän elämänhistoriasta, jossa yksityisestä tekijä-identiteetistä tulee julkinen. Näin omakuvan tietty läsnäolon tuntu perustuu myös oletukseen tekijän kuvaan vuodattamasta identiteetin ilmauksesta, jonka oletamme näkyvän omakuvassa. Läsnäolon ajatus kytkeytyy myös siihen, että

ajattelemme monet omakuvat jotenkin paljaiksi ja tunnustuksellisiksi: tekijä paljastaa niissä sisäisen todellisuutensa, ja me näemme ja jaamme sen. Videokuvissa koemme vielä korostetummin, että tekijä puhuu meille. (Kuusamo 2010, 109.)

Vaikka omakuva olisikin kuvan tekijälle ensisijaisesti matka itseen, katsojille kuvat voivat merkitä aivan eri asioita. Kuva ei paljasta tekijän intentioita tai kuvatun henkilön minuutta suoraan, ja kuvaan jää aina jälkiä ympäröivistä kulttuurisista merkityksistä. Myös katsojien omat tulkinnat vaikuttavat kuvia katsottaessa. (Mäkiranta 2006, 62.) Omakuva onkin laji, joka on samaan aikaan kommunikaatiota itselle ja kommunikaatiota yleisölle. Omakuvassa tekijän kädenjälki on kuvan kohteen ja jopa kuva-aiheen luomaa, kuvan malli itse on kuvan tuottaja. Omakuvaaja sekä katsoo itseään että tekee itsensä kuvatuksi. (Kuusamo 2010, 100.) Näin tekijä on kuvassa läsnä monessa eri kerroksessa. Taiteilija voi jonkin verran ohjailla sitä, miten hän kuvissa näyttäytyy katsojille, mutta tekijällä ei silti ole täydellistä määrittelyvaltaa suhteessa kuvista tehtyihin tulkintoihin. Lisäksi kuvattu on väistämättä alisteinen muun muassa sukupuolta ja ikää koskeville yleisille näkemyksille. Katsojat saattavatkin lähestyä kuvaa myös taiteilijan tarkoitusperien vastaisesti. (Mäkiranta 2006, 62.)

Omakuvan tekemistä voidaan ajatella tuotantoprosessina, jossa identiteettiä rakennetaan hyvin tietoisesti. Kuvan tekijä käy kuvia tuottaessaan läpi omia kokemuksiaan ja itseensä liitettäviä merkityksiä sekä tulkitsee omaa henkilöhistoriaansa. Oman menneisyyden käsitteleminen mahdollistaa nykyisyyden ymmärtämisen ja tulevaan suuntautumisen. Esimerkiksi oman sukupuoli- ja ruumisesityksien tutkiminen kuvallisesti auttaa pohtimaan oman ruumiin ja kulttuuristen ruumisihanteiden rajapintoja. (Mäkiranta 2006, 68.)

4.3 Digitaaliajan omakuva sosiaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissa

Omakuvien historialliset esitystavat ja niiden identiteettikysymyksillä leikittelevä luonne saavat tässä ajassa jälleen uusia ilmentymiä. Toisaalta niissä nojataan pitkälti samoihin periaatteisiin ja kuin aikaisemmassa omakuvaperinteessä. Digitaalinen aikakausi tarjoaa joka tapauksessa yhä uudenlaisia mahdollisuuksia itseilmaisulle digivalokuvauksen ja videon muodossa. Tämä kehitys on luonut uudenlaisen foorumin omakuvaamiselle, ja johtanut samalla myös identiteetin yhä monimuotoisempaan visualisointiin. (Ferranto 2010, 356.) ”Kuka minä olen?” on kysymys, jota esitetään yhä useammin virtuaalisessa ympäristössä, internetin keskusteluryhmissä ja foorumeilla (Pohjola & Johnson 2009, 25). Omakuvien lisääminen verkkoon jaettavaksi on ollut viime vuosina nousussa erityisesti nuorten keskuudessa. Tämä kehitys sai alkunsa internetin kuvagallerioista, ja jatkuu tällä hetkellä entistä vilkkaampana sosiaalisen median palveluissa.

Tietyntyyppisen julkisen imagon luominen ja muokkaaminen on muodostunut arkiseksi ilmiöksi, kun esimerkiksi juuri sosiaaliseen mediaan luodaan itsestä kaunisteltuja ja mahdollisimman edustavia profiileja. Jo varsin nuorille ihmisille on arkipäivää ottaa itsestään valokuvia ja kirjoittaa vaikka Facebookiin tilapäivityksiä, joista jokainen on eräänlainen omakuvan versio, tosin usein hyvin pinnallisessa ja julkisivumaisessa muodossa (Tanskanen 2011,10). Nämä kuvat ja tekstit näyttävät, millaisena yksilö haluaa tulla muiden silmissä nähdyksi. Ne pyrkivät vahvistamaan sosiaalista ja yhteiskunnallista kelpoisuuttamme.

Internet mahdollistaa nykyään amatööreille saman omakuvien myyntivaltteina käyttämisen, johon taiteilijat pyrkivät jo 1500-luvulla kuvatessaan itseään sankari-hahmoina. Nykyään tämä vain mahdollistuu ilman sensoreita tai välikäsiä. Useimmat kuvista eivät ole kovin ammattitaitoisesti kuvattuja, mutta internetissä luotu kuva itsestä on joka tapauksessa tietoisesti rakennettu ja manipuloitu. (Ferranto 2010, 361.) Tässä on pitkälti kyse itsensä brändäämisestä, joka taas on seuraus yhteiskunnan muuttumisesta jatkuvan kulutuksen siten kertakäyttöisyyden kautta toimivaksi. Omakuva on tällä tavalla tullut osaksi jokaisen elämää, eikä sen arvo nojaudu ensisijaisesti taiteelliseen ilmaisuun. Nykyään omakuvissa kohtaavatkin arki ja korkeakulttuuri luonnollisella tavalla, eivätkä ne ole taiteen tekijöiden yksinoikeus (Tanskanen 2011, 10).

Henkilökuvien sosiaalisia suhteita rakentava ja ylläpitävä olemus ei ole uusi ilmiö valokuvauksen historiassa. Käyntikorttikuvat, jotka yleistyivät 1800-luvun lopulla, tarjosivat yhä useammille mahdollisuuden kuvauttaa itsensä sekä antaa ja vaihtaa kuvia, joiden myötä yksilöllistyminen ja yksityistyminen ulottuivat tavallisen kansan pariin. Kuvat tarjosivat mahdollisuuden nähdä itsensä ulkopuolisen silmin. Nuorten verkossa ottamat omakuvat voidaan myös perustellusti liittää tähän pitkään henkilökuva- ja omakuvatraditioon. (Ulkuniemi 2005, 71.) Digitaaliaikaan siirtyminen on nostanut amatööriomakuvien määrän räjähdysmäiseen kasvuun. Vielä pari vuosikymmentä sitten valokuvia otettiin lähinnä erityistilaisuuksissa. Nykyään tilanne on toinen, ja koska kuvia on myös helppo manipuloida, digitaalisista omakuvista on tullut olennainen osa virtuaalista kommunikaatiota. (Ferranto 2010, 358.)

Valokuvataiteessa omakuvat ovat aina käsitelleet monella tapaa roolien ottamista ja vaihtelua. Esimerkiksi yhdysvaltalainen Cindy Sherman (1954–) esiintyy kuvissaan erilaisissa kulttuurimme tarjoamissa naisen roolihahmoissa. Shermanin valokuvat kyseenalaistavat naisen visuaalista esittämistä esimerkiksi uutis- ja mainoskuvissa, mutta samalla ne osoittavat hämmästyttävästi sen, miten samat kasvot voivat näyttäytyä erilaisissa merkityksissä visuaalisia merkkejä muuntelemalla. (Granö 2012, 93.) Cindy Shermanin tietoinen tehtävä onkin esittää itsensä toisena, symbolisen järjestelmän verkossa. Emme näe Cindy Shermania vaan hänen ottamansa roolin. (Kuusamo 2010, 113–114.) Shermanin tuotannon tunnetuimmat kuvat on tehty 1970–1980-luvuilla, mutta ne näyttäytyvät entistä relevantimmassa valossa tämän hetken sosiaalisen median kuvastoja tarkastellessa.

Kuten kaikki ihmistä esittävät kuvat, myös omakuvat ovat tiettynä historiallisena hetkenä, tietyssä ajassa ja paikassa tuotettuja. Ne kertovat, millaiset ruumiilliset esitykset ovat tässä ajassa ja paikassa mahdollisia. Ne saavat kysymään, millaisia subjektin asemia kuvissa otetaan ja millaisia ruumiillisia kokemuksia kuvista voidaan lukea. (Mäkiranta 2006, 57.) Netissä puhuttu sana ja kehonkieli korvautuu sommitelmilla ja poseerauksilla, joiden kautta viestitään persoonallisuutta ja statusta. (Ferranto 2010, 362.) Omakuvia voidaan kutsua digitaalisen ajan kansantaiteeksi: Halvat ja kevyet digikamerat, digitaalisten kuvien säilytyksen ja manipulaation helppous, mukana kulkevat kännykkäkamerat ja kuvien helppo poistaminen ovat

tehneet niistä kaikkialla läsnä olevia. Enää kuvaamisessa ei tarvita apua ammattilaisapua, vaan itsestään voi napata kuvan kuka tahansa. Mutta vaikka itsensä kuvaamisesta itsestään on tullut yksin tehtävää, omakuvien luonne ei nykyään enää ole yksityinen, kiitos internetin. (Ferranto 2010, 358.)

Digitaalisille, sosiaalisen median palveluissa jaetuille omakuville on hiljattain noussut aivan oma termi, ”selfie”, lyhenne englannin kielen sanasta ”self-portrait” eli omakuva. Virallista suomenkielistä käännöstä sanalla ei vielä ole. Oxford English Dictionary määrittelee termin ”selfie” valokuvaksi, jonka yksilö on ottanut itsestään, yleensä älypuhelimella tai web-kameralla, ja jakanut sosiaalisessa mediassa (Oxford Dictionaries, tarkistettu 17.5.2015). Niitä on tutkittu vielä hyvin vähän huolimatta siitä, että niiden määrä erityisesti sosiaalisen median kuvapalveluissa on suorastaan räjähtänyt käsiin. Selfie-kuvat ovat ilmiö, jolle on kuitenkin ehditty antaa jo monia merkityksiä. Ne voidaan nähdä itseilmaisun välineenä, ihanteellisen minän rakentajana, itsensä julki tuomisen työkaluna, huomion ja rakkauden kalastelun keinona tai tapana osoittaa kuuluvansa osaksi tiettyä yhteisöä. (Tifentale 2014, 7.) Niitä voidaan joka tapauksessa pitää yhtenä omakuvauksen uutena alalajina ja esimerkkinä digitaalisen valokuvauksen kääntymistä kohti tietynlaista kansankielisyyttä. Ne ovat lisäksi viime vuosien teknologisen kehityksen yksi sivutuote. (Tifentale 2014, 8.)

Internetin kuvagalleriat olivat sosiaalisen median ensimmäisiä ilmentymispaikkoja, ja alusta alkaen erityisesti nuorten suosiossa. Kyseessä on ilmiö, jossa lasten ja nuorten pyrkimyksenä on rajata aikuiset pois maailmastaan ja ylittää lapsuuden raja kohti nuoruutta. Apuvälineenä tässä pyrkimyksessä on tietokoneen suoma tila. (Granö 2012, 86.) Galleriat tarjoavat areenan nuorten tärkeisiin kehitystehtäviin: identiteetin etsimiseen ja testaamiseen, irtiottoon vanhemmista ja seurusteluun vastakkaisen sukupuolen kanssa. (Salokoski & Mustonen 2007, 23.) Niiden lähtökohta on ollut nuorten tarpeessa saada keskustella luotettavaksi koetussa yhteisössä (Granö 2012, 87).

Nuorten omakuvat näyttäytyvät lisäksi eräänlaisena oman identiteetin muodostamisen välineenä. Lasten kasvaessa vanhemmat kuvaavat heitä yhä vähemmän, ja kuvaaminen siirtyy nuorten keskinäiseksi toiminnaksi. Kuvissa esitetään ja etsitän uutta käsitystä itsestä, naisen kuvaa ja miehen kuvaa. (Ulkuniemi 2005, 107–108.) Juuri ruumiiseen ja sukupuoleen liitettäviä merkityksien kokeileminen onkin varsin luontevaa omakuvien

kautta. Niiden tuotantoprosessissa mahdollistuu myös oman sukupuoliesityksen ja ruumiillisuuden säätely, sillä kuvat voivat hetkellisesti syrjäyttää mediakuvien ideaaleja ja tuottaa tilalle toisenlaista, niistä poikkeavaa materiaalia. (Mäkiranta 2006, 64.)

Tällä hetkellä sosiaalinen media on kuitenkin tehnyt kuvanjakosivustoista entistä pirstaleisempia ja samalla globaalimpia. Sosiaalisen median ja verkostoitumisen myötä yleisöstä on tullut osa netissä tapahtuvaa ”performanssia”, jossa omakuvien ympärille kietoutuu isompia ihmisryhmiä muun muassa loputtoman jakamisen ja kommentoinnin kautta. Nämä kontaktit edustavat uudenlaista tapaa rakentaa sosiaalista identiteettiä (Ferranto 2010, 362.) Kuvagallerioissa voidaan hakea hyväksyntää, luoda yhteisöjä ja kokeilla monenlaisia rajojen ylityksiä. Teknologian ansiosta kuvien muokkaaminen on helppoa. Kuvaamistilanne on intiimi, mutta kuvan siirtäminen nettiin muuttaa katsomisen kontekstin. Samalla nuori menettää vallan omaan kuvaansa. (Granö 2012, 93.) Netissä verkostot ovat jatkuvassa liikkeessä, ja sosiaalisia suhteita luodaan ja poistellaan helposti. Omakuvat vaihtuvat usein, ja niillä voidaan kokeilla jatkuvasti uusia tyylejä. Tällaiset alati vaihtuvat omakuvavirrat kertovat epävakaudesta ja pirstaloituneesta kulttuurista. Samalla koko omistussuhteen ja esittämisen käsite kyseenalaistetaan. (Ferranto 2010, 363.)

Digitaalinen, alati vaihtuva itse on useiden päällikkäisten identiteettien kasauma. Toiset osat itsestä voidaan piilottaa ja toisia korostaa tai luoda kokonaan uusiksi, ja identiteetti voidaan myös täysin häivyttää. Joku versio itsestä voi olla todellisempi internetissä kuin tosielämässä. (Ferranto 2010, 364.) Omakuvien tuotantoprosessissa kuvaa itsestä suhteutetaan kulttuurisiin kuviin, muun muassa eri mediakuvastoihin. Omakuvia tuotettaessa ei kuitenkaan ainoastaan jäljitellä kulttuurisia ihanteita, vaan pyritään tuottamaan myös sellaista visuaalisuutta, joka vastaa osuvammin kuvantekijän omaa todellisuutta. (Mäkiranta 2006, 63.) Web-kamerat, blogit, kotisivut ja kuvanjakopalvelut voidaan kaikki nähdä jonkinlaisina omakuvien tuottajina. Kuvat voivat olla suoria kasvokuvia, julkisia videopäiväkirjoja tai epäsuorempia ja metaforisempia, esimerkiksi laukun tai vaatekaapin sisällön esittelyä, joka ikään kuin toimii yksilön persoonan ja maun toisintajana. (Ferranto 2010, 360.)

Omakuvat voidaan nähdä sekä kulttuuristen sukupuoli-ihanteiden jäljittelyn että niiden vastustamisen paikkoina. Ne voivat näyttäytyä haluttavina katseiden kohteina mutta

niitä voidaan myös tulkita tavoilla, joita kuvat pyrkivät kritisoimaan. Kuvia voidaan lukea itsen ja kulttuuristen ideaalien välisinä neuvottelupintoina sekä kuvatun henkilön omasta todellisuudesta kertovina. Tällöin kuvattu henkilö tuijottaa kuvista tietoisesti takaisin katsojaan, haastaen kulttuurisen näkemisen tapoja. (Mäkiranta 2006, 68.) Koska yhteisöpalvelut tarjoavat vahvimman ilmaisukanavan nimenomaan fyysisen minäkuvan alueella, myös palvelun ylilyönnit liittyvät usein ulkonäön ja seksuaalisuuden korostamiseen. Näissä uskaliaasti matkitaan aikuisten mainos- ja poptähtien esiintymistapaa. (Salokoski & Mustonen 2007, 23.)

Verkossa julkaistavat omakuvat ovat kuin pysäytettyjä peilikuvia, joissa tutkitaan erilaisen vaatetuksen, ilmeen, meikin tai asennon luomia vaikutelmia. Raja lapsuudesta ylitetään tutkimalla omaa seksuaalisuutta. (Granö 2012, 96.) Ruumis voidaan käsittää omakuvissa pinnaksi, johon kulttuuriset merkitykset piirtyvät. Omakuviin jää jälkiä siitä, miten kuvattu henkilö nähdään kulttuurin ja toisen silmin, mutta myös siitä, miten kuvan tekijä näkee ja määrittelee itsensä. (Mäkiranta 2006, 60.) Kuva, jossa on itse läsnä voi sisältää katseen tulevaan, kohti paikka jossa haluaa olla ja kohti sellaista nuorta tai jopa aikuista jollainen toivoo olevansa. Kuvissa nuori katsoo itseään aina uusista kuvakulmista, ilmeitään ja ympäristöään loputtomasti muunnellen. Hän ikään kuin kysyy nettipeilikuvaltaan omaa olemustaan ja yrittää sitä kautta selventää omaa identiteettiään. (Granö 2012, 97, 99.)

Omakuvat ovat mystinen uusi elementti liitettäväksi taiteen perinteisempien genrejen joukkoon. Niihin voidaan liittää hyvin monia, osittain vastakkaisia merkityksiä, kutsumalla niitä esimerkiksi taiteellisen vapauden symboleiksi tai ”narsismin kulttuurin” oireiksi. (Hall 2014, 8.) Joka tapauksessa ne tuntuvat olevan erottamaton osa tätä aikaa, ja erityisesti nuorten jokapäiväistä elämää. Aika näyttää, vieläkö omakuvien tulva jatkaa kasvamistaan, ja mihin suuntaan se lähtee edelleen kehittymään. Siitä voimme kuitenkin olla varmoja, että elämme aikaa, jossa omakuvat kietoutuvat niin kontekstiensa kautta osaksi paitsi identiteettiä ja pitkää kuvatraditiota, myös markkinoita, kulutusta ja muita mediasisältöjä.

5 Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineisto

5.1 Aineistonkeruumenetelmät

Tutkimukseni on fenomenografinen tapaustutkimus, jossa selvitän, millainen on kuudesluokkalaisten käsitys ihanteellisesta elämästä ja ihmisestä, ja näkyykö näissä ihanteissa erilaisten mediasisältöjen vaikutuspiirissä eläminen. Tutkin erityisesti mediasisällöissä esillä olevan ihmiskuvan ja muiden arvojen näkymistä siinä, millä tavalla nuoret näkevät itsensä ja kuvaavat ihanteellisuutta. Pääasiallinen aineistonkeruu-menetelmäni on sovellettu kuvallinen eläytymismenetelmä, jota käyttämällä teetin aineistonkeruutilanteessa oppilailla omakuvia. Sen lisäksi teetin heillä kyselyn, jonka avulla syvennän aineistoni kuvallisen materiaalin analyysia. Aineistonkeruutilanteessa tekemäni havainnot ja muistiinpanot luokan tapahtumista ja sosiaalisista suhteista ovat myös osaltaan tukeneet aineiston analyysia.

Fenomenografia tutkii maailman ilmenemistä ja rakentumista ihmisen tietoisuudessa, ja erityisesti ihmisten käsityksiä asioista. Vaikka ihmisten kokemukset samasta asiasta voivat olla hyvin erilaisia ja ne saattavat muuttua, on fenomenografian kannalta katsoen olemassa vain yksi maailma, josta eri ihmiset muodostavat erilaisia käsityksiä. (Metsämuuronen 2009, 240.) Fenomenografinen lähestymistapa sopii tutkimukseni aiheeseen sen vuoksi, että selvitän vastauksia tutkimuskysymyksiini sen kautta, millaisia käsityksiä kuudesluokkalaisilla itsellään on ihanteellisesta elämästä ja ihmisestä. En myöskään lähde hakemaan yhtä suoraa vastausta kaikkeen, vaan pyrin tiedostamaan oppilaiden eroavat näkemykset ja yksilöllisyyden.

Tapaustutkimukselle on luonteenomaista, että yksittäisestä tapauksesta tai pienestä joukosta tapauksia tuotetaan yksityiskohtaista, intensiivistä tietoa. Aineistonkeruussa käytetään useita menetelmiä, ja tyypillisesti tavoitellaan nimenomaan ilmiöiden kuvailemista. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2010, 190.) Tiettyä tapausta ymmärtääkseen on tutkijan lisäksi otettava huomioon ympäristön kontekstien vaikutukset. Vaikka tapaustutkimuksessa tavoitteena onkin yhden, ainutlaatuisen ilmiön kuvaaminen, taustalla on toive ymmärtää inhimillisiä tai ihmisyhteisöihin liittyvää toimintaa yleisemmin (Saarela-Kinnunen & Eskola 2010, 192,194)

Päädyin käyttämään aineistonkeruumenetelmänä kuvallista eläytymismenetelmää, sillä olin todennut sen toimivan hyvin tutkimuskysymykseni selvittämiseksi jo kandidaatin tutkimusta tehdessäni. Vaikka aineistonkeruumenetelmät pysyivät tässä tutkimuksessa hyvin samoina, päädyin tekemään myös muutamia muutoksia. Suurin näistä oli varmasti kohderyhmän vaihtaminen kahdeksasluokkalaisista kuudesluokkalaisiin. Kandidaatin tutkielmassa tekemäni pohjatyö selvitti minulle, että kahdeksasluokkalaiset elävät jo hyvin selvästi mediasisältöjen hallitsemassa maailmassa. Nyt halusin selvittää, näkyykö sama jo kaksi vuotta nuoremmissa lapsissa. Kuudesluokkalaiset ovat hyvä kohderyhmä myös heterogeenisyytensä vuoksi: vielä ryhmiin ei ole valikoitunut pelkästään kuvataiteellisesti suuntautuneita oppilaita, ja kumpikin sukupuoli on yleensä edustettuna. Jälkimmäinen seikka oli minulle tärkeä, sillä halusin ehdottomasti tarkastella aineistossani sekä tyttöjen että poikien ihanneminäkäsityksiä ja myös vertailla niiden erovaisuuksia. Sukupuoli on myös mediasisällöissä voimakkaasti läsnä, joko tietoisesti tai tiedostamattomana vaikuttajana.

Pelkkä kuvallinen aineisto olisi jo itsessään saattanut tuottaa minulle arvokasta tutkimusmateriaalia. Halusin kuitenkin sen tueksi kuulla oppilaiden sanallisia pohdintoja aiheesta. Siksi teetin heillä myös lyhyen kyselylomakkeen. En halunnut analyysini jäävän pinnalliseksi kuvaukseksi siitä, mitä minä tutkijana kuvissa kuvittelen näkeväni. Pelkäsin, että silloin analyysia ohjaisi liikaa henkilökohtainen näkemykseni, ja tarve saada haluamani vastaus tutkimusongelmaan. Halusin aineistosta esille nimenomaan oppilaiden oman äänen: heidän unelmansa, toiveensa ja pelkonsa, sekä erityisesti vihjeet siitä, ovatko erilaiset mediasisällöt kenties soluttautuneet osaksi näitä unelmia. Eläytymismenetelmä on oivallinen väline tällaiseen lähestymistapaan, sillä se ei tarjoa tutkijalle valmiita vastauksia. Sen avulla kerätyt aineistot vauhdittavat tutkijan ajattelua sen sijaan että latistaisivat sitä. Aineiston avulla tutkija voikin löytää uusia näkökulmia, ei vain todentaa ennestään epäilemäänsä. (Eskola 1997, 28.)

Useaa eri menetelmää käyttämällä kerätystä aineistosta käytetään termiä menetelmä-triangulaatio. Triangulaatiolla tarkoittaa erilaisten aineistojen, teorioiden ja/tai menetelmien käyttöä samassa tutkimuksessa. Triangulaation käyttö perustuu esimerkiksi siihen, että yksittäisellä tutkimusmenetelmällä on vaikea saada kattavaa kuvaa tutkimuskohteesta. Lisäksi uskotaan, että kun jokin tutkimusmenetelmä kuvaa kohdetta vain

yhdestä näkökulmasta, on useammalla menetelmällä mahdollista korjata tätä luotettavuusvirhettä. (Eskola & Suoranta 1996, 40.)

Kyselylomakkeen ja eläytymismenetelmätehtävän onnistuminen on Jari Eskolan, eläytymismenetelmän pioneerin mukaan kiinni neljästä seikasta: Ensinnäkin aikaa aineistonkeruuseen on oltava riittävästi, jotta sekä eläytymistehtävään että kyselylomakkeeseen ehditään paneutua huolella. Tärkeintä on kuitenkin se, että kyselylyyn vastataan vasta eläytymistehtävän jälkeen, jottei se tarjoa tehtävän tekemiseen liikaa viestejä ja ohjaile tekijää liikaa. Lisäksi kyselylomakkeen on oltava tarpeeksi lyhyt, noin 1–2 sivua, ja aineistonkeruu on toteutettava paikan päällä, eikä esimerkiksi postitse. (Eskola 1997, 20–21.) Pyrinkin ottamaan kaikki nämä seikat huomioon aineistonkeruuta suunnitellessani.

Minun tuli miettiä aineistonkeruutilannetta erityisesti kohderyhmäni, 12–13-vuotiaiden lasten näkökulmasta. Halusin tehdä sekä kuvallisesta tehtävästä että kyselyn kysymyksistä heille helposti lähestyttävän, kuitenkaan liikaa johdattelematta tai vihjaamasta tutkimukseni tarkoitusperistä. Lasten kanssa aineistonkeruuta tehtäessä ei ole kyseessä vain ajatusten ja tietojen kertaluontoisesta kertomisesta tutkijalle. Tärkeää on miettiä, millainen kokemus lapsille tutkimuksista muodostuu. (Aarnos 2010, 172.) Kuudesluokkalaiset eivät ole pikkulapsia, vaan heidän oma ajattelunsa on jo kovaa vauhtia kehittymässä. Yli 12-vuotiaat voidaankin monessa suhteessa rinnastaa metodien kannalta aikuisiin. Aineistonkeruuta tehdessä on kuitenkin kiinnitettävä erityistä huomiota heidän elämänpiiriinsä ja viestintätyyliinsä, ja tutkimuksen tulokset täytyy sijoittaa kohderyhmän iän kannalta relevanttiin viitekehykseen. (Aarnos 2010, 172.)

Kehityspsykologiselta kannalta katsottuna eläytymismenetelmä sopii hyvin 12–13-vuotiaiden moraalitajun kehittymiseen. Esimerkiksi Piaget'n huomiot tämän ikäisistä sopivat edelleen tämän päivän suomalaisen peruskoulun alakoulun viimeisillä vuosiluokilla oleviin koululaisiin. Nuoret nauttivat tässä iässä esimerkiksi vanhojen sääntöjen soveltamisesta ja uusien luomisesta kuvitteellisiin tilanteisiin. Muodollisten koodien luominen linkittyy yhteiskunnan lakien ja sääntöjen pohdintoihin. Tämän valossa eläytymismenetelmän keinot, kuten pohdinnat siitä, miten asiat voisivat olla, ovat osuvia juuri tähän kohderyhmään. (Koivurova 2010, 71.)

5.2 Kuvallinen eläytymismenetelmä

Kuvallinen eläytymismenetelmä on sovellettu versio perinteisestä, ainoastaan kirjallista materiaalia käyttävästä eläytymismenetelmästä. Yleensä eläytymismenetelmällä tarkoitetaan sitä, että aineistonkeruutilanteessa kirjoitetaan pieniä esseitä tai tarinoita tutkijan antamien ohjeiden mukaan. Näiden tarinoiden kirjoittamiseen liittyy yleensä kehyskertomus, eli kertomusmuodossa oleva tehtävänanto. Vastaajan tulee eläytyä tähän kertomukseen, ja kirjoittaa sen herättämien mielikuvien pohjalta tarina. Tarinassa vastaajan tulee yleensä joko jatkaa kehyskertomuksessa esitettyä tilannetta eteenpäin tai kuvata sitä, mitä ennen esitettyä tilannetta olisi voinut tapahtua. (Eskola 1997, 5.) Kuvallisessa eläytymismenetelmässä vastaajat piirtävät kuvan tarinan kirjoittamisen lisäksi tai sijasta, mutta perusidea pysyy samana.

Eläytymismenetelmän taustalla on 1960-luvulla sosiaalipsykologiassa virinnyt huoli tutkimuksen eettisistä ongelmista (Eskola 2010, 74). Perinteisissä kokeissa koehenkilön toiminta on usein pyritty rajoittamaan mahdollisimman tehokkaasti eliminoimalla hänelle luonnollinen toiminta. Eläytymismenetelmän käytöllä haetaan kuitenkin juuri niitä toimintamekanismeja, joita ihminen arkielämässäänkin käyttää, esimerkiksi harkintaa ja eri vaihtoehtojen punnintaa. (Eskola 1997, 12–13.)

Keskeistä menetelmän käytössä on yleensä variointi. Samasta peruskehyskertomuksesta on kaksi tai useampaa versiota, jotka poikkeavat toisistaan yhden keskeisen seikan suhteen. Niinpä menetelmän käytössä on keskeistä juuri tämän variaation vaikutuksen selvittäminen: vastaukset muuttuvat, kun kehyskertomuksen keskeinen elementti vaihtuu. (Eskola 1997, 6.) Päädyin jättämään varioinnin pois omasta aineiston-keruustani, jolloin tutkimukseeni muotoutui eläytymismenetelmän sovellettu versio. En kokenut, että variointi olisi oman tutkimuskysymykseni kannalta kovinkaan oleellista. Minulle on aineistossani tärkeämpää nimenomaan kuvien samanlaiset lähtökohdat: se, miten samaan tilanteeseen eläytyneiden oppilaiden kuvat joko eroavat tai eivät eroa toisistaan. Variaatiot näyttäytyvät tällöin aineistosta, eivät menetelmästä käsin.

Sovelsin menetelmää vielä hieman lisää siinä, minkälaiseen muotoon kirjoitin oman aineistonkeruuni tehtävänannon (Liite 1). En kehottanut vastaajia jatkamaan tarinaa eteenpäin enkä myöskään kuvittelemaan, mitä sitä ennen olisi voinut tapahtua. Sen

sijaan kehyskertomuksessa kuvaillaan tilanne, johon oppilaan tulee suoraan kuvitella itsensä. Tässä tilanteessa henkilö herää aamulla ja huomaa peiliin katsoessaan näyttävänsä juuri siltä, miltä on aina halunnut fyysisesti näyttää. Hänen koko muukin elämänsä näyttäytyy täydellisenä asuinpaikkaa, ystäviä, esineitä ja ammattia myöten.

Toivoin, että kuvissa näkyisi selvästi tekijänsä persoona, ja että kyselyn kautta sitä saisi avattua vielä enemmän. Tämän vuoksi valitsin kuvien visuaalisen ilmeen esikuvaksi sarjakuvan. Kuvista ei valmiina ollut tarkoitus tehdä sarjakuvia, mutta opastin tehtävänannossa oppilaita käyttämään sarjakuvamaisia efektejä, kuten puhekuplia ja muuta tekstiainesta. Sarjakuvamainen ilmaisu antoi oppilaille suuremmat vapaudet lisäillä töihinsä paljon yksityiskohtia, eivätkä omakuvat näin jääneet pelkiksi ilmeettömiksi kasvokuviksi. Ympäristön ja esineistön kuvauksen lisäys tehtävänantoon liittyi myös olennaisesti tehtävän päämäärään eläytyä tilanteeseen, jossa oppilas kokisi olevansa sekä ulkonäöllisesti, materiaalisesti että muidenkin elämänsä osa-alueiden puolesta täysin ihanteellinen.

Sovellustani voidaan tarkastella kriittisesti. Esimerkiksi se, että jätin varioinnin ja tilanteen eteen - tai taaksepäin kuvittelun pois tehtävänannosta, vie metodiani poispäin tavasta, jolla eläytymismenetelmä yleensä toteutetaan. Kuitenkin ratkaisuni täyttää edellä mainittuja kohtia lukuun ottamatta kaikki eläytymismenetelmän tunnuspiirteet; siinä on kehyskertomuksena tilanne, johon eläydytään ja jonka pohjalta tuotetaan oma kuva, ja siinä on edelleen tärkeää vastaajan oma näkemys asiasta, eikä häntä johdatella liikaa. Lisäksi itse tehtävänannon aloittavat sanat ”Eläydy tilanteeseen”, jotka ovat hieman sovelletut perinteisessä eläytymismenetelmässä yleisimmin käytettyihin ”Kuvittele, että” -sanoihin, viittaavat nimenomaan eläytymisen tärkeyteen.

Eläytymismenetelmän eettisyydestä tekee varsin ongelmatonta se, ettei siinä pakoteta vastaajaa ilmaisemaan vastauksiaan tiettynä rastina ruudussa. Eläytymismenetelmä-tarinaa kirjoittavalla henkilöllä on käytettävissään huomattavasti laajempi mahdollisuuksien kirjo kuin vaikkapa pelkkään kyselylomakkeeseen vastatessa. (Eskola 1997, 14.) Menetelmässä korostuu siis vastaajien oma mielikuvitus ja kokemusmaailma. Sen avulla kirjoitetut tarinat eivät yleensä ole suoria kuvauksia todellisuudesta vaan todellisuuden mahdollisuuksista: siitä, mikä saattaa toteutua ja mitä eri asiat merkitsevät (Eskola 2010, 72). Tämä sopii oman tutkimukseni tarkoitusperiin, sillä ihanneminä-

käsityksistä puhuttaessa käsitellään juuri sitä, mitä voisi olla, ja mihin yksilön vielä ehkä toteutumattomat haaveet itsestään kohdistuvat. Täten aineistonkeruun tehtävänannossani korostuu se, mikä voisi olla mahdollista, ei se, mikä jo on todellisuutta. Toki oppilaat saivat piirtää itsensä myös juuri sellaisina, jollaisia tällä hetkellä ovat. Tehtävänanto ei siis myöskään sulkenut pois todellisuuden kuvaamista.

Tehtävänantoa laatiessani minun tuli kuitenkin tarkoin miettiä, minkälaisia vihjeitä oppilaille siinä tarjosin, ja mikä on olennaista tilanteen toimivuuden kannalta. Päädyin muotoilemaan kehyskertomuksen sinä -muotoon, vaikka yleensä eläytymismenetelmässä käytetään joko yksikön ensimmäistä tai kolmatta persoonaa. Tähän ratkaisuun päädyin siksi, että kyseessä oli omakuvan piirtäminen. Omakuvapiirustus on monella tapaa henkilökohtaisempaa kuin useimmat kuvan tekemisen lajit. Lisäksi minua kiinnosti kuulla nimenomaan jokaisen omista ihanteista. Siksi päätin osoittaa kehyskertomuksen suoraan vastaajalle.

En halunnut kuitenkaan täysin suoraan udella tutkittavaa asiaa, vaan yritin muotoilla tehtävänannon sellaiseksi, että asia tulisi piirustuksessa esille ikään kuin itsestään. Yksi eläytymismenetelmän vahvuuksista onkin juuri kuvitteellisuus. Se mahdollistaa liukuvien ja vaikeiden käsitteiden sekä aihepiirien käsittelyn kysymällä, miten asiat voisivat olla. Eläytyessään kehyskertomukseen vastaajalla on enemmän mahdollisuuksia irrottautua myös muista kirjoittamisen ja sen sisältöön liittyvistä odotuksista. (Koivurova 2010, 71.)

Tärkeänä oppaanani Kuvallisen eläytymismenetelmän mahdollisuuksiin toimi Anniina Koivurovan vuonna 2010 valmistunut väitöskirja *Kuvien rajat. Toivotut ja torjutut kuvat kuvataidetunnin sosiaalisessa tilassa.* Koivurovan tutkimuksessa oppilas sai eteensä ensin kehyskertomuksen tietystä tilanteesta, jonka jälkeen hänen tuli jatkaa tarinaa ensin kirjallisesti eli esittää se, miten kuvailtu tilanne hänen mielestään jatkuisi. Vasta tämän jälkeen tuli vuoro tehdä kuvallinen versio. Kuvan piti olla visualisointi nimenomaan oppilaan ensin tekemästä kirjallisesta vastauksesta.

Eläytymismenetelmässä ihminen ymmärretään aktiivisena subjektina, ja siksi menetelmä sopeutuu hyvin henkilökohtaisia ja yhteisöllisiä arvoja, mielikuvia, odotuksia, tunteita ja asenteita käsittelevään tutkimusaineistoon, ja siten myös

fenomenografiseen näkökulmaan. Tutkittavaa ei manipuloida tai huijata, vaan häntä kohdellaan ihmisarvoa kunnioittaen. Koska vastaaja on harvoin täysin varma mielipiteistään, antaa eläytymismenetelmä myös rikkaamman kuvan ihmisen tietoisesta toiminnasta. Se ei tarjoa faktoja vaan vihjeitä ja merkkejä, ja ruokkii siten tutkijan mielikuvitusta. (Koivurova 2010, 69.) Nämä ominaisuudet ovat minulle tärkeitä myös oman tutkimukseni näkökulmasta.

Kuvallinen eläytymismenetelmä sopii kymmenvuotiaista vanhemmille lapsille, sillä lasten piirustukset ovat hyviä ilmaisukeinoja vaikeasti puhuttavista asioista ja auttavat aineiston liittämisessä lapsen omaan kokemus- ja elämysmaailmaan. Lapsen ihmis-piirroksia käytetäänkin psykologiassa lapsen kognitiivisen kehityksen ja emotionaalisen tasapainoisuuden arvioimiseksi. Lapsi heijastaa kuvaan omaa itseään ja puhuessaan kuvasta kertoo siihen heijastuneesta itsestään. (Aarnos 2010, 178.) Omakuvan valinta kuvan genreksi luo tähän vielä syvemmän ulottuvuuden.

Eläytymismenetelmän avulla kerätyssä aineistossa tuotetaan yleensä stereotypioita vastauksia mutta niiden lisäksi myös poikkeuksellisia vastauksia. Tärkeää onkin tarkastella aineistoa kysymällä, ovatko vastaukset pelkkiä stereotypioita ja jos eivät, mitä muuta niissä on. Stereotypiat ovat osa jokapäiväistä elämää, ja siten usein hyvinkin kuvaavia. Vaikka eläytymismenetelmän tarinat ovat yleensä perin arkisia, ne kertovat siitä huolimatta (tai juuri sen takia) siitä, mitä ihmiset aiheesta ajattelevat. Ja näiden käsitysten perusteella ihmiset tekevät mittaviakin valintoja elämässään. Siksi stereotypiat voivat kertoa yllättävän paljon ihmisten elämästä. (Eskola 1997, 29.)

Anniina Koivurova lainaa väitöskirjassaan filosofi David Novitzia, jonka käsitys fiktion luonteesta toimii hyvin eläytymismenetelmän lopullisena puolestapuhujana. Novitzin mukaan fiktio, tässä tapauksessa kehyskertomuksessa kuvailtu tilanne, välittää tietoa maailmasta sekä käsityksiä, taitoja, arvoja ja asenteita. Fiktion avulla voi oppia näkemään maailman toisin, ymmärtämään ja selvittämään jotain, joka muuten olisi hämmentävää. Fiktio auttaa huomaamaan tuttujen asioiden, objektien, henkilöiden ja tapahtumien ominaisuuksia ja niiden välisiä suhteita uudessa valossa. (Novitz 1987, 187-190, 201-205, Koivurovan 2010, 71–72, mukaan.)

5.3 Kysely ja havainnointi

Omakuvan tekemisen jälkeen tutkimukseni aineistonkeruuseen osallistuneet oppilaat saivat täyttää kyselylomakkeen, joiden vastausten toivoin valottavan kuvallisen materiaalin sisältöä (Liite 2.). Kyselylomake on yksi perinteisimmistä tavoista kerätä tutkimusaineistoa. Kyselyn muoto kuitenkin vaihtelee tarkoituksen ja kohderyhmän mukaan. Aineistonkeruu eroaa myös sen mukaan, tapahtuuko se yksittäin vai kerätäänkö aineistoa usealta koehenkilöltä samanaikaisesti. (Valli 2010, 103.) Kyselyn avulla voidaan kerätä tietoa niin käyttäytymisestä ja toiminnasta, arvoista, asenteista kuin uskomuksista ja käsityksistäkin (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 192).

Halusin pitää kyselylomakkeen melko tiiviinä ja lyhyenä, koska sen asema tutkimusmenetelmänä oli toissijainen. En myöskään halunnut venyttää aineistonkeruu-aikaa liikaa, jotta oppilaiden keskittyminen ei herpaantuisi. Lomakkeen suosituspituus vaihtelee paljon kohderyhmän mukaan. Pituudessa täytyy huomioida vastaajien lukutaito, mutta myös kyselyn aihealue ja aiheen merkitys vastaajalle. Alakouluikäisille lapsille suunnatun lomakkeen pituuden yleisenä ohjenuorana voi pitää kahta sivua ja aikuisille viittä sivua. (Valli 2010, 105–106.) Tässä tutkimuksessa käytetty kyselylomake muotoutuikin juuri kahden sivun pituiseksi.

Kysymysten muotoilemisessa tulee olla huolellinen, sillä kysymykset luovat perustan aineiston onnistumiselle. Kysymysten muoto aiheuttaakin eniten virheitä tutkimus-tuloksiin. Vastaaja ei välttämättä ajattele kysymystä samalla tavalla kuin tutkija on sen tarkoittanut, siksi sanojen muotoilun tulee olla selkeää mutta tarkkaa. Muuten aineiston analyysin tulokset voivat vääristyä. Sanamuotoja lähdetään rakentamaan tutkimuksen tavoitteiden ja tutkimusongelmien mukaisesti. (Valli 2010, 103–104.) Usein kyselylomake aloitetaan taustakysymyksillä, esimerkiksi tiedustelemalla sukupuolta tai ikää. Ne toimivat lämmittelynä varsinaiseen aiheeseen. Tausta-kysymysten jälkeen saavat vuoron helpot kysymykset, joissa ei käydä vielä läpi arkoja aiheita, vaan vasta johdatellaan niihin. Arkojen aihealueiden kysymykset sijoitetaan vasta niiden jälkeen. Lopuksi tulevat niin sanotut jäähdyttelyvaiheen kysymykset, joissa on muutamia helposti vastattavia kysymyksiä. (Valli 2010, 104–105.)

Rakensin oman aineistonkeruun kyselyni pitkälti tältä pohjalta. Ensimmäiseksi tiedustelin yleisiä mielipiteitä tehtävän piirtämisestä. Näidenkin kysymysten vastauksista voisin toisaalta vetää myös syvällisempiä johtopäätöksiä, esimerkiksi siitä, mitä kertoo oppilaan minäkäsityksestä se, jos hänen on hyvin vaikeaa ja ikävää piirtää itsensä. Lämmittelykysymysten jälkeen lähdin purkamaan sitä, mitä kaikkea oppilas on kuvaansa piirtänyt. Kuvan sisällön sanallinen avaus on aineistoni analyysin kannalta hyvin tärkeää, ja yksi suurimpia syitä miksi ylipäätään päätin lisätä kyselyn yhdeksi aineistonkeruumenetelmäkseni. Minun on tärkeää tietää, mitä kaikkea kuvassa on, ja parhaiten sen saan selville oppilaan oman kuvailun kautta. Näin pienenee väärinymmärrysten mahdollisuus, eivätkä omat ennakkoasenteeni saa analyysissa niin paljon valtaa.

Kuvan sisällön avaamisen jälkeen kysymykset siirtyivät käsittelemään ihanteellisuuden näkymistä kuvassa, sekä sitä, miksi juuri tämä on vastaajan mielestä ihanteellista. Yritin edelleen pitää kysymykset pintapuolisesti yksinkertaisina, mutta myös sellaisina, joista saisin selvitettyä vastaajan kokemusmaailmaa ja sitä, mistä hän on kenties saanut ihanteisiinsa vaikutteita. Tärkeää oli myös aina muistaa jatkokysymys ”Miksi/miksi ei?”. Ilman sitä oletin vastausten jäävän kovin pintapuolisiksi. Kyselyn lopuksi päädyin tiedustelemaan sitä, miten epärealistisena tai saavutettavissa olevana oppilas ihanteensa näkee. Näiden kysymysten kautta on tarkoitus paljastaa oppilaan luotto sekä omiin että maailman tarjoamiin mahdollisuuksiin ja siihen, uskooko hän unelmiensa toteutuvan. Minulla ei ollut kyselyssä varsinaisia jäähdyttelykysymyksiä, vaan suuntasin sen lopussa oppilaan ajatukset kohti tulevaa, mahdollista ja mahdotonta. Näin sain lisää pohjaa hänen ihanneminäkäsityksensä tarkastelulle.

Kyselyn kaltaisten menetelmien kautta voidaan saada selville, mitä henkilöt ajattelevat, tuntevat ja uskovat. Ne kertovat, miten tutkittavat havaitsevat ympäristön tapahtumat, mutta ne eivät kerro, mitä tilanteessa todella tapahtuu. Havainnointi on menetelmä, jonka avulla saadaan tietoa siitä, toimivatko tutkittavat todella niin kuin sanovat toimivansa. Näin parannetaan aineiston oikeaa tulkintaa ja sitä kautta tutkimustulosten luotettavuutta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 207.) Kuvallisen tehtävän ja kyselylomakkeen lisäksi käytinkin vielä yhtenä, joskin melko toissijaisena, tutkimusmenetelmänä aineistonkeruutilanteen havainnointia. Havainnointia pidin tärkeänä siksi, että keskittymällä pelkästään oppilaiden tuottamiin piirustuksiin ja kyselyn vastauksiin

minulta jäisi kokonaan huomioimatta kolmas tärkeä ulottuvuus. Tällä tarkoitan kaikkea sitä, mikä aineistonkeruutilanteessa luokassa tapahtui ja mikä oli osaltaan vaikuttamassa aineistoon: Oppilaiden keskinäisiä sosiaalisia suhteita, luokan ryhmähenkeä, ja yksittäisten oppilaiden käyttäytymistä.

Suuri osa tästä materiaalista on sanatonta, ja siksi sitä ei voida nähdä oppilaiden tuottamassa kuvallisessa tai kirjallisessa aineistossa. Havainnointi kytkeekin muita tutkimusmenetelmiä paremmin saadun tiedon sen kontekstiin. (Grönfors 2010, 157.) Havainnointia käyttämällä pyrin edelleen paremmin ymmärtämään oppilaiden kuvia ja kirjallisia vastauksia, sillä sen avulla osasin katsoa oppilasta kokonaisuutena. Lisäksi saatoin löytää yksittäisten oppilaiden käyttäytymisestä vihjeitä heidän ajatus-maailmastaan. Lasten arki on niin monimuotoista, että siitä on vaikea saada syvällistä tietoa muulla tavoin kuin havainnoimalla. Havainnoinnin yhdistäminen muulla tavoin kerättyyn aineistoon voikin syventää sitä huomattavasti. (Grönfors 2010, 158–159.)

Havainnoinnin asteet vaihtelevat totaalisesta piilohavainnoinnista osallistuvaan havainnointiin. Aste-erot liittyvät tutkijan rooliin sekä havainnointimahdollisuuksiin. (Grönfors 2010, 160.) Itse liikuin aineistonkeruutilanteessa jossakin piilohavainnoinnin ja osallistuvan havainnoinnin välillä. En avoimesti tehnyt muistiinpanoja tai ottanut oppilaisiin kontaktia, mutta olin toisaalta selvästi luokassa tutkijan roolissa, ja avustin vastaamalla kysymyksiin tai rohkaisemalla niitä oppilaita, jotka eivät tuntuneet pääsevän alkuun työskentelyssä. Havainnointini kohdistui tosin niihin tilanteisiin ja suhteisiin, joihin en itse ollut osallisena, joten sitä ei voitane pitää kovin osallistuvana.

Tehtäessä muistiinpanoja havainnoiduista tai koetuista asioista ja tilanteista on päätettävä, missä ja miten muistiinpanoja tekee. Muistiinpanojen tekeminen voi häiritä asioiden luonnollista kulkua. Ne saattavat viedä huomiota arkitilanteilta ja herättää ehkä liiallista uteliaisuutta. (Grönfors 2010, 164.) Itse päädyin ensimmäisissä aineistonkeruu-tilanteissa tekemään muistiinpanot vasta jälkeenpäin. Tämä siksi, koska ryhmät olivat hyvin levottomilta ja lisäksi oppilaat tuntuivat suhtautuvan negatiivisesti ajatukseen siitä, että tarkkailisin heitä esimerkiksi kuvia ottamalla.

5.4 Aineistonkeruutilanteiden kuvaus

Ensimmäiset kaksi aineistonkeruuta pidettiin marraskuussa 2014 rovaniemeläisen koulun kahdelle kuudennen luokan ryhmälle. Tunsin ryhmät jokseenkin entuudestaan opetusharjoittelun myötä, ja olin varannut kummallekin aineistonkeruuta varten kaksi 60 minuutin mittaista kuvataidetuntia. Tutkimuslupapyynnöt olin jakanut oppilaiden vanhemmille vietäväksi jo pari viikkoa ennen aineistonkeruuta. Niiden takaisin saamisessa kohtasin odotettua suurempia ongelmia. Monet oppilaat olivat joko kadottaneet ne, tai unohtaneet antaa ne vanhemmilleen. Tämä johti siihen, että lupien puuttuessa lähes puolet ryhmien oppilaista jäi lopulta aineistoni ulkopuolelle.

Ensimmäinen ryhmistä oli kuvataideopettajan mukaan koulun levottomimpia. Ryhmässä olikin muutama haastava oppilas, jonka oli vaikea istua paikoillaan tekemässä kuvataidetöitä. Luokan ryhmähenki oli lisäksi jokseenkin ongelmallinen, ja aineistonkeruun aikana vallitsi melko rauhaton tunnelma. Vaikutti siltä, että joidenkin oppilaiden välillä vallitsi hyvin voimakkaita jännitteitä. Toinen luokkaryhmä vaikutti hieman lupaavammalta tutkimukseni näkökulmasta. Ryhmähenki oli heillä melko hyvä, ja luokan oppilaat toimivat hyvin keskenään ja saivat kuvataidetunneilla yleensä paljon aikaiseksi. Kohtasin heidän kanssaan kuitenkin ajankäytöllisiä ongelmia, sillä toinen aineistonkeruuseen varattu tunti kului lähes kokonaan oppilaiden osallistuessa erääseen koulun yhteiseen tilaisuuteen.

Aineistonkeruut eivät sujuneet täysin ilman ongelmia. Luokassa oli havaittavissa levottomuutta, josta johtuen melko harva oppilas piirsi kiltisti tehtävänannon mukaan koko käytettävissä olevan ajan. Monella tuntui olevan vaikeuksia päästä alkuun ja keksiä kuvaan aihetta. Yritin painottaa, ettei kuvan tarvitse näyttää realistiselta, ja että siihen saa piirtää aivan mitä itse haluaa. Huomasin kuitenkin monien työskentelyssä turhaantumista ja pelkoa siitä, ettei kuvasta tulisi hieno. Lause ”en osaa piirtää tarpeeksi hyvin” kuultiin monen suusta. Erityisesti oman itsen piirtäminen tuntui vaikealta, joko siksi että ihmisen katsottiin olevan vaikea aihe, tai siksi että kuvan aihe oli niin henkilö-kohtainen. Muutama oppilas valitti keskittymisen tai ajan puutetta.

Kolmannen ja viimeisen oppilasryhmän aineistonkeruu toteutettiin tammikuussa 2015 pirkanmaalaisessa alakoulussa. Lähdin aineistonkeruuseen positiivisella asenteella

aikaisemmista vastoinkäymisistä huolimatta. Viimeinen luokka vaikutti lupaavalta tutkimukseni kannalta, sillä ryhmässä oli aineiston lopullisen koon kannalta juuri sopiva määrä oppilaita, joista hieman yli puolet oli tyttöjä. Koska aikaisemmissa ryhmillä pojat olivat olleet enemmistössä, onnistuin näin tasoittamaan kummankin sukupuolen edustuksen aineistossa. Viimeinen aineistonkeruutilanne menikin loppujen lopuksi erittäin sulavasti. Sekä oppilaat että luokan opettaja olivat valmistautuneet tehtävään hyvin, ja kaikki ryhmän oppilaat yhtä lukuun ottamatta olivat palauttaneet tutkimuslupa-pyynnöt ajoissa.

Koska oppilasryhmä oli minulle tuntematon, päätin havainnoida ryhmän toimintaa yhden oppitunnin ajan ennen kuin itse toteutin heidän kanssaan aineistonkeruun. Seuratun tunnin perusteella sainkin muodostettua jonkinlaisen kuvan oppilaiden keskinäisistä suhteista ja heidän ryhmädynamiikastaan yleensä. Oppilaat vaikuttivat eloisilta ja aloitteellisilta, mutta myös opettajan auktoriteettia kunnioittavilta. Luokassa huomioni kiinnitti se, että oppilailla oli istuimina tuolien sijaan suuret voimistelupallot. Luulen, että tämä auttoi monia vilkkaampia oppilaita kanavoimaan energiaansa paikallaan liikkumiseen ja sitä kautta parempaan keskittymiseen. Lisäksi työrauhaa saattoi lisätä se, että pulpetit olivat luokassa irti toisistaan.

Kolmannella ryhmällä oli aikaa tehtävän tekemiseen kaksi 45 minuutin oppituntia, sekä halutessaan myös niiden välissä yksi välitunti. Tunneilla vallitsi aineistonkeruutilanteen ajan hyvä ja rentoutunut tunnelma. Ryhmä oli sosiaalinen ja hyvin keskenään toimeen tuleva. Oppilaat eivät vierastaneet myöskään minua tai pelänneet esittää kysymyksiä, joita heillä olikin alussa paljon. He kommunikoivat paljon keskenään, esimerkiksi neuvoja kysyen tai pyytäen mielipidettä omasta työstään.

Kaikkien ryhmien aineistonkeruutilanteissa oli huomattavissa yhtenäisiä piirteitä huolimatta siitä, että ryhmät olivat keskenään niin erilaisia. Nämä samankaltaisuudet tulivat esille siinä, miten antamani tehtävän sisältöön suhtauduttiin, sekä siinä, mikä oppilaiden asenne omaa tekemistään kohtaan oli. Suurimmassa osassa oppilaita tuntui herättävän ahdistusta se, että kyseessä oli omakuvan piirtäminen. Tämä aiheutti monille paineita, jotka eivät kuitenkaan ilmeisesti syntyneet siitä, että oppilaiden tuli piirtää itsensä, vaan ihmisen kuvaamisesta ylipäätään. Monen oli lisäksi vaikea keksiä kuvansa sisältöä. Mietin, johtuiko tämä siitä, että oppilailla ei ollut selkää unelmaa tai ihannetta,

vai kenties tehtävänannosta itsestään. Voihan olla, että vaikeus oli nimenomaan omien henkilökohtaisten ihanteiden piirtämisessä. Kun tämä vielä yhdistetään oman kuvan piirtämiseen, on kuitenkin kyseessä hyvin henkilökohtainen aihe.

Mielenkiintoista oli myös se, millä tavalla oppilaiden sosiaalinen käyttäytyminen aineistonkeruutilanteessa vaihteli. Monet tahtoivat selvästi oman rauhan, eivätkä halunneet kenenkään näkevän piirustustaan. Kyselyn vastausten perusteella he olivat usein niitä, jotka ottivat tehtävän hyvin tosissaan. Toisaalta joukossa oli myös omasta piirustusjäljestään epävarmoja yksilöitä. Useammin epävarmuus ilmeni kuitenkin vallan päinvastaisella tavalla: Tuomalla sitä suullisesti ilmi, ja jopa huutelemalla asiasta luokassa kavereiden kesken.

Erityisesti tyttöjen tekemisessä ilmeni toistuva tapa kysellä sekä neuvoja että mielipiteitä omasta työstään muilta. Tytöt kehuivat helpommin toistensa piirustuksia, joskin samalla lytäten omaansa. Myös pojat hakivat toisiltaan tukea, mutta huomaamattomammin. He saattoivat kommentoida oman piirustustaitonsa puutteellisuutta, mutteivät tuntuneet ahdistuvan siitä samalla tavalla kuin tytöt, jotka turhautuivat helposti erityisesti ihmisen piirtämiseen ja kuluttivat siihen huomattavan osan käytettävistä olevasta ajasta. Pojat ratkaisivat ongelman usein turvautumalla tikku-ukon piirtämiseen sen sijaan, että olisivat juuttuneet piirtämään ihmisen mittasuhteita tarkasti mallikuvasta katsoen. Varsinkin tytöille kuvan arvo tuntui olevan suoraan verrannollinen siihen, miten realistisen näköisen ihmisen he kykenivät piirtämään.

Vielä yksi huomionarvoisa seikka toistui kaikissa kolmessa ryhmässä, ja on oleellinen tutkimukseni aiheen kannalta. Media tuntui nimittäin olevan hyvin läsnä luokassa ja ottavan osaa myös piirustusprosessiin, erityisesti älypuhelimien kautta. Niitä otettiin esille erityisesti siinä vaiheessa, kun annoin luvan katsoa mallia internetistä tai puhelimessa omasta kuvakansiosta. Toisessa aineistonkeruukouluistani puhelinten käyttö oli yleensä kiellettyä koulupäivän aikana, joten poikkeuslupa sen käyttöön otettiin riemulla vastaan erityisesti luokan tyttöjen keskuudessa, jotka käyttivätkin älypuhelimia apuna mallista piirtämisessä. He katsoivat mallia joko johonkin tiettyyn erityisen hankalaan yksityiskohtaan, tai valitsivat itsestään sosiaalisesta mediasta mielestään edustavimman kuvan, jota sitten alkoivat kopioida. Tällä tavalla erilaiset mediasisällöt tulivat osaksi aineistoa jo sen kokoamisvaiheessa.

5.5 Aineiston analyysi

Tutkimukseni on aineistopainotteinen, eli aineisto muodostaa koko tutkimuksen ytimen ja sen analyysille ja tulkinnalle annetaan tutkimuksessa paljon tilaa. Tämä on tarpeen paitsi tutkimuskysymykseni asettelun vuoksi, myös siksi, että aineistoni koostuu useammasta kuin yhdestä osasta. Menetelmätriangulaatio johtaakin luonnollisesti aineistotriangulaatioon. Toki myös teorialla on suuri rooli tutkimuksessani: Sen tarkoituksena on toimia analyysin tukena ja suunnata minua siinä, mihin minun tulisi kiinnittää huomioni aineistoa tarkastellessa. Lisäksi teoria auttaa minua hahmottamaan suuria asiakokonaisuuksia ja niiden välisiä linkkejä.

Eräs laadullisen tutkimuksen analyysin muodoista on aineistolähtöinen analyysi. Sillä tarkoitetaan teorian rakentamista empiirisestä aineistosta käsin, ikään kuin alhaalta ylös (Eskola & Suoranta 1996, 13). Omassa tutkimuksessani on piirteitä aineistolähtöisestä analyysistä, sillä hahmottelin tutkimuksen alkuvaiheessa teorialuvuilleni pohjan pitkälti sen mukaan, mitä olin saanut kandidaatin esitutkimuksessani silloisesta aineistosta selville. Teoria muuttui ja muotoutui lopullisesti kuitenkin vasta sen mukaan, mitä teemoja tämän tutkimuksen aineistosta nousi esille.

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analysointi on usein vaivalloisempaa kuin aineiston kerääminen. Tämä pätee erityisesti eläytymismenetelmän kohdalla, jonka hankaluus nousee esiin usein juuri analyysivaiheessa (Eskola & Suoranta 1996, 87.) Eläytymismenetelmä on näennäisen helppo mutta juuri siksi petollinen. Vastaaja voi esimerkiksi tulkita kehyskertomuksessa käytetyt sanat eri tavalla, kuin mitä tutkija on sanavalinnoillaan tarkoittanut. (Koivurova 2010, 74.) Oman aineistoni luotettavuutta pyrin tässäkin asiassa parantamaan menetelmätriangulaatiolla. Eläytymismenetelmä on kuitenkin siitä hyvä menetelmä, että se mahdollistaa oman ajattelun ja mielikuvituksen aktiivisen käytön, mikä sopii tutkimukseni fenomenografiseen näkökulmaan. Tosin vastaajille suodussa valintojen vapaudessa on myös nurjat puolensa, jos vastaaja päättääkin mennä siitä mistä aita on matalin ja vastata kovin stereotyyppisesti. Kuitenkin näiden stereotypioiden joukosta jo pienessäkin aineistossa löytyy mielenkiintoisia vastauksia. Ne kuvaavat sitä, mitä ihmiset tietävät asioista. (Eskola & suoranta 1996, 88.)

Eläytymismenetelmän merkittävää antia ovat nimenomaan tarinoiden ja kuvausten ilmentämät kulttuuriset odotukset ja stereotypiat. (Koivurova 2010, 88.) Tällaisella tutkimuksella koetellaan ja mahdollisesti horjutetaan itsestään selvinä pidettyjä käsityksiä. (Eskola & Suoranta 1996, 89.) Minulle oli tärkeää löytää aineistosta paitsi yhteneväisyyksiä, myös eroavaisuuksia. Koen, että nimenomaan niiden ristiriidasta nousevista huomioista muodostuu analyysin todellinen rikkaus. Halusin lähteä analyysiin paitsi ennakko-luulottomasti, myös omia ennakkokäsityksiäni haastaen. Ennen analyysiin ryhtymistä minun oli kuitenkin tiedostettava muutamia aineistoni taustalla vaikuttavia tärkeitä seikkoja. Lapsia ja varhaisnuoria tutkittaessa on erityisen tärkeää sijoittaa tulokset kasvukontekstiin. Tämä suojelee analyysia ylitulkinnoilta. Tuloksia tulkittaessa on hyvä kysellä aineistolta, mikä on näille lapsille yhteistä ja selittyy lapsuuteen kuuluvana, ja mikä taas on yksilöllistä ja liittyy lasten persoonallisuuden ja kasvuympäristön eroihin. (Aarnos 2010, 184.)

Minun oli analyysia tehdessäni tiedostettava jatkuvasti oma positioni ja näkökulmani eroavaisuudet verrattuna siihen, miten kohderyhmäni tarkastelee maailmaa. Vaikka olenkin vielä nuori, eikä omista kouluajoistani ole pitkä aika, on minun ja oppilaiden välillä silti aina jonkinasteinen kuilu. Nuorten kulttuurit eivät välttämättä ole aikuisen ymmärrettävissä. Vaikka oppilas antaisi kertomuksessaan tutkijalle tulkinnan avaimet, tutkija saattaa lukea sitä eri silmälasien läpi. Ja koska oppilaat eivät saa tutkimuksessa mahdollisuutta korjata tai täydentää tutkijan tulkintaa, on valinta siitä, mikä nostetaan keskiöön aineiston analyysissa, aina tutkijalla. (Koivurova 2010, 87.)

Aloitin aineiston analyysin teemoittelun kautta, pyrkimällä löytämään ja erottelemaan tutkimusongelmien kannalta olennaiset aiheet suurempina kokonaisuuksina. Teemoittelun avulla aineiston kuvista poimitaan tutkimusongelman kannalta olennaista tietoa, ja teksti- tai kuva-aineistosta voidaan saada esille kokoelma erilaisia vastauksia tai tuloksia esitettyihin kysymyksiin (Eskola 1997, 92–93). Kun aineistosta nostetaan esille tutkimusongelmaa valaisevia teemoja, on mahdollista vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä ja ilmenemistä aineistossa (Eskola & Suoranta 1996, 135). Teemoittelu on kuitenkin vasta perusteellisen analyysin esivaihe. Kokonaisempien tutkimustulosten tai aineiston havainnollisemman esittämisen kannalta parempi etenemistapa on tyypittely. (Eskola 1997, 92–93.) Tyypittelyssä on kysymys aineiston ryhmittelystä tyypeiksi,

selviksi ryhmiksi samankaltaisia tarinoita. Tyypit tiivistävät ja tyypillistävät, niihin tungetaan kaikkea sellaista, jota yksittäisessä vastauksessa ei ole. Tyypittely edellyttää kuitenkin aina pohjatyöksi jonkinlaista tarinajoukon jäsentämistä (Eskola & Suoranta 1996, 141).

Aineiston tyypittelyssä voidaan kiinnittää huomiota myös poikkeavien tapausten systemaattiseen etsintään. Tällöin alkuperäisestä oletuksesta poikkeava vastaus nähdään voimavarana ja kiinnostavana seikkana. Aineistosta rakennetaan erilaisia asetelmia, jolloin siitä voi nousta myös tutkijan tulkintaa ja ennakkoluuloja vastustavia piirteitä. Tutkijan tulisi kuitenkin antaa kaikille esiin nouseville asioille yhtä suurta huomiota, eikä painottaa mitään mielenkiintoiselta tuntuvaa tapausta muita enempää. (Eskola & Suoranta 1996, 142.)

Aineistoa on mahdollista lähestyä teemoittelun ja tyypittelyn lisäksi vielä kerran uudesta näkökulmasta, diskurssianalyysin keinoin. Siinä aikaisemmissa analysointi-tavoissa oletettu todellisuus voidaan ikään kuin sulkeistaa hetkeksi ja keskittää päähuomio pelkästään tarinoiden tasoon ja todellisuuteen (Eskola 1997, 96). Tärkeää ei tällöin ole tarkastella esimerkiksi ihanteellisen minäkäsityksen ilmentymistä itsessään, vaan sitä, miten ihanteellisuudesta kuvissa ja kyselyn vastauksissa kerrotaan. Sisällytän omaan analyysiini sen syventämiseksi myös diskurssianalyysia, joskin hyvin toissijaisesti.

Diskurssianalyysissa tarina itsessään on tutkimuksen kohde. Ongelmallista voi olla sen tietty kaksijakoisuus: Toisaalta siinä korostetaan tutkijan omia tulkintoja, toisaalta juuri aineiston omaa ääntä. (Eskola 1997, 97.) Diskurssianalyysissa kieli ei ole pelkästään väline todellisuuden tavoittamiseen, vaan myös osa itse todellisuutta (Eskola & Suoranta 1996, 152). Yksilön puhetta tarkastellaan siinä kontekstissa, jossa puhe on tuotettu. Tarinoita ei ymmärretä todellisuuden heijastuksina, vaan diskursiivinen lukutapa edellyttää niiden tematisointia. (Eskola & Suoranta 1996, 154.)

5.6 Aineiston luokittelu

Tutkimukseni kuvalliseen aineistoon kertyi loppujen lopuksi yhteensä 36 kuudesluokkalaisen omakuvaa. Lisäksi siihen kuuluu yhtä monta kymmenen kysymyksen kyselyn vastauspaperia. Aineistonkeruuseen osallistuneista oppilaista 19 oli tyttöjä ja 17 poikia. Sukupuolijakauma on siis aineistossa hyvin tasainen, mitä pidän erittäin positiivisena asiana. Sen myötä pystyn paremmin tarkastelemaan analyysissä myös sukupuolten välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä piirustuksissa.

Kun perehdyin kaikkiin omakuviin ja niihin liitettyihin kyselyn vastauksiin, oli niissä heti huomattavissa yhtäläisyyksiä tiettyjen piirustusten kesken, eikä teemoittelun aloittaminen ja kuvien alustaviin erillisiin ryhmiin ollut vaikeaa. Jaoin kuvat lopulta viiteen eri kuvaryhmään, josta kukin edustaa tiettyä aineistosta esiin noussutta teemaa. Käsittelen näitä teemoja seuraavassa luvussa, kutakin erikseen omassa alaluvussaan.

Ensimmäisessä ja suurimmassa ryhmässä olivat edustettuna ne kuvat, joissa ihanteellinen elämä keskittyi selvästi rahan ja sillä ostettavien esineiden ympärille. Tässä ryhmässä kuvia on yhteensä 10 kappaletta, joista kaksi on tytön piirtämää, loput poikien. Toiseksi suurimpaan kuvaryhmään kuuluu omakuvia, joissa oppilas on piirtänyt itsensä urheilumaailman ammattilaiseksi, tai muuten vain liikunnalliseen tilanteeseen. Näitä kuvia on yhdeksän, joista kaksi on pojan ja seitsemän tytön. Kolmanteen ryhmään kuuluvat oppilaat, jotka ovat tyytyväisiä nykyiseen elämäänsä, tai haluaisivat tehdä siihen vain muutamia, pieniä muutoksia. Tässä ryhmässä kuvia on kahdeksan, kaikki tyttöjen piirtämiä.

Neljännen ryhmän kuvat sijoittuvat jonkinlaisiin fantasiamaailmoihin, tai kuvaavat muuten vain varsin epätodellisia ympäristöjä ja tapahtumia. Kuvia ryhmässä on viisi, joista vain yksi on tytön piirtämä. Loput neljä kuvaa kuuluvat viidenteen ja viimeiseen ryhmään, jolla ei ole varsinaista yhtenäistä teemaa, mutta jotka eivät sopineet muihin kuvaryhmiinkään. Tässä ryhmässä kolme kuvaa on poikien tekemiä, ja yksi tytön. Niille yhteistä on kuitenkin ehkä se, että kaikkiin niihin on kuvattu vain yksi asia tai päämäärä, jonka oppilas haluaisi toteutuvan. Tämä yksi unelma on joko jokin materiaalinen saavutus, tai tulevaisuuden uraan liittyvä unelma.

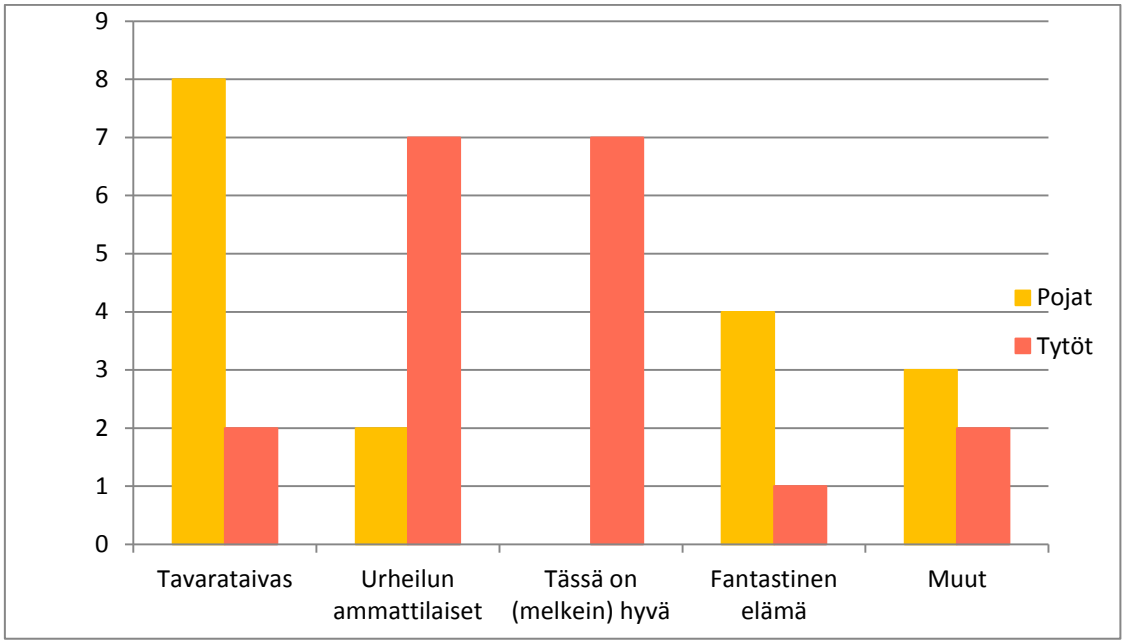

Kaavio 1. Aineiston jakautuminen kuvaryhmiin ja sukupuolijakauma ryhmien sisällä.

Teemoittelun jälkeen tyypittelin kuvat edelleen pienempiin ryhmiin, ja tarkastelen näitä tyyppejä oman kuvaryhmänsä luvuissa, joko keskinäisten yhteneväisyyksiensä tai eroavaisuuksiensa kautta. Otan jokaisesta kuvaryhmästä tarkempaan tarkasteluun yhden tai muutaman kuvan, jotka erityisen hyvin valaisevat jotakin aineistossa esille noussutta seikkaa, tai tuovat analyysiin aivan uudenlaisen näkökulman. Käsittelen joka kuvaryhmän kohdalla lisäksi oppilaiden kyselyihin kirjoittamia vastauksia. Kuvat ja kirjalliset vastaukset kulkevat siten analyysissa käsi kädessä. Analyysin viimeisessä luvussa vertailen aineistoa ensin kuvaryhmien välillä, ja lopuksi tarkastelen sen eroavaisuuksia ja yhteneväisyyksiä kandidaatin tutkielmani aineiston kanssa.

Kaikki aineiston kuvat on numeroitu ja luetteloitu niin, että jokaisen saamassa koodissa näkyy paitsi kuvaryhmä, myös kuvan piirtäjän sukupuoli. Esimerkiksi ensimmäisen kuvaryhmän tyttöjen työt on merkitty koodeilla 1T1, 1T2 ja niin edelleen, ja toisen kolmannen kuvaryhmän poikien työt on merkitty koodeilla 3P1, 3P2, ja niin edelleen. Koodit olen luonut paitsi säilyttääkseni aineistoon vastanneiden anonymiteetin, myös helpottaakseni kuvien luokittelua ja seuraamista analyysissa, sekä niiden etsimistä tutkimuksen lopusta löytyvistä liitteistä.

6 Median ja ihanteet kuudesluokkalaisten omakuvissa

6.1 Kuvaryhmä 1: Tavarataivas

”Paljon rahaa, paljon asioita” (1P4)

”Kaikki olisi sitten täydellisesti. Saisin kaikkea, ja ei olisi tylsää” (1P3)

Ensimmäiseen ja suurimpaan kuvaryhmään kuuluvat omakuvat, jotka keskittyvät selkeästi joko rahaan tai muuhun materiaan, yleensä juuri rahalla ostettaviin asioihin ja esineisiin. Tähän kuvaryhmään kuuluu 10 omakuvaa, joista kaksi kuvaa on tytön piirtämiä, ja loput kahdeksan poikien. Kuvaryhmän voi sisäisesti vielä jakaa kahteen melko selkeään ryhmään: Niihin kuviin, joihin oppilas on piirtänyt itsensä lisäksi ainoastaan tai lähes ainoastaan rahaa, sekä niihin kuviin joissa on luettelomaisesti kuvattu kaikkea ihanteelliseen elämään sisältyvää, josta suurin osa on kuitenkin myös rahalla hankittavaa.

Suurta osaa ryhmän kuvia leimaa jo mainittu kuvallinen luettelomaisuus. Muutamassa kuvassa, joiden piirtäjät ottivat aineistonkeruun yhteydessä selvästi vaikutteita toisiltaan, luettelomaisuus korostuu siinä, että kuvan pinta-ala on jaettu moneen yhtä suureen ruutuun, joista jokaiseen on kuvattu yksi esine tai asia. Muissakin ryhmän kuvissa toistuu samankaltainen asetelma, jossa kuvan keskelle on piirretty omakuva, jonka ympärille on sitten ripoteltu muita kuvia esineistä ja asioita, joita oppilas ihanteelliseen elämäänsä sisällyttäisi.

Näissä asioissa on ryhmän sisällä jonkin verran toistoa. Poikien kuvissa tulevat hyvin vahvasti esille teknologia, kuten tietokoneet ja pelikonsolit. Tietokoneita ja niillä pelattavia pelejä on piirretty yhteensä neljään kuvaan, muita medialaitteita viiteen. Poikien kuvista löytyy paljon myös erilaisia ajoneuvoja. Neljässä kuvassa ihanteelliseen elämään kuuluu lisäksi iso talo. Asioista, joita rahalla ei voi ostaa, suosituimpia ovat ystävät, joita on kuvattu viiteen ryhmän omakuvista. Lisäksi yhden pojan kuvasta (1P1, ks. Liite 3) on pyyhitty parhaan ystävän kuva ja nimi pois. Tämä johtui siitä, että pojan

kyseinen ystävä ilmaisi aineistonkeruutilanteessa, että ystävyyden piirtäminen kuvaan olisi jollain lailla noloa tai nössöä.

Raha on fyysisesti läsnä jokaisessa tämän ryhmän kuvassa. Yleensä rahan arvostus välittyy kuvasta hyvin suorasti: Niihin on piirretty muun muassa kolikoita, setelinippuja, kultaharkkoja, timantteja ja yhteen kuvaan voittoisa lottokuponki. Ryhmästä löytyy lisäksi kolme kuvaa, joissa oppilas ei ole piirtänyt itsensä ja rahan lisäksi mitään muuta (poikkeuksena kuva 1P1, johon on kuvattu muutama ajoneuvo valtavan kolikkovuoren lisäksi). Muissa ryhmän kuvissa raha ei ole pääasiassa näin suoralla tavalla, mutta nekin keskittyvät hyvin materialistiseen elämäntyyliin. Osattomuus kulutusyhteiskunnan tarjoamasta materiasta koetaan usein ulossulkevana asiana, vaikka nyky-yhteiskunnan mahdollistamien elämäntapojen moninaisuudessa myös nuoren tietoinen kulutuskriittisyys voi olla itse valittua (Sutinen 2010, 39).

Eräs mielenkiintoinen huomio tämän ryhmän kuvissa on siinä, miten ainoastaan kahdessa niistä mainitaan ihanteelliseen elämään kuuluvaksi jokin työ tai ammatti. Kuvassa 1P2 mainitaan ammatiksi jääkiekko. Kuvassa 1T1 jätetään arvailujen varaan varsinainen toiveammatti, mutta työnkuvaan kuuluvaksi on esitetty erilaisia laskutoimituksia ja avonainen, tekstiä ja kaavioita täynnä oleva kirja tai vihko. Oletettavasti kuvan piirtäneen tytön ihanneammatti liittyy siis jotenkin matematiikkaan tai muuhun akateemiseen tai tekniseen ammattiin. Muissa ryhmän kuvissa on hyvin vähän mainintoja työhön tai harrastuksiin liittyvistä toiveista. Yhdellä tytöllä (1T2) toivottuihin elämän osa-alueisiin kuuluu esimerkiksi maalaamista, matkustelua ja lukemista. Hänen kuvansa ei muutenkaan ole niin materia-painotteinen kuin ryhmän muut kuvat. Sisällytin sen kuitenkin tähän kuvaryhmään, sillä siinä toistuu muiden ryhmän kuville ominainen luettelomaisuus, ja siihenkin on kuvattu tukku rahaa ja sillä ostettavia asioita.

Media näkyy läsnä tämän ryhmän kuvissa sekä hyvin suoraan että epäsuoraan. Kuvissa on ensinnäkin paljon erilaista teknologiaa tietokoneista tabletteihin. Teknologia on suuressa osassa erityisesti poikien kuvia. Pojilla on myös hyvin tarkkaa selvitystä siitä, mitä he kyseisillä laitteilla tekisivät. Kuvissa onkin mainittu nimeltä useita tietokoneella ja pelikonsoleilla pelattavia videopelejä. Pelit liittyvät esimerkiksi urheiluun, kuten

jalkapalloon ja jääkiekkoon, tai ne ovat perinteisempiä toiminta-, rakentelu- ja roolipelejä.

Jo materialistinen ja kulutukseen painottuva lähestymistapa kertoo osaltaan mediassa vallalla olevista ihanteista. Jatkuvan kuluttamisen ja uuden ostamisen lisäksi suuren omaisuuden omistamista pidetään ihanteellisena. Media uudistaa kulttuuria television ja internetin välityksellä, minkä kautta se luo myös nuorille odotuksia ja malleja erilaisista elämäntavoista (Sutinen 2010, 40). Kulutuskulttuuriin kuuluu yleensä olennaisesti myös ylellisen, yhtä juhlaa olevan elämän ihannointi. Tämä lähestymistapa tulee esille erityisesti kuvassa 1T1, johon tyttö on kuvannut itsensä shoppailemassa ja muutenkin elämänsä kuin suoraan viihdekuvastosta napatuksi. Toisaalta ryhmän kuvista löytyy paljon tavallista elämää ja arkea. Poika 1P2 on esimerkiksi kuvannut lähinnä liikunnallisia harrastuksia, joita arjessa lienee suhteellisen helppo harrastaa. Tavallisuutta löytyy muistakin kuvista, ja useat niistä on sijoitettu arkiseen ympäristöön, kuten omaa huonetta muistuttavaan tilaan. Isoja taloja on toki kuvattu, mutta nekään eivät vaikuta massiivilta miljoonakartanoilta. Ainakin yhtä näistä (1P3) on kyselyssä kuvattu omakotitaloksi, johon muuttaminen tuntuisi piirtäjästä vahvasti mahdolliselta.

Ihanteellisen ulkonäön kuvaaminen on ryhmän omakuvissa melko stereotyyppistä, joskaan ei korostettua. Pojista 1P1 on kuvannut itselleen huomattavan lihaksikkaat kädet, mutta muuten omakuvissa ei ole keskitytty ulkonäön kuvaamiseen juurikaan. Mielenkiintoista on toisaalta poikien kuvissa toistuva, samanlainen toiselta puolelta pidempi hiustyyli (mm. kuvat 1P4 ja 1P5). Tyttöjen kuvissa ulkonäkö on myös melko pelkistettyä, mutta niihin on kuvattu hyvin perinteisen naisellisia piirteitä, kuten pitkät hiukset, hameet ja muuten feminiiniset vaatteet, laittautuneisuus ja solakkuus. Kumpikin tytöistä mainitsee muuttaneensa ulkonäköään hieman: toinen on piirtänyt itselleen pidemmät hiukset (1T2), ja toinen on kuvannut itsensä laihempana sekä eri hius- ja vaatetyylillä (1T1). Ulkonäkö on siis heille jossain määrin tärkeää, ja sen ihanteet noudattavat pitkälti stereotyyppistä hoikkaa ja pitkähiuksista naiskuvaa.

Miten sitten lapset itse kuvailevat kuvissaan näkyvää ihanteellisuutta? Kyselyiden vastaukset ovat yllättävän toteavia ja arkitodellisuuteen peilaavia. Lapset osaavat selvästi jo itse verrata piirtämiään ihanteita siihen, millaista heidän elämänsä tällä hetkellä oikeasti on. He kykenevät myös arvioimaan omia mahdollisuuksiaan unelmien

saavuttamiseen varsin tarkasti. Monet mainitsevat ihanteiden saavuttamisen olevan kyllä mahdollista, mikäli jaksaa harjoitella. Kuvan 1T1 piirtäjä vastaa, että unelmien toteutuvan, jos jaksaa opiskella ja tehdä työtä. Kuvan 1P3 ihanteiden saavuttamista puolestaan on eritelty ja arvioitu hyvin loogisesti, pohtimalla kaikkien kuvassa olevien elementtien mahdollisuutta erikseen. Muutama ei usko kuvan tilanteen mahdollisuuteen. He ovat kaikki piirtäneet kuvaansa pelkkää rahaa.

Kun kyselyssä pyydetään selittämään, miksi juuri kyseinen elämä olisi heidän mielestään ihanteellista, vastaukset eivät ole kovin pohdiskelevia. Useammat toteavat esimerkiksi vain, että ihanteellisuus on suora seuraus rikkaudesta. Tämä kertoo siitä, miten rahan ja hyvän elämän yhdistäminen toisiinsa tuntuu itsestäänselvyydeltä, eikä asiaa siksi tarvitse selittää tarkemmin. Ryhmästä löytyy niitäkin, jotka ovat avanneet vastaustaan hieman enemmän. Eräs oppilaista sanoo, että kuvan elämä olisi ihanteellista siksi, että ei olisi tylsää, ja tämä sama todetaan muutaman muunkin vastauksessa. Tylsyys on ilmeisesti ominaisuus, jonka molemmat liittävät vahvasti arkeen kuuluvaksi. Ihanteellinen elämä olisikin jännittävää ja täynnä mahdollisuuksia.

Raha nähdään kuvissa linkkinä nimenomaan mahdollisuuksiin. Sitä ei monissa ryhmän kuvissa ole käytetty mihinkään, se vain on. Rahalla on ikään kuin itseisarvo siitä, että sen avulla kaikki muuttuu mahdolliseksi, eikä muuta siis loppujen lopuksi tarvita. Tämä näkemys liittyy mielestäni hyvin kiinteästi siihen jatkuvan kulutuksen ja kaupallisuuden ilmapiiriin, joka yhteiskunnassamme on selvästi vallalla. Raha ja ostaminen luovat mahdollisuuksia, ja sen avulla voimme saada kaiken minkä haluamme.

Unelmien piirtämiseen suhtaudutaan kuvissa melko ristiriitaisesti. Suuressa osassa niitä ei ole kuvattu mitään kovin henkilökohtaista. Tämä saattaa johtua siitä, että kuvien suunnitteluun ei ollut aineistonkeruutilanteessa juurikaan aikaa, tai siitä, etteivät oppilaat yksinkertaisesti halunneet paljastaa salaisimpia unelmiaan. Toisaalta kyseessä voi olla myös päättämättömyys tai epätietoisuus siitä, millaista ihanteellinen elämä oikeastaan olisi. Kuvan 1T1 piirtäjä mainitsee, että hänen oli vaikea kuvitella itseään tulevaisuudessa. Kuvan 1P4 tekijä puolestaan kertoo, että unelman piirtäminen oli hänen mielestään helppoa, joskin itse piirtäminen oli vaikeaa. Ylipäätään monet ryhmän kuvien piirtäjistä tuntuivat kokevan paineita erityisesti ihmisen piirtämisestä.

Kenties raha on tämän vuoksi niin selvästi läsnä kuvissa: Se on ehkä stereotyyppisin vastaus tehtävänantoon, ja siksi helppo toteuttaa. Lapset tiedostavat varmasti jossain määrin sen, miten heille esimerkiksi mainoksissa ja viihdeohjelmissa esitetään suuri omaisuus avaimena onneen. Siksi tämän ryhmän kuvista ei voikaan mielestäni suoraan vetää sitä johtopäätöstä, että lapset todella unelmoisivat eniten rahasta. Raha näyttäytyy heille ehkä eniten välineenä toisten unelmien saavuttamiseen, vapautena valita mitä elämällään tekee, tai arjen ja tylsyyden häivyttäjänä.

Kun kysytään, kenen elämä on tämän ryhmän vastaajien mielestä ihanteellista, vastaukseksi on saatu muutama muusikko, jääkiekkoilijoita sekä yllättäen kaksi suomalaista vloggaajaa eli videoblogin pitäjää, jotka vaikuttavat sosiaalisen median videopalvelu Youtubessa. He julkaisevat videopeleihin liittyviä videoita, joissa esimerkiksi itse pelaavat pelejä ja sitten keskustelevat niistä. Vloggaajien suosio maailmalla ja Suomessa on varsin tuore ilmiö, joka on syntynyt oikeastaan vasta sosiaalisen median aikakaudella. Vloggaajat haastavat ”perinteisten” julkisuuden henkilöiden paikan ihailun kohteina.

Videobloggajien suosio perustunee siihen, että he ovat melko tavallisia ihmisiä, jotka paljastavat paloja elämästään videoillaan tai edustavat tiettyä ihmisryhmää, kuten esimerkiksi digipelejä pelaavia nuoria. Videobloggaamisessa yhdistyy mielenkiintoisella tavalla julkisuus ja yksityisyys, jotka ovatkin muuttuneet melko liukuviksi käsitteiksi sosiaalisen median aikakaudella (Niemi 2012, 31). Samalla niissä kohtaavat arki ja julkisuus, jotka aiemmin ovat olleet käsitteinä kovin kaukana toisistaan. Koska videoblogit näyttävät pitäjänsä äänen ja kuvan kanssa, tulee heistä katsojille todellisempia ja samalla läheisempiä, jos katsojan ja vloggaajan suhde perustuu samoihin kiinnostuksenkohteisiin (Kaminsky 2010, 19–20)

Vaikka ihailun kohteiksi nimetäänkin lähinnä näitä julkisuuden henkilöitä, huomionarvoista on kuitenkin se, miten kuvaryhmän vastaajista usea tuntuu vastustavan ajatusta täysin täydellisestä elämästä, tai ainakin tiedostavan sen epärealistisuuden. Yksi vastaajista kertoo, että on tyytyväinen omaan elämäänsä juuri nyt. Lisäksi kaksi muuta esittävät ajatuksen siitä, ettei kenenkään elämä ole täydellistä. Vaikka siis esimerkiksi rahalla saisi ostaa ihan mitä vaan haluaa, tiedostetaan vastauksissa myös se, ettei täydellisyys itsessään ole tavoitettavissa.

6.2 Kuvaryhmä 2: Urheilun ammattilaiset

”Ihmisiä katsomossa. Stanley Cupin viimeinen ottelu ja jatkoaika maali” (2P1)

”Olis kivaa olla vähän kuin se kun kaikki tykkää ja ihailee” (2T3)

Toinen kuvaryhmä on aineistoni toiseksi suurin, ja siihen kuuluu yhdeksän kuvaa. Näistä kuvista vain kaksi on poikien, ja seitsemän tyttöjen piirtämää. Poikien kuvissa ammattilaisuus liittyy jääkiekkoon ja jalkapalloon, kun taas tyttöjen kuvissa joko jonkinlaiseen voimisteluun tai yleiseen notkeuteen, tanssimiseen ja cheerleadingiin. Tyttöjen kuvat ovat hyvin toistensa kaltaisia, jopa tiettyjä toistuvia asentoja myöten. Ylipäätään kuvissa tuntuu olevan teemana aktiivinen liikkuvuus, ja ne ovat hyvin vauhdikkaita. Kuvissa kaikki henkilöt tuntuvat olevan liikkeessä tai voimisteluasennossa. Niissä hypitään, luistellaan, juostaan tai venytellään. Kuvaryhmän sukupuolijakauma on yllättävä siinä mielessä, että stereotyyppiset sukupuoliroolit liittävät yleensä pojat aktiiviseen ja urheilulliseen rooliin, kun taas tyttöjä kuvataan useammin passiivisina.

Yllätyin siitä, miten suuri osa aineiston kuvista keskittyy urheilun ja liikunnallisen elämän ihannointiin. Oletin, että aineistossa tulisi näkymään oppilaiden harrastuneisuus, mutta tällainen pelkkään fyysiseen kuntoon ja ehkä samalla ulkonäköön keskittyvä kuvaryhmä oli itselleni odottamaton. Kuvat saattavat kertoa siitä, että tutkimukseni aineistonkeruutilanteisiin valikoitui sattumalta harvinaisen liikunnallisesti suuntautuneita oppilaita. Toisaalta näen siinä takana myös yhteiskunnallista ja mediallista vaikutusta. Viime vuosien aikana niin kutsuttu fitness-elämäntapa on noussut hyvin suosituksi. Siihen sisältyy yleensä tiivis kuntosalille käyminen, lihaksikkaan vartalon ja terveellisten elämäntapojen ihannointi.

Fitness-ilmiö on niin uusi, ettei sitä ole juuri tutkittu. Tampereen yliopistosta on vuonna 2014 valmistunut Suvi Hirven pro gradu -tutkielma, jossa käsitellään kehonrakennuskulttuuria muun muassa mediailmiönä. Hirven mukaan fitness-elämäntyyli on nykyään vahvasti medioitunut. Tositelevision laihdutussarjat kannustavat mainonnalla ja

osallistujien sekä asiantuntijoiden avulla myös katsojia muokkaamaan ruumistaan. Muodonmuutos-ohjelmat tekevät elämäntapamuutoksista julkisia ja yksityisestä ruumiista kaiken kansan arvosteltavaksi joutuvan objektin. Laihdutussarjoissa ruumiin muokkaus esitetään lisäksi ainoana väylänä saada parempi itsetunto. (Hirvi 2014, 12) Terveen elämäntavan ideologialla myydään lehtiä, tv-ohjelmia sekä kuntosali-jäsenyyksiä ja personal trainer -palveluita. Esimerkiksi kuuluisa personal trainer-yritys voi olla brändi, jota rakennetaan sosiaalisen median kautta. (Hirvi 2014, 15) Tämä ilmiö liittyy nähdäkseni kiinteästi itsensä brändäämiseen, joka on myös saavuttanut viime vuosina huippunsa esimerkiksi juuri sosiaalisessa mediassa jaettujen omakuvien kautta.

Lapset ja nuoret ovat erityisen alttiita mediakuvastoille, joissa tietty ihannevartalo asetetaan muiden yläpuolelle. Kuudesluokkalaiset ovat ikävaiheessa, jossa erityisesti fyysinen minäkuva asettuu koetukselle. Silti en usko, että tämän ryhmän omakuvat olisivat välttämättä suoraa seurausta fitness -elämäntyylin ihannoimisesta. Ensinnäkään kuvissa vartalot eivät ole kovin lihaksikkaita, vaan niissä korostetaan enemmän notkeutta, siroutta ja hoikkuutta, jotka nekin toisaalta kuuluvat stereotyyppiseen naiskuvaan. Lisäksi kuvat sijoittuvat kukin joko tiettyyn urheilulajiin (cheerleading, tanssi, voimistelu) tai vain yleiseen toivomukseen notkeudesta. Kukaan ei mainitse kuntosaleja tai kehonrakennusta. Yleinen terveiden elämäntapojen ja liikunnallisuuden ihannointi mediassa voi toki olla kuvissa taustalla, mutta enemmän niissä korostuu liikkumisen ilo ja hauskuus, sekä harjoittelun ja työn tekemisen tärkeys unelmien saavuttamisen välineenä.

Ryhmän tyttöjen kuvissa toistuu hämmästyttävän paljon samanlaisia asentoja ja tilanteita. Tähän on luultavasti vaikuttanut aineistonkeruutilanteessa heidän sosiaaliset suhteensa. Huomasin erästä oppilasryhmää havainnoidessani, miten tytöt sosialisoivat keskenään ja ottivat selvästi toisiltaan vaikutteita. Ystävyyssuhteet ovatkin varmasti vaikuttaneet kuvien aiheeseen jonkin verran, muutamassa kuvassa parhaat ystävät ovat esimerkiksi maininneet toisensa. Toisaalta ryhmän piirtäjissä oli myös sellaisia yksilöitä, jotka tekivät kuvansa ottamatta sen suurempaa kontaktia muihin oppilaisiin, ja silti heidänkin kuvansa sopivat muihin ryhmän kuviin saumattomasti. Lisäksi osalla oma harrastus on vaikuttanut kuvan aiheeseen. Ei voida siis väittää, että kuvissa nähtävä urheilullisuus johtuisi pelkästään ystävien kuvien kopioimisesta.

Tätä tukee muutaman aineiston kuvan keskinäinen samankaltaisuus huolimatta siitä, että kuvat on piirretty eri oppilasryhmissä. Kaksi tyttöä, 2T1 ja 2T2 on kuvannut itsensä täysin samanlaisiin asentoihin, jossa he venyvät juuri spagaattiin ja heidän ympärillään on hyvin tavallinen pihapiiri tai oma huone. Näiden kuvien samankaltaisuus on mielenkiintoista muun muassa siksi, että niiden kuvaajat tulevat täysin eri puolilta Suomea, eivätkä siis ole voineet olla vaikuttamassa toistensa piirustuksiin millään tavalla. Nämä kuvat eroavat muista ryhmän kuvista siinäkin, että niissä ei varsinaisesti kuvata urheilun ammattilaisuutta, vaan urheilullisuus tulee ilmi arkisissa ympäristöissä. Myös ryhmän ainoat poikien piirtämät kuvat ovat keskenään hyvin samankaltaisia, vaikka nekin on piirretty eri puolilla Suomea.

Tyttöjen ja poikien kuvien erot ovat ryhmässä hyvin selkeät. Suurin osa tytöistä, edellä mainittuja kahta työtä lukuun ottamatta, eivät ole kuvanneet kuviinsa minkäänlaista taustaa, vaan päähuomio on itse henkilöhahmossa. Pojilla taustana toimii urheilustadion tai jäähalli, ja lisäksi heidän kuvissaan ympäristöllä on suuri merkitys kuvan tilanteessa, jossa kumpikin on juuri tehnyt tai tekemässä voitokasta maalia. Pojilla kuvattuna on siis hyvin aktiivinen suoritustapahtuma. Toki tämä liittyy myös heidän kuvaamiensa joukkuelajien luonteeseen. Tytöt ovat kuvanneet enemmän itsenäistä voimistelua, vaikka cheerleading-kuvissa mukana on myös joukkuetoveri tai paras ystävä, joko aktiivisessa (2T3) tai sivuroolissa (2T4).

Poikien kuviin valitut urheilulajit eivät ole sattumaa, vaan heidän omia harrastuksiaan. Tämä käy hyvin vahvasti ilmi kummankin kyselyiden vastauksista. Tytöillä omaa harrastuneisuutta ei mainita niin selvästi, tosin muutama heistä kertoo treenaavansa tai tanssivansa jo paljon, joten kuva ei siinä mielessä ole kaukana todellisuudesta.

Ryhmän kuvissa korostuu sukupuolten erojen välillä myös ulkonäkö, jo niiden keholliseen toimintaan keskittymisenkin myötä. Tytöillä toistuu selkeästi samoja piirteitä ihanteelliseen ulkonäköön liittyen. Ihanteellisuus liitetään notkeaan ja solakkaan fyysiseen ulkomuotoon, joskaan kukaan heistä ei ole kuvannut itselleen kovin näkyviä lihaksia. Enemmän korostuu hoikkuus ja sirous. Ulkonäköihanne on lisäksi hyvin siisti ja laittautunut. Hiukset ovat joko nutturakampauksella tai poninhännällä, ja kasvot ovat selkeän naiselliset ja meikatut. Vaatetus on useimmissa hyvin vartalonmyötäistä, ja kuvista löytyy myös muutama minihame ja napapaita.

Mielenkiintoista on se, miten kuvatut ulkonääöt ovat muuten hyvin naisellisia ja aikuisia, mutta merkit aikuisen naisen vartalosta puuttuvat. Esimerkiksi rintoja tai selkeästi erottuvaa lantiota ei ole kuvattu yhteenkään kuvaan. Murrosiän tuomia muutoksia ja aikuistumista voidaan harjoitella vaatetuksen kautta turvallisesti, ilman pysyviä muutoksia. Toisaalta tässä saattaa jälleen olla kyse siitä, etteivät lapset vielä täysin kykene kuvittelemaan itseään teineinä tai aikuisina.

Ryhmän kuvissa media on melko taka-alalla. Se ei näy kuvissa suoraan, paitsi satunnaisen älypuhelimen muodossa. Joidenkin medialaitteiden lisäksi on kuvattu esimerkiksi pop-musiikkia ääniaaltoina, nuotteina ja laulujen sanoituksina. Media näkyy kuitenkin asenteissa ja viittauksissa tietynlaisiin ihanteisiin, kuten aiemmin mainittuihin urheilullisuuden ja terveiden elämäntapojen korostamiseen. Sekä tytöt että pojat ovat lisäksi kuvanneet itsensä melko stereotyyppisten sukupuoliroolien kautta. Pojat ovat aktiivisia ja voitokkaita, eivätkä korosta omaa ulkonäköään. Tytöillä ulkonäöllä on kuvissa hyvin merkittävä rooli, ja kaikki ovat kuvanneet itsensä tyypillisen naisellisiksi.

Tytöillä korostuu muutamassa kuvassa myös ystävyys, erityisesti yksi paras ystävä, jota kuvataan kahdessa kuvassa lyhenteellä BFF (englannin kielen *Best Friends Forever*, parhaat ystävät ikuisesti). Tällaisia kuvia löytyy aineistosta myös muista kuvaryhmistä. Huomionarvoista on se, että ne ovat aina tyttöjen piirtämiä. Urheilija-ryhmän poikien kuvissa ei näy katsomossa istuvien kannattajien lisäksi muita ihmisiä, huolimatta siitä että kummassakin kuvattuna on joukkuelaji. Kuvista löytyy jonkin verran myös ensimmäisen kuvaryhmän kaltaista luettelomaisuutta, esimerkiksi kuvassa 2T4 cheerleaderin ajatuskuplassa näkyy unelmoinnin kohteena rahaa, ystävyyttä, koulumenestystä, onnellisuutta ja matkustelua. Kuvan 2T2 piirtäjä mainitsee haluavansa olla rikas ja asua isossa talossa. Ryhmän kuvissa korostuu siis paitsi ulkonäkö, myös ensimmäisen kuvaryhmän materian ja kulutuksen ihanteet.

Oppilaiden omat kuvaukset siitä, miksi urheilijana tai notkeana elämä olisi ihanteellista, voi sisällyttää kahden teeman alle. Ensinnäkin on niitä, jotka katsovat asiaa juuri ihailemansa lajin näkökulmasta, ja kenties oman harrastuneisuutensa kautta. He korostavat kyseisen lajin tärkeyttä itselleen henkilökohtaisesti. Sitten on ne, joiden ihanteellisuus kumpuaa halusta saavuttaa itselleen urheilun kautta jokin ihanteellisena pidetty asia. Eräs piirtäjä mainitsee, että haluaisi olla hyvä jossain, sen tarkemmin

määrittelemättä missä asiassa, ja toinen perustelee notkeuden ja rikkauden asettamista ihanteelliseksi, koska se olisi hänestä kivaa eikä tylsää raatamista. He näkevät siis liikunnallisuuden keinona saavuttaa suosiota tai taitoja, tai olevan osa jännittävää elämäntyyliä.

Ketkä sitten elävät tämän kuvaryhmän piirtäjien mielestä ihanteellisesti? Vastaukset eivät ole yllättäviä, sillä mainittuja ovat lähinnä monet menestyneet urheilijat. Kiinnostavaa on se, miten vastausten perusteella urheilijoita ihaillaan ensisijaisesti sen vuoksi, että he ovat rikkaita, kuuluisia ja ihailtuja. Vastauksissa korostuukin mielenkiintoisella tavalla se, miten ihannoitujen henkilöiden elämässä tärkeimpänä ei näyttäydykään itse taito, josta heidät tunnetaan, tai itsensä toteuttaminen. Sen sijaan tärkeimmiksi asioiksi nostetaan raha tai muiden suosio.

Kysyttäessä, uskovatko tämän ryhmän vastaajat ihanteellisen elämän saavuttamisen olevan mahdollista, ovat tulokset hämmästyttävän yhtenäisiä. Ainoastaan yksi oppilas vastaa, että ihanne ei ole mahdollinen, koska katsoo olevansa liian vanha aloittamaan voimistelun tullakseen siinä tarpeeksi hyväksi. Kaikki muut ryhmän lapset suhtautuvat mahdollisuuksiinsa positiivisesti. Vastaukset voidaan jakaa kahteen ryhmään. Ensimmäisessä ovat ne, jotka näkevät mahdollisuuden olevan kovan työn ja harjoittelun takana. Heidän lisäkseen positiivisesti suhtautujissa on niitä, jotka eivät aseta minkäänlaisia ehtoja ihanteiden saavuttamiselle. Joka tapauksessa kuvaryhmän oppilaiden asenteet ihanteidensa saavuttamisesta näyttäisivät olevan hyvin myönteisiä. He eivät toisaalta sorru myöskään liikaan epärealistisuuteen, sillä monissa vastauksissa korostuu nimenomaan se, miten paljon töitä unelmien eteen tulisi tehdä.

6.3 Kuvaryhmä 3: Tässä on (melkein) hyvä

”Olen kauniimpi siinä kuvassa, mutta olen silti tyytyväinen omana itsenäni.” (3T6)

”Ehkä kellään ei ole täydellistä elämää” (3T2)

Kolmannen kuvaryhmän seitsemän omakuvaa ovat kaikki tyttöjen piirtämiä, ja niiden todellisuus ei kyselyn vastausten mukaan eroa juurikaan piirtäjänsä todellisesta elämästä. Jos jotakin piirtäjän tämänhetkisestä elämäntilanteesta onkin muutettu, on muutos varsin pieni tai arkinen. Kuviin on muutenkin piirretty hyvin pitkälti arkielämää, ja ne sijoittuvat joko tavalliseen ympäristöön, kuten omaan huoneeseen, tai niistä puuttuu ympäristö kokonaan. Ympäristöön sijoittuvia kuvia ryhmässä on kolme, ja tyhjällä taustalla olevia kuvia neljä.

Kahdessa tämän ryhmän kuvista, 3T1 ja 3T2, ei ole kuvattu mitään muuta kuin piirtäjä itse sen näköisenä kuin hän jo todellisuudessa on. Kuvaan 3T1 on tosin lisätty taustaan pari koristekukkaa ja sydän, sekä teksti ”my dream”. Ne eivät kuitenkaan tuo kuvaan mitään uutta sisältöä. Teksti on jokseenkin ristiriidassa kuvan sisällön kanssa, sillä oppilas kertoo, ettei piirtänyt itseään yhtään erinäköisenä, eikä kuvaan siksi varsinaisesti liity mitään tavoiteltavaa unelmaa. Toisessa kuvassa ei ole minkäänlaisia ylimääräisiä koristuksia, vaan oppilas on kuvannut itsensä katsomassa tyynesti kohti katsojaa, juuri sellaisena kuin on.

Vielä kaksi kuvaa on irrotettu fyysisestä ympäristöstä, mutta ne eroavat edellisistä siinä, että niistä löytyy lisäinformaatiota piirtäjän elämästä. 3T3 on kuvannut itsensä lisäksi koiransa, sekä lentopallon ja lentopalloverkon. Lisäksi kuvaan on kirjoitettu hyvin isoin ja korostetuin kirjaimin teinilaulaja Isac Elliotin nimi. Ilmeisesti koirat, lentopalloharrastus ja kyseinen laulaja ovat tärkeässä asemassa oppilaan tämänhetkisessä elämässä. Kuva 3T4 on hyvin erilainen, sillä siihen ei ole kuvattu mitään kovin henkilökohtaista, mutta erilaista informaatiota löytyy sitäkin enemmän. Huomionarvoista on se, miten tämän kuvan piirtäjä on sotkenut täysin aloitetun omakuvansa, josta lyijyn alta on havaittavissa enää pitkien hiusten ääriviivat. Sotketun

kuvan ympärille on kuvattu pikkukuvien, symboleiden ja sanojen kautta muun muassa elämänasenteeseen ja vapaa-aikaan liittyviä asioita.

Nämä kuvatut asiat luovat mielenkiintoisen näkökulman kuvan piirtäneen oppilaan maailmaan. Mediasisällöt ovat niissä läsnä huomattavissa määrin, sillä mainittuna on useita brändejä ja virtuaalista materiaalia tuottavia palveluita, kuten videopalvelu Youtube sekä #-merkkejä, jotka viittaavat sosiaalisen median kuvapalvelu Instagramiin. Brändeistä kuvattuna on urheiluvaateyritys Nike. Kaikki tekstit on kirjoitettu englanniksi, ja teksteissä ja kuvissa on viitteitä muun muassa rahaan, urheilemiseen, amerikkalaiseen kulttuuriin sekä lomailuun. Kaikki viittaisi siihen, että oppilas viettää aikaa mediasisältöjen ja sosiaalisen median parissa. Tämä omakuva eroaakin muista ryhmän kuvista paljon siinä, miten siinä liikutaan ikään kuin virtuaalimaailmassa, kun taas muissa kuvissa on hyvin konkreettisia merkkejä arjesta.

Loput kolme ryhmän omakuvaa sijoittuvat arkiympäristöön, kaksi omaan huoneeseen ja yksi puistoon. Kuville on yhteistä se, että niissä kaikissa ihannetodellisuus vastaa muutamaa asiaa lukuun ottamatta täysin piirtäjien nykyistä todellisuutta. Kahdessa kuvista, 3T5 ja 3T6, unelmien kohteena on isompi tai oma huone, joskin toisessa näistä kuvista huone jaetaan parhaan ystävän kanssa. Huoneessa on keskellä suuri katosvuode, jonka ystävykset jakavat sulassa sovussa. Huone on hyvin esteettisesti ja koristeellisesti sisustettu. Sieltä löytyvät lisäksi äänentoistojärjestelmä, meikkipöytä sekä iPhone 5-puhelin. Vaikka materiaa onkin kuvattu, pääosassa on kuitenkin ystävyys ja toive saada asua samassa paikassa parhaan ystävän kanssa.

Ystävyyttä korostetaan myös puistoon sijoittuvassa omakuvassa 3T7. Ystävykset näyttäisivät tässäkin kuvassa olevan tasavertaisessa asemassa, sillä heidät on kuvattu yhtä suuriksi ja muutenkin melko samannäköisiksi. Piirtäjä on kuitenkin kuvannut itsensä aivan kuvan keskelle, kun taas paras ystävä kurkistaa hieman sivussa lyhtypylvään takaa. Kummallakin on kasvojensa edessä suuri hymynaama-ilmapallo. Tämä on kenties ovela keino päästä kuvaamasta tarkasti ihmisen kasvonpiirteitä.

Isommasta huoneesta ja talosta haaveileva tyttö 3T6 on kuvannut itsensä vuoteen reunalle istumaan. Tämän kuvan henkilöt on piirretty japanilaisella manga-sarjakuvissa käytetyllä suurisilmäisellä tyylillä. Kuvan piirtäjä kertoo haluavansa isomman huoneen

lisäksi koiran sekä paremmat piirustustaidot. Kuvassa hänellä onkin sylissään piirustuslehtiö, ja lipaston päältä löytyy lisää piirustusvälineitä. Kuvassa on lisäksi koiranpentu omalla vuoteellaan, ja huoneen ikkunasta avautuu kaunis luontomaisema.

Ulkonäkökuvaus on tämän ryhmän kuvissa melko neutraalia. Hahmoilla on jälleen hoikat vartalot ja pitkät hiukset, mutta aikuisuuden merkit ja muodot puuttuvat. Vaatteet ovat muutenkin hyvin neutraaleja, esimerkiksi kuvassa 3T7 paras ystävä on kuvattu hyvin naisellisiin vaatteisiin, mutta piirtäjä itse on rento ja ”poikamainen”. Muutama mainitsee kyselyn vastauksissa piirtäneensä itselleen pidemmät tai eriväriset hiukset kuin tosielämässä. Yksi on kasvattanut lisäksi omaa pituuttaan. Suurin osa ei kuitenkaan muuttanut itseään tämän enempää. Kuvan 3T6 piirtäjä kertoo, että teki itsestään kuvassa kauniimman, mutta sanoo silti olevansa tyytyväinen omana itsenään. Yksi tytöistä sanoo olevansa itse asiassa kuvassa rumempi kuin tosielämässä, koska piirtäminen ei onnistunut toivotulla tavalla. Tämän ryhmän kohdalla tuntuukin siltä, etteivät he koe juurikaan tarvetta muuttaa omaa ulkonäköään. Useimmilla on yksi tai kaksi kohtaa, jotka he itsestään muuttaisivat, mutta nekään eivät ole kovin merkittäviä. Monet eivät kuitenkaan muuttaisi mitään.

Median näkyvyys ryhmän kuvissa on hyvin toissijaista. Poikkeuksen tekee ainoastaan kuva 3T4, jossa media on hyvinkin selvästi läsnä brändien ja sosiaalisen median palveluiden kautta. Muutamassa kuvassa toistuu toisista kuvaryhmistä tuttu piirre englanninkielisestä tekstistä. Tämän ryhmän kuvissa ei olekaan käytetty yhtään suomenkielistä sanaa tai lausetta. Poikkeuksena englannista on vain yksi ruotsinkielinen lause kuvassa 3T7. Media näyttäytyy ryhmän kuvissa lähinnä teknologian, sosiaalisen median, brändien ja artistien kautta, aivan kuten aikaisemmissakin kuvaryhmissä. Stereotyyppiset sukupuoliroolit ja ulkonäkö eivät toisaalta ole aivan niin voimakkaassa asemassa tämän ryhmän kuvissa. Muutamassa ryhmän kuvassa ei näy mediaa oikeastaan ollenkaan. Kuitenkin juuri nämä kuvat (3T1 ja 3T2) ovat sellaisia, joiden piirtämiseen katsottiin aineistonkeruutilanteessa mallia sosiaalisessa mediasta tai älypuhelimesta löytyvistä kuvista.

Vastaukset kysymykseen omien ihanteiden toteutumisen mahdollisuudesta ovat hyvin positiivisia. Ne jakautuvat kolmeen tyyppiin: Niihin, joiden mielestä unelmien toteutuminen on mahdollista tulevaisuudessa, niihin, joiden mielestä heidän elämänsä

on sitä jo nyt sekä viimeisenä niihin jotka ovat epävarmoja unelmien toteutumisen mahdollisuudesta. Jälkimmäisiä on tosin vain kaksi, eivätkä heidänkään asenteensa näyttäydy kovin negatiivisina. Toinen sanoo, ettei tiedä tulevasta, ja toinen näkee unelmalleen konkreettisen esteen nimenomaan tässä hetkessä, ei niinkään tulevaisuudessa. Joka tapauksessa ryhmän vastaukset ovat joko neutraalin toteavia, tai hyvin idealistisia.

Myös vastaukset siihen, kenen elämä näyttäytyy heidän omasta mielestään täydellisenä, ovat varsin tyypillisiä edellisten kuvaryhmien vastauksiin peilattuina. Mainittuina on julkisuuden henkilöistä yksi videobloggaja ja kaksi muusikkoa. Lisäksi muutama on nimennyt oman sisaruksensa ystäviään. Kaksi ryhmän tytöistä kuitenkin asettaa koko kysymyksen hyvin kyseenalaiseksi. He ovat sitä mieltä, ettei kenelläkään oikeastaan ole täydellistä elämää. Tällä väittämällä he osoittavat näkevänsä kulutuskulttuurin ja mediakuvastojen maailman läpi.

Tytöt ovat samat, jotka eivät piirtäneet omakuviinsa mitään muutoksia todelliseen elämäänsä verrattuna. He kuitenkin todistetusti käyttävät teknologiaa ja sosiaalista mediaa, koska aineistonkeruutilanteessa ottivat kuviinsa mallia näistä yhteyksistä. Kyse ei siis voi olla siitä, etteivätkö he olisi alttiita mediakuvastojen vaikutuksille. Pikemminkin havaitsen vastauksissa medialukutaitojen ja muun terveen epäluulon kehittyneisyyttä. Toisella tytöistä tämä asenne korostuu vielä toisen kysymyksen vastauksessa. Kun kysyin, miksi kuvan kaltainen maailma oli ihanteellinen, vastasi hän, ettei sen edes tarvitse olla. Hänen mielestään täydellisyyttä ei paitsi ole olemassa, sen ei myöskään tarvitse olla tavoiteltavaa, niin kuin mainokset meille yrittävät uskotella.

6.4 Kuvaryhmä 4: Fantastinen elämä

”Asun sademetsässä jossa on kaikenlaista elämää. Lisäksi asun valtavassa lampussa.” (4P4)

”Silloin elämässä olisi jotain jännittävää” (4P3)

Neljänteen kuvaryhmään kuuluu viisi omakuvaa, joista vain yksi on tytön piirtämä. Näissä kuvissa arkitodellisuus on kaukana, ja kaikissa on nähtävissä jonkinlaisia epätodellisia elementtejä. Epätodellisella tarkoitan sitä, että ne ovat hyvin kaukana arjesta tai tuntuvat sijoittuvan jopa rinnakkaistodellisuuteen. Niissä on viittauksia fantasiaan ja sci-fiin, tai ne uhmaavat muuten vain fysiikan lakeja. Joka tapauksessa kaikissa ryhmän kuvissa mielikuvitus on päästetty vapaaksi. Kuvat ovat kuitenkin keskenään hyvin erilaisia, ja jokainen niiden esittämistä maailmoista voisi olla aivan oma ulottuvuutensa. Kolme kuvista, 4P1, 4P2 ja 4T1, voisivat periaatteessa kuulua myös omaan todellisuuteemme, mutta ne eroavat toisistaan silti monin tavoin. Kuvat 4P3 ja 4P4 sijoittuvat selvästi mielikuvituksen tuonne puolen.

Kuvassa 4P3 on selviä viitteitä viime vuosina julkaistuihin supersankari-elokuviin. Useassa kohtaa kuvan tapahtumat toistavat ilmeisesti suoraan kohtauksia näistä elokuvista. Media on siis läsnä kuvissa ainakin näiden elokuvien kautta, ja kuvan piirtäjä on luultavasti nähnyt ne useamman kerran, koska on kuvannut tapahtumia ja sankareita niin yksityiskohtaisesti. Lisäksi siinä otetaan jonkin verran kantaa myös ympäristökysymyksiin, sillä kuvassa on supersankareiden lisäksi avaruusolioita, jotka tuovat maapallolle loppumattomat öljyvarat. En saanut selville, onko tämäkin kohtaus kenties suoraan jostakin elokuvasta, vai onko se pojan itsensä keksimä yksityiskohta.

Huomionarvoista kuvassa on vielä se, miten poika ei ole piirtänyt itseään supersankariksi, vaan on kuvassa edelleen oma, tavallinen itsensä. Vaikka hän siis selvästi viettää aikaa supersankari-elokuvien parissa, ei hän halua liittää itseään osaksi niiden todellisuutta. Samalla hän ikään kuin erottaa itsensä samasta maailmasta, jonka viihteellisen arvon kuitenkin tiedostaa. Kyselyssä poika on vastannut tiedusteluun

piirustuksen erosta todellisuuteen näin: *”Supersankareita on vain elokuvissa, peleissä, leluissa ja sarjakuvissa*”.

Nukkekuva 4T1 on myös hyvin mielenkiintoinen, melkein metakuva siitä, millaiseksi sen piirtäjä kuvittelee stereotyyppisen ihanteellisuuden. Kuvan alanurkan laastarilla peitetty käsi symboloi kenties arkea ja todellista, lihaa ja verta olevaa ihmistä. Käsi kurottaa kohti jalustalla paketissa seisovaa ”täydellistä” nukkea. Nukke muovin sisällä vaikuttaisi olevan kommentti keinotekoiseen näkemys kauneudesta ja täydellisyydestä, johon liitetään paitsi rahallinen arvo, myös laihuuden, sosiaalisuuden ja onnellisuuden tavoittelu. Näitä teemoja edustavat nukkepaketin tekstit. Kuvan piirtäjä ottaa kenties tietämättään kantaa siihen, mitä meitä ohjaillaan esimerkiksi mediasisällöissä pitämään ihanteellisena ja tavoiteltavana.

Nukke on kuitenkin eloton objekti, muovinen ja tyhjillä ja tekopirteillä mainoslauseilla kuorrutettu, myytävissä pois halpaan hintaan. Se esitetään kuvassa esimerkkinä siitä, mitä meidän kuuluisi pitää ihanteellisena, mutta joka ei sitä todellisuudessa ole. Esimerkiksi perinteinen Barbie-nukke nähdään yleensä jäykkien ja ongelmallisten näkemysten tuottajana sukupuoleen ja tyttöyteen liittyen, ja vaikuttavan haitallisesti tyttöjen tapoihin hahmottaa omaa olemustaan. Massatuotettu, muovinen muotinukke on epäilemättä pinnallinen, kaupallinen ja ruumiiltaan tyylitelty. Sen symbolisia ja representatiivisia ulottuvuuksia onkin kritisoitu muun muassa kapeiden ja mahdottomien kauneusnormien ylläpitämisestä. (Paananen 2009, 4.)

Kuvan piirtäjä ei itse tunnu uskovan tähän väitettyyn täydellisyyteen. Hän mainitsee kyselyssä, ettei kuvan nukke ole hänen oma ihanteensa, eikä edes haluaisi sen muuttuvan todellisuudeksi, vaikka uskookin sen olevan mahdollista. Joka tapauksessa kuvassa rinnastuvat hienolla tavalla mediasisältöjen ja osittain myös sosiaalisen median käsiteltyjen kuvien valetodellisuus sekä oikea maailma. Kenties kuvaa voisikin pitää jonkinlaisena protestina myös itsensä brändäämiselle ja sosiaalisen median trendille esittää itsensä mahdollisimman ihanteellisessa valossa.

Selkeästi eniten piirtäjänsä omaan sisäiseen maailmaan viittaa kuva 4P4, jossa oppilas on kuvannut itsensä eksoottiseen sademetsään, joka on täynnä merkillisen näköisiä puita, eläimiä ja kasveja. Poika itse näkyy hyvin pienenä kuvan yläreunassa suuren,

valoa loistavan lampun päällä. Hän kertoo kyselyssä, että asuu kuvassa tässä jättimäisessä lampussa. Kyselyn vastauksista paljastuu myös, että hän on kuvannut itsensä laihempana kuin todellisuudessa, ja pitää kuvan maailmaa ihanteellisena, koska siinä eläminen olisi mielenkiintoista. Hän mainitsee, että sellaista kuitenkin on jo hänen päänsä sisällä, tarkoittaen kenties mielikuvitustaan tai unelmiaan. Kuvassa korostuu eristyneisyys muista ihmisistä ja arjesta. Siinä tuntuu myös kodilla olevan suurta merkitystä, sillä lamppu-kodin lisäksi myös eläimille on piirretty omat kotikolot maahan ja puuhun.

Loput ryhmän kuvista sijoittuvat avaruuteen ja jonkinlaiselle vauhdikkaita kulku-neuvoja täynnä olevalle saarelle. Kuva 4P1 avaa näkymän Mars-planeetalle, jonka pinnalle piirtäjä on kuvannut itsensä astronautin asussa. Taustalla loistaa joitakin taivaankappaleita, mutta kotiplaneetasta ei näy jälkeäkään. Astronautti seisoo iloisena mutta hyvin staattisena kuvan keskellä. Hänen asuaan koristaa avaruustutkimuskeskus NASA:n nimi. Kuva on hyvin stereotyyppinen lapsen piirtämä astronauttikuva, nurkkaan piirrettyä aurinkoa myöten. Siinä on myös elementtejä populaarikulttuurin avaruuskuvastosta.

Kuvassa 4P2 piirtäjä on kuvannut itsensä seisomassa mielikuvituksellisen näköisen rakennelman edustalla. Kuvassa riittää vauhtia ja liikettä, sillä se on täynnä erilaisia liikkuvia ajoneuvoja, jotka muistuttavat extreme -urheilulajeista. Kuvassa on muun muassa jättimäinen hyppyri, jota alas ilmeisesti lasketaan. Yksi ajoneuvo lentää, ja toinen huristelee kuvan etualalla kohti piirtäjän omakuva-hahmoa. Hän on kuvannut itsensä hyvin lihaksikkaana. Käsivarret ja jalat ovat muodokkaat ja vatsalihakset näkyvät selvästi.

Ulkonäön muutokset kohdistuvat tämän ryhmän kuvissa muiden ryhmien tavoin jälleen lähinnä laihuuteen ja lihaksikkuuteen. Supersankarikuvassa muutosta todelliseen ei ilmeisesti ole, sillä kyselyssä piirtäjä kertoo että on kuvannut itsensä ”tavallisena”. Kuvassa Mars ulkonäöstä ei ole lainkaan mainintaa. Kuvan 4P4 piirtäjä kertoo, että itsensä piirtäminen oli helppoa, koska hän halusi olla laihempi. Tästä muotoilusta voi lukea ajatuksen siitä, että itsensä piirtäminen ihanteellisena ei ollut vaikeaa kenties siksi, että todellisuudesta eroavaa ihannetta on mukavampi piirtää kuin todellista itseä, joka ei ehkä vastaakaan omia ihanteita. Tämänkaltaista ajatusta ei kenenkään toisen

piirustuksen kohdalla esitetä. Huomattavasti enemmän vastaukset ilmentävät turhautumista nimenomaan ihmisen piirtämistä kohtaan, ja tehtävää on sen vuoksi pidetty vaikeana.

Jonkinlaisia päätelmiä voidaan tehdä myös sukupuolen näkymisestä kuvissa. Poikien kuvat ovat jälleen hyvin toiminnallisia, lukuun ottamatta kuvaa 4P1, jossa tunnelma ja hahmon asento ovat hyvin staattisia. Nukkekuvassa staattisuus ja aktiivisuus yhdistyvät mielenkiintoisella tavalla. Paketin sisällä liikkumatta seisova nukke vaikuttaa varsin elottomalta, mikä sopiikin kuvan oletettuun sanomaan siitä, miten pinnallista mediasisällöissä esitetty täydellisyys oikeasti on. Sen sijaan nukkea kohti kurottava käsi on hyvinkin eloisa, kurkottaessaan kohti muovista ihannetta. Kuvan nukke voitaisiin nähdä kommenttina paitsi media-ihanteista yleensä, myös naiseuden ihanteena ja samalla sen kritisoijana. Nukessa korostuu stereotyyppinen naiseus: passiivisuus, ulkonäköihanteet ja objektisointi.

Toisaalta myös kuvassa 4P1 voidaan nähdä samankaltaisia piirteitä. Kuvan piirtäjä kertoo kyselyssä, ettei keksinyt aihetta omaan ihanteeseen liittyen, joten päätyi tekemään kuvan, jollaisen ehkä oletti jonkun voivan piirtää. Kyseessä on siis samanlainen oletettu ihanteellisuus, joka myös nukkekuvan takana piilee. Tämä selittää kuvan stereotyyppisyyden ja staattisuuden. Se on stereotyyppinen pojan unelma päästä astronautiksi, sankariksi ja seikkailijaksi. Kuvassa sankari kuitenkin vain seisoo hievahtamatta, pinnallinen hymy kasvoille jähmettyneenä. En usko, että piirtäjä on tietoisesti pyrkinyt luomaan kuvaa kommentiksi stereotyyppisestä pojan ihanteesta. Mutta hän on selvästi pyrkinyt tekemään kuvan ensimmäisestä mieleen juolahtaneesta unelmasta, joka ei ole hänen omansa mutta joka esitetään monen samanikäisen pojan unelmaksi. Hän ei ole turvautunut esimerkiksi pelkkien tikku-ukkojen piirtämiseen, vaan on pyrkinyt suorittamaan tehtävän hyväksytysti, ja siten valinnut stereotyyppisen eli turvalliseksi katsomansa aiheen.

Tämän kuvaryhmän kyselyiden vastaukset eroavat muista ryhmistä muutamalla tavalla. Ensinnäkään heistä kukaan ei ole maininnut ihailevansa ketään tiettyä ihmistä, tai pitävänsä kenenkään elämää täydellisenä. Ainoastaan supersankarikuvan piirtäjä mainitsee humoristisesti, että ihanteellista elämää elävät ne ihmiset, jotka eivät ole hänen piirtämässään kuvassa, koska he ovat turvassa. Hän siis tiedostaa ihannekuvansa

epätäydellisyyden: Supersankareiden riehuessa kaupungilla tavallinen ihminen joutuu todelliseen vaaraan. Hän myös toteaa kuvaan piirtämässään puhekuplassa sarkastisesti ”onpa rauhallista” samalla, kun taustalla on meneillään hyvin kaoottisia ja kovaäänisiä taisteluita. Nukkekuvan piirtäjä puolestaan toteaa, ettei ole ketään, jonka elämä olisi täydellistä.

Kysyttäessä, miksi kuvan kaltainen elämä olisi ihanteellista, saadaan samankaltaisia vastauksia kuin muiden ryhmien kohdalla. Nukkekuvan piirtäjä painottaa, että kuva ei ole ihanteellinen, ja Mars-kuvan tehnyt poika kertoo, ettei keksinyt muuta. Kaikkien muiden vastaukset kuitenkin kuuluvat samaan kategoriaan: He ovat eri tavoin ilmaisseet, että ihanteellisuus kuvissa lähtee nimenomaan siitä, että silloin kaikki olisi jännittävää ja mielenkiintoista, sekä hauskaa ja helppoa. He siis yhdistävät ihanteellisuuden pitkälti arjen ja tylsyyden puutteeseen. Ihanteellinen elämä fantastisine elementteineen tarjoaa pakotien arjessa esiintyville ikäville asioille. Hauskuuden ja helppouden arvostus puolestaan viittaisi siihen, ettei olisi olemassa vastuuta tai velvollisuuksia, tai vastuullisuus näyttäytyisi eeppisissä ja sankarillisissa mittasuhteissa, kuten supersankariuden myötä.

Ryhmän vastaukset kysymykseen siitä, olisiko kuvan elämän saavuttaminen mahdollista, ovat melko hajanaisia. Kuvan 4P2 piirtäjä on ainoa, joka suhtautuu positiivisesti tähän mahdollisuuteen, joskin hän perustaa vastauksensa loogiseen päättelyyn, jossa mahdollisuus tulee siitä, ettei tilanne ole täysin mahdotonkaan. Nukkekuvan piirtäjä vastaa, että olisi mahdollista, mutta hän ei haluaisi sitä. Muut ovat negatiivisempia vastaamalla joko että eivät tiedä, tai että näkevät sen mahdottomana. Tässä suhteessa heidän näkemyksensä asiasta eroavatkin paljon muista ryhmistä. Toisaalta tämä on hyvin ymmärrettävää, koska piirustuksissa esiintyy huomattavasti epärealistisempia tilanteita juuri fantasia- ja scifi -teemojensa vuoksi.

6.5 Kuvaryhmä 5: Muut

”Olen laihempi ja kauniimpi, enkä piilottele suruani.” (5T2)

”Tulevaisuus on kirkas” (5P3)

Jäljelle jäävät viisi kuvaa eivät muodosta kovin selvää kokonaisuutta, vaan ne ovat kaikki melko erilaisia paitsi toisistaan, myös toisten ryhmien kuvista. Kuville on kuitenkin yhteistä se, että kaikissa niissä tunnutaan keskittyvän yhteen tiettyyn asiaan, joka haluttaisiin toteuttaa ihanteellisessa elämässä. Tämä asia on kuvissa joko hyvin konkreettinen, kuten ammattiin tai omaisuuteen liittyvä haave, tai hyvinkin abstrakti, kuten melankoliaa ja yksinoloa, jopa surullisuutta ihannoiva luovuuden tila.

Selkeitä, konkreettisiin asioihin keskittyviä kuvia on ryhmässä kolme. Ensimmäisessä kuvan 5T1 piirtänyt tyttö haaveilee ammattipianistin urasta. Tässä omakuvassa itse fyysinen identiteetti on hyvin taka-alalla, ja nimenomaan ammatti-identiteettiä korostetaan kaikin tavoin. Siitä kertovat puhekuplan huudahdus, kuvan alaosaan piirretty konserttisali ja lavalla odottava piano. Siksi tämä kuva voisi toisaalta kuulua myös kuvaryhmään kaksi, jossa monessa kuvassa korostuu myös jonkinlainen ammatillisuus ja ammattilaisuus.

Vielä kaksi kuvaa, 5P1 ja 5P2 esittävat hyvin konkreettista haavetta. Ne ovat ensisilmäyksellä hyvin samannäköisiä. Kummankin kuvasta suurimman osan pinta-alasta vie suuri punainen talo. Kumpikin on myös piirtänyt itsensä tikku-ukoksi. Nämäkin kuvat kuuluvat siis siinä mielessä samaan sarjaan kuin kuva 5T1, sillä niissä pääpiste ei ole fyysisellä identiteetillä, joka on poikien kuvissa häivytetty jopa kokonaan. Vaikka kuvat vaikuttavat aluksi hyvin samankaltaisilta, ovat niiden esittämät unelmat erilaisia. Kuvassa 5P1 piirtäjä unelmoi asuvansa saaressa isossa talossa. Hän on piirtänyt itsensä purjehtimaan veneeseen. Kuvassa ei näy merkkejä muista ihmisistä. Saari ja talo ovat unelman kohde, mutta niihin ei liity unelmaa perheestä tai kodista.

Toinen punaisen talon piirtänyt poika keskittyy kuitenkin nimenomaan oman kodin tärkeyteen. Kyselyssä hän kertoo, että ei piirtänyt mitä tahansa taloa, vaan lapsuuden-

kotinsa, josta on sittemmin muuttanut uuteen paikkaan. Kaipuu edelliseen kotiin on kuitenkin vahva, ja poika toivoo pääsevänsä sinne takaisin. Kenties tässä on taustalla toive turvallisuuden ja lapsuuden takaisin saamisesta? Mielenkiintoista on se, että vaikka harva kuudesluokkalaisista on piirtänyt itsensä teininä tai aikuisena, poikkeaa tämä kuva muista menemällä ikään kuin ajassa taaksepäin. Vaikka piirtäjä ei luultavasti tarkoita haluavansa palata saman ikäiseksi kuin asuessaan kyseisessä kodissa, on kyse paluusta johonkin menneisyyden hetkeen, ei katsomisesta tulevaisuuteen.

Kuvan 5P3 piirtänyt poika on myös turvautunut tikku-ukkotyyliin. Kyselystä käy ilmi, että hän on kuvannut itsensä jonkinlaiselle vuorelle, jossa viettää ystäviensä kanssa joka päivä syntymäpäiviä. Lisäksi hän mainitsee tehneensä itsestään maailman komeimman ihmisen. Kuvan olisi voinut periaatteessa liittää myös fantasiakuvien ryhmään, sillä se tuntuu sijoittuvan mielikuvitustodellisuuteen. Näkisin, että kuvassa korostuu kuitenkin enemmän ystävyyden ja yhdessäolon arvottaminen. Itse fantasia-elementti ei ole yhtä tärkeää kuin se, mitä syntymäpäiväjuhlat symboloivat: Yhdessäoloa, hauskanpitoa ja huolettomuutta. Kuva on kuitenkin harvinainen pojan piirtämäksi siinä, miten vahvasti siinä korostuu ystävyys. Vaikka monissa poikien kuvissa kaverit tai hyvä sosiaalinen status on mainittu, on tämä kuva ainoa, jossa ystävyys nostetaan näin tärkeäksi.

Viimeinen kuva 5T2 on varsinkin kyselyn vastauksiin yhdistettynä hyvin mielenkiintoinen. Tyttö on piirtänyt itsensä istumassa katukiveykselle, muiden ihmisten kulkiessa iloisina ohitse. Tyttö on uppoutunut haaveisiinsa. Kuvaan on piirretty ajatuskupla, jossa hän kuvittelee itsensä luonnon keskellä, kauniille niitylle valkoinen mekko päällä. Piirrosjälki on japanilaista manga-tyyliä. Kuva on jo itsessään melko mielenkiintoinen, sillä se edustaa samankaltaista metakuvaa kuin kuvaryhmä neljän nukkepiirustus. Siinä todellinen ja arki rinnastetaan ihannemaailmaan, joka on jollakin lailla tavoittamattomissa.

Ihanteellisuus lähtee kuvassa siitä, että kuvassa hän on yksin ja saa tehdä mitä itse haluaa. Hän kuvailee piirustustaan vielä kertomalla, että kuvan tytöllä on hieman surullinen olo, mutta se ei haittaa, sillä inspiraatiota saa hänen mukaansa parhaiten surullisena. Hän kertoo, että kuvan tilanne ei ole hänen varsinainen, kokoaikainen ihanteensa, mutta se ei tarkoita että hän pitäisi nykyisestä elämästään. Unelman toteutumisen mahdollisuuksiin hän puolestaan vastaa, ettei unelmia ole tehtykään

toteutettavaksi, vaan ne ovat olemassa ainoastaan antaakseen ihmisille toivoa ja tahtoa jaksaa. Nämä lausunnot ovat mielenkiintoisia monella tavalla. Tyttö tuntuu ihannoivan melankoliaa ja surullisuutta, sillä niistä saa hänen mukaansa taiteellista inspiraatiota. Tytöllä on selvästi ikäisekseen vahva taiteellinen identiteetti, joka kuitenkin on vielä melko stereotypioita ihannoivalla tasolla. Taiteilijoihin tunnetusti liitetään tietty melankolisuuden ihannointi, niin kutsuttu ”kärsivä taiteilija”. Kuvasta huokuu jonkin verran myös yksinäisyyden ja pessimistisyyden arvostus.

Samalla ihanteelliseksi näytetään myös haaveilun kohteena oleva maailma, jossa yhdistyvät kaunis luonto ja kaunis tyttö valkeassa mekossaan. Tyttö vaikuttaisi olevan katunäkymässä vankina arkitodellisuudessa, ja haavemaailmassa vapaana villissä luonnossa. Tämä on mielenkiintoinen kontrasti, kun ottaa huomioon tytön kirjoitukset unelmien utopistisuudesta ja siitä, miten hän tuntuu löytävän jonkinlaista voimaa surullisuudesta. Kumpi sitten on hänen mielestään todellinen ihanteellinen tilanne, luonnossa tanssiva vai haaveileva tyttö? Kenties molemmat. Ainakin kauneus ja laihuus tuntuvat kuuluvan ihanteellisuuteen kummassakin tilanteessa. Joka tapauksessa kuvassa korostuu kontrasti arjen ja unelmien välillä hyvin voimakkaana.

Muut ryhmän oppilaat eivät ole juuri osanneet selittää, miksi ovat esittäneet juuri piirtämänsä kuvan ihanteellisena. Ainoastaan lapsuudenkotiinsa takaisin haluava on nimennyt tarkan motiivin kuvan piirtämiselle. Lisäksi ainoastaan yksi piirtäjä on nimennyt jonkun, jonka elämää pitää ihanteellisena. Tämä nimetty ihminen on eräs kuuluisa jalkapalloilija. Omiin mahdollisuuksiin toteuttaa unelmia uskotaan ryhmässä vaihtelevasti. Kaksi vastaajista uskoo se olevan mahdollista, kaksi ei, ja yksi ei ole vastannut mitään. Ryhmän vastaukset näihin kysymyksiin ovat kuitenkin niin hajanaisia, ettei niistä pysty vetämään tarkempia johtopäätöksiä.

Ihanteellinen ulkonäkö liitetään tämänkin ryhmän kuvissa lähinnä laihuuden ja kauneuden, tai lihaksikkuuden ja komeuden ihannointiin, aivan kuten edellisten ryhmien kuvissa. Monissa ryhmän kuvista ulkonäkö ei kuitenkaan tunnu olevan millään lailla pääosassa. Toisaalta useat ryhmän kuvien hahmoista on piirretty tikku-ukoiksi, joten se ei ehkä ole ihmekään. Kuvien ihanteellisuus ei myöskään varsinaisesti keskity ulkonäköön, vaan ihanteiden ydin lähtee aivan muista asioista.

6.6 Kuvaryhmien keskinäistä vertailua

Vaikka aineistosta löytyy tiettyjä muista eroavia omakuvia, aineisto muodostui silti hyvin yhtenäiseksi. Kussakin viidessä kuvaryhmässä oli kuvissa omia, selvästi toistuvia tyyppejä ja piirteitä. Myös kyselyiden vastaukset tuntuivat noudattavan näitä piirteitä melko suoraan. Ainoastaan kuvaryhmissä neljä ja viisi oli huomattavissa enemmän eroavaisuuksia kuvien kesken, mutta toisaalta näissä ryhmissä aiheen käsittely tuntui menevän monessa mielessä syvemmälle. Kuvaryhmät keskustelevat paljon myös keskenään. Onkin tärkeää huomata ryhmien väliset kytkökset, sillä niiden kautta voi muodostaa paremman yleiskuvan tutkimuksen tuloksista. Käsittelen tässä luvussa yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia kuvaryhmien välillä, ja pyrin sitä kautta jäsentämään analyysiani eteenpäin ristityypittelyn avulla.

Kuvaryhmistä on löydettävissä tiettyjä tyypillisiä piirteitä, jotka ovat monesti varsin vastakkaisia. Esimerkiksi aktiivisuus ja passiivisuus ovat molemmat asioita, jotka toistuvat useissa kuvissa. Aktiivisuus saattaa näkyä siinä, millainen tilanne itse omakuvassa esiintyy. Esimerkiksi monet kuvaryhmä kahden urheilukuvista tuntuvat olevan selvässä liikkeessä. Aktiivisuus näkyy myös kyselyn vastausten kautta siinä, miten oppilas on paneutunut niihin, ja miten hän suhtautuu tehtävään ylipäätään. Vastaavasti passiivisuus ilmenee joko kuvan staattisuutena tai haluttomuutena vastata kyselyyn. Toinen toistuva, nimenomaan kuvallinen vastapari ovat luettelomaisuus ja yhteen asiaan keskittyminen. Sekä kuvien aiheissa että kyselyn vastauksissa tulee esille vielä yksi vastapari, epärealistisuus ja realistisuus. Tämä näkyy joko siinä, miten todellinen kuvan aihe on, tai siinä, miten realistisesti oppilas suhtautuu esimerkiksi unelmien toteutumisen mahdollisuuteen.

Kaikissa ryhmissä ihanteellisuudelle annettiin pitkälti samoja merkityksiä. Jaottelen nämä ihanteellisuuden määritelmät tässä kaiken kaikkiaan seitsemään eri alaryhmään: Jännittävyyteen, muiden ihailuun, rikkauteen, kauneuteen, ystävyyteen, tyytyväisyyteen nykytilasta sekä taitavuuteen. Nämä asiat toistuivat kuvissa ja kyselyiden vastauksissa kaikissa kuvaryhmissä. Eniten elämään kaivattiin mielenkiintoa ja jännitystä, joka nähtiin pakona arjen tylsyydestä ja velvollisuuksista. Hyvin monet liittivät ihanteelliseen elämään myös varallisuuden ja kauneuden tai komeuden, jonka yhteyteen liittyi yleensä hoikkuus tai lihaksikkuus. Kaivattiin myös muiden ihailua ja yleisesti

hyviä sosiaalisia suhteita, niin läheisiä ihmissuhteita kuin verkostoitumistakin. Lisäksi monet olisivat halunneet itselleen jonkin hyvin tietyn taidon, joka usein liittyi heidän harrastuksiinsa. Toisaalta monet olivat myös tyytyväisiä elämäänsä sellaisenaan, eivätkä kaivanneet juuri mitään muutosta nykytilaan.

Median vaikutus välittyy kuvista sekä hyvin suoraan että epäsuoremmin, esimerkiksi juuri tietynlaisen ulkonäön ja elämäntyylin ihailemisen kautta. Suurimmassa kuvaryhmässä media näyttäytyy erityisesti teknologian ja esineistön kautta. Elektroniset laitteet ovat itsestään selvä osa näiden nuorten elämää. Kuvissa erilaisten laitteiden ja pelien omistamista pitävät tärkeinä erityisesti pojat. Tytöiltäkin löytyy kuvista älypuhelimia ja tabletteja, mutta ne eivät näyttäisi olevan heidän unelmiensa pääosassa. Ne kuvataan ennemminkin pieniksi, mukaviksi asioiksi, jotka ovat luonnollinen osa hyvää elämää.

Yksi mielenkiintoisimpia, hyvin monessa kuvassa toistuvia elementtejä on se, miten paljon niistä löytyy englanninkielistä tekstiä. Useimmiten tämä ilmenee yksisanaisina luetteloina; family, friends, work, skinny, beautiful, money, ja niin edelleen. Tämä ilmiö voidaan kenties liittää siihen, miten esimerkiksi internetissä ja peleissä nimenomaan englannin kieli on useimmiten käytössä, ja nuoret ovat täten altistuneet sille huomattavissa määrin. Kuvissa on lisäksi nähtävissä hyvin paljon viittauksia erityisesti amerikkalaiseen nuoriso- ja populaarikulttuuriin, mikä myös selittäisi englannin kielen yhdistämistä ihanteellisuuteen. Amerikkalaisuutta ja sen ihailua onkin käytetty menestyksellä yhdysvaltalaisten brändien uskottavuuden ja syvyyden lisäämiseen Euroopassa (Heinonen 2007, 46). Toisaalta englannin kielen käyttäminen voi tuntua oppilaista etäännyttävältä omaan kieleen verrattuna, ja siksi tuntua helpommalta henkilökohtaisten toiveiden sanallistamisessa.

Kuvista voidaan nostaa esille monia mediasisällöissä toistuvia arvomaailmoja. Selkeimmin nämä arvot näkyvät materialismin sekä tietynlaisen ulkonäön arvostuksessa. Varsinkin rahan arvostus tulee kuvissa esille hyvin suorasti. Lisäksi kuvien sanallisesta sisällöstä voidaan havaita selvästi arvoilla latautuneita sanoja. Räikeimpiä esimerkkejä materian arvostuksesta ovat ensimmäisen kuvaryhmän omakuvat, joissa oppilas on piirtänyt itsensä lisäksi ainoastaan valtavan määrän kolikoita, seteleitä tai muuta rahalliseen arvoon perustuvaa materiaalia, kuten kultaa tai

timantteja. Kuvien viestinä tuntuu olevan se, että kunhan rahaa löytyy, kaiken muun tarvittavan saa sen avulla. Lisäksi monessa kuvassa esiintyy kalliin elämäntavan kulmakiviä, kuten shoppailua, kalliita esineitä ja ajoneuvoja tai taloja.

Tietynlaisen, yleensä hyvin stereotyyppisen ihanneulkonäön arvostus näkyy selvästi useimmissa kuvissa. Monet ovat maininneet tehneensä itsestään hoikemman. Pitkät hiukset ja notkeus ovat arvostettuja tyttöjen keskuudessa, pojilla mainitaan lihaksikkuus ja komeus. Selvästi suurin ulkonäköön liittyvä, toistuva ihanne aineistossa on urheilullinen ja hyvässä kunnossa fyysisesti oleva ihmistyyppi. Joka tapauksessa ihanteellinen ulkonäkö on kuvissa selvästi yhtenäinen. Se sopii täysin länsimaiseen kauneuskäsitykseen, jonka mukaan kaunis nainen on nuori, hoikka, muodokas ja hyväihoinen, eli sellainen, jota lehdet, mainokset ja tv-ohjelmat siloteltuina versioina esittävät. Laihuus ja viehättävä ulkonäkö yhdistetään onneen, menestykseen ja sosiaaliseen asemaan. Pojilla kulttuurisena ihanteena näyttäytyy pitkä, hoikka ja lihaksikas miestyyppi. (Lähde 2009, 41)

Media on läsnä kuvissa myös brändien kautta. Samalla tavalla kuin kuvissa viljellään englanninkielisiä sanoja, myös tiettyjä tuotenimiä ja merkkituotteita mainitaan useasti. Viitataan esimerkiksi internet-sivuihin, peleihin ja automerkkeihin. Jotkut brändit ovat mukana logoina. Media näkyy lisäksi siinä, millaisia ihmisiä kyselyissä on nimetty sellaisiksi, jotka vastaajien mielestä viettävät ihanteellista elämää, tai joiden nimiä on kirjoitettu itse kuviin. Suurin osa ihailluista ihmisistä on muusikoita tai urheilijoita, joiden elämää pidetään ihanteellisena muun muassa sen takia, että muut ihailevat heitä, ja koska heillä on paljon rahaa. Nuorisoidoleita onkin hyödynnetty kaupallisissa tarkoituksissa aina siitä lähtien, kun mainosmarkkinat löysivät nuorison. Muusikoiden lisäksi urheilutähdet ovat antaneet oman symboliarvonsa brändien palvelukseen. (Heinonen 2009, 36–37.) Kuuluisat idolit yhdistyvät tällä tavalla kaupallisuuteen. Toisaalta moni oli nimennyt ihailemikseen ihmisiksi ystäviään ja perheenjäseniään.

Vaikka media onkin edellä mainituilla tavoilla mukana kuvissa ja kyselyn vastauksissa, en silti missään nimessä pidä kohderyhmäni oppilaita täysin tietämättöminä sen vaikutuksille. He vaikuttavat jossain määrin tiedostavan niitä keinoja, joilla mediasisällöt ja mainokset pyrkivät muovaamaan käsityksiämme ihanteellisuudesta.

Erityisen selvästi tämä tulee esille siinä, miten usea oppilas oli hyvin tietoinen siitä, ettei kenenkään elämä ole täydellistä, vaikka se siltä saattaisi ulkopuolelta vaikuttaakin.

Kuvaryhmät olivat selkeästi sukupuolisesti jakautuneita. Viidettä kuvaryhmää lukuun ottamatta kaikissa ryhmissä joko tytöt tai pojat muodostivat enemmistön. (ks. Kaavio 1.) Tämä kertoo, että kuudesluokkalaisten tyttöjen ja poikien ajatusmaailmat eroavat jossain määrin toisistaan. Nämä erot sopivat melko stereotyyppisiin sukupuolirooleihin. Pojat ovat keskittyneet kuvaamaan enemmän teknisiä laitteita ja seikkailuja, kun taas tytöillä painopiste löytyy sosiaalisten suhteiden ja ulkonäön korostamisesta. Poikien tulevaisuuden toiveiden onkin todettu suuntautuvan enemmän ammattiin ja varallisuuteen, kun taas tyttöjen tavoitteiden liittyvän ystäviin, perheeseen, harrastuksiin ja oman itsen kehittämiseen (Sutinen 2010, 81). Urheilukuvien ryhmässä on sekä tyttöjen että poikien kuvia, mutta siinä missä tytöt pitävät tärkeänä omaa notkeutta ja ulkonäköä, pojat kuvaavat itsensä jonkin tietyn lajin ammattilaisina ja urallaan menestyneinä. Toisaalta ammattilaisuus ja tietyn taidon hallinta korostuu myös monen tytön kuvassa.

Kuvaryhmistä kahdessa on selkeä enemmistö poikien kuvia. Nämä ryhmät ovat rahaan keskittyvät kuvat, sekä mielikuvitukselliset, fantasia- tai scifi – elementtejä sisältävät kuvat. Tytöillä puolestaan on enemmistö urheiluun liittyvissä kuvissa sekä niissä, joissa omaa elämää ei juuri ole muutettu tai muutokset ovat melko arkisia. Jakauma tuntuisi toisaalta noudattavan stereotyyppisiä sukupuolirooleja, koska se liittää pojat teknologian ja rahan haltijoiksi, ja tytöt urheilulajeihin jotka tyypillisesti yhdistetään perinteiseen feminiinisyyteen. Tätä korostaa vielä tyttöjen siro ja huoliteltu ulkonäkö kuvissa. Niiden maailman ei tunnu kuuluvan esimerkiksi hikoilua, rankkaa fyysistä työtä tai muuta epänaisellisina pidettyjä asioita.

Tulevaisuuteen suhtautuminen oli aineistossa melko vaihtelevaa. Oppilaissa oli paljon sekä hyvin positiivisesti, että melko negatiivisesti ihanteellisen elämänsä toteutumiseen suhtautuvia yksilöitä. Lisäksi oli monta vastausta, jossa todettiin vastaajan elämän olevan hyvää sellaisenaan. Vastaukset jakaantuivatkin melko tasaisesti näihin kolmeen ryhmään: Ne, joiden mielestä oma elämä oli jo ihanteellista, ne, joiden mielestä unelmia pystyi tuskin saavuttamaan sekä ne, joiden mielestä niiden saavuttaminen oli mahdollista kovalla työllä ja harjoittelulla. Lisäksi joissakin vastauksissa oli

havaittavissa hyvin idealistista suhtautumista, jonka mukaan kaikki on mahdollista. Mielipiteet eivät siis olleet yhtenäisiä.

Huomionarvoista on se, miten realistisesti oppilaat osaavat suhtautua asiaan. He tiedostavat, ettei tiettyjä asioita voi saavuttaa, jos ei tee niiden eteen kovasti töitä. Negatiivisesti omiin mahdollisuuksiinsa suhtautuneet olivat suurimmaksi osaksi niitä, jotka olivat piirtäneet itsensä melko epärealistisiin tilanteisiin, esimerkiksi multi-miljonääreiksi tai supersankarien keskelle. Tulevaisuutta suunnitteleva nuori joutuu usein vertaamaan omia motiivejaan ympäristöjen odotuksiin, mahdollisuuksiin ja rajoitteisiin. Optimistinen asenne, selkeät tavoitteet ja realistinen suhtautuminen omiin mahdollisuuksiin edistävät suotuisaa tulevaisuutta sekä hyvinvointia. (Sutinen 2010, 80.)

Tulevaisuuteen suhtautumisessa erityisen mielenkiintoinen huomio oli se, miten suurimmalla osalla oppilaista tuntui olevan vaikeuksia kuvitella itsensä varsinaisesti tulevaisuuteen ihanteellisessa elämässään. Sen sijaan he piirsivät useimmiten itsensä edelleen lapsiksi ja nuoriksi, samaan elämäntilanteeseen kuin oikeassa elämässä. Ainoastaan yksi oppilas mainitsi kyselyssä piirtäneensä itsensä aikuisena. Varsinaisia ammatinvalintaan viittaavia ihanteita ei näkynyt kuvissa paljon, ellei muutamaa ammattiurheilijaa ja yhtä pianistia lasketa. Aineistosta ei löytynyt myöskään parisuhteisiin tai perheenperustamiseen viittaavaa materiaalia. Enemmän korostettiin ystävyyssuhteita ja nykyistä elämäntilannetta. Tämä viittaisi siihen, että kuudesluokkalaisten elävät pitkälti tässä hetkessä.

Kaikkien kuvaryhmien kohdalla nousi esille vielä se, miten tehtävän aihe tuntui hyvin monesta oppilaasta vaikealta ja turhauttavalta. Tämä johti siihen, että monissa kuvissa näkyy tikku-ukkoja tai pieleen menneitä, joko lyijykynällä sotkettuja tai kumitettuja kohtia. Kyselyn vastauksista voidaan monen kohdalla lukea epävarmuutta omista taidoista ja negatiivisuutta tehtävänantoa kohtaan. Ensin ajattelin tämän johtuvan siitä, että kyseessä on omakuvapiirros, jonka henkilökohtaisuutta lisää se, että tehtävänä on piirtää omia ihanteita. Tarkemmin kyselyitä tarkastellessani huomasin kuitenkin, että epävarmuuden tunteet tuntuivat liittyvän enemmän itse piirtämiseen. Muutamilla vaikeudet liittyivät toisaalta siihen, etteivät he yksinkertaisesti keksineet mitä piirtäisivät. Kun tarkastelemme kuudesluokkalaisten kuvallisen ilmaisun kehitystä ja

taidekäsityksiä, huomaamme kuitenkin, että tämänkaltainen suhtautuminen piirtämiseen, erityisesti ihmisen piirtämiseen, on hyvin tyypillistä monenkin teorian valossa.

Käsittelen vielä lyhyesti tekemiäni huomioita siitä, miten tutkimuksen aineisto erosi ja toisaalta noudatti samoja piirteitä kandidaatin esitutkimukseni aineiston kanssa. Siinä omakuvat teetettiin kahdeksasluokkalaisilla. Päätin vertailla näitä kahta aineistoa siksi, että pystyisin syvemmin kartoittamaan sitä kontekstia, jossa kuudesluokkalaisten omakuvat ovat syntyneet, ja samalla parantamaan tutkimukseni luotettavuutta. Kandidaatin tutkimuksessani tulin siihen tulokseen, että mediasisällöt vaikuttavat kahdeksasluokkalaisten ihanteisiin voimakkaasti ainakin ihmiskuvassa sekä perinteisten arvojen ja stereotyyppisten sukupuoliroolien kautta. Lisäksi kuvissa korostui selvästi suuren omaisuuden, julkisuuden ja muiden ihailun kohteena olemisen tavoittelu.

Ehkä kaikista selkeimmin huomattava ero aineistojen välillä on se, ettei kuudesluokkalaisten kuvista löydy parisuhdetta, naimisiinmenoa ja perheen perustamista ihannoivia kuvia. Kahdeksannen luokan oppilailla tämä oli yksi selkeimmistä ihannoimisen kohteista. Kuudesluokkalaisten kuvissa korostetaan enemmän ystävyyssuhteiden merkitystä. Tämä johtuu varmasti osittain oppilaiden iästä ja siitä, etteivät seurustelusuhteet ole heille vielä ajankohtaisia. Toisaalta kuvien puute voi kertoa myös siitä, etteivät he osaa vielä kuvitella itseään niin kauas tulevaisuuteen, että naimisiinmeno ja perheen perustaminen tuntuisivat tärkeiltä. Pitkälle tulevaisuuteen suunnattuja haaveita esiintyykin yleensä vasta peruskoulun päättävillä nuorilla (Sutinen 2010, 81). Sen sijaan ystävyyssuhteiden runsas kuvaamisen määrä todistaa sen, että kuudesluokkalaisille vertaissuhteet ovat jo nousseet hyvin tärkeiksi.

Kuudesluokkalaisten kuvista löytyy monia viitteitä siihen, että heidän keskuudessaan ihaillaan samanlaista, melko kapeaa ihmiskuvaa kuin kahdeksasluokkalaisten kuvissa. Erojakin toisaalta löytyy. Kuudesluokkalaisten kuvissa tunnutaan keskittyvän enemmän hyvään terveyteen ja oloon, eikä niinkään ulkonäön kauneuteen pelkän kauneuden vuoksi. Urheilullista elämäntapaa kuvaavat omakuvat puuttuivat sen sijaan kahdeksasluokkalaisten aineistosta lähes kokonaan. Kuudesluokkalaisten kuvissa korostuu enemmän myös taitavuuden ihannointi, oli sitten kyse juurikin ammattilaisuudesta jossakin urheilulajissa, tai muussa harrastuksessa kuten piirtämisessä tai pianonsoitossa. Kahdeksasluokkalaiset ihannoivat enemmän julkisuuteen

liitettäviä taitoja tai kuuluisuutta sinänsä. Toisaalta kuudesluokkalaisetkin mainitsivat kyselyn vastauksissa useasti pitävänsä tiettyjen julkisuuden henkilöiden elämää ihanteellisena nimenomaan julkisuuden ja muiden ihailun kohteena olemisen takia.

Kummastakin aineistosta löytyy useampi kuva, joka ei eroa juurikaan vastaajan omasta senhetkisestä elämästä. Materialistiset kuvat eroavat aineistossa toisistaan siinä mielessä, että kahdeksasluokkalaisten kuvissa materialismi yhdistyi suoraan julkisuuden ja maineen ihannointiin. Erot aineistossa voisivat ehkä liittyä sukupuolten eroihin, sillä kahdeksasluokkalaisten materialistisuuteen viittaavat kuvat ovat tyttöjen ja kuudes-luokkalaisten kuvat lähinnä poikien tekemiä. Kuudesluokkalaisten kuvissa toistuu raha itsessään, symbolisena merkkinä vallalle, vapaudelle ja loputtomille mahdollisuuksille.

Sekä poikien että tyttöjen omakuvat muistuttavat aineistoissa visuaaliselta tyyliltään hämmästyttävän paljon toisiaan. Pojilla on kuvissa paljon yksityiskohtia, teknisiä laitteita ja huumoria, ja he ovat ottaneet paljon vaikutteita muun muassa peli-maailmoista. Tytöt ovat pyrkineet esteettiseen lopputulokseen ja he ottaneet selviä vaikutteita erityisesti amerikkalaisesta nuoriso- ja viihdekulttuurista. Brändejä ja tunnistettavia media-elementtejä, kuten sosiaaliseen mediaan viittaavaa kuvastoa löytyy molemmista aineistoista.

Kuudesluokkalaiset tuntuvat suhtautuvan tulevaisuuteen hieman vaihtelevammin kuin kahdeksasluokkalaiset, joilla oli kyselyiden mukaan jopa epärealistisen positiivinen suhtautuminen siihen, voisiko heidän ihanteellinen elämänsä käydä joskus toteen. Nuoremmat oppilaat suhtautuvat unelmiinsa huomattavasti rationalistisemmin., ja tiedostavat toisaalta myös harjoittelun ja työn tekemisen yhtenä vaatimuksena unelmiensa saavuttamiselle.

Vielä eräs mielenkiintoinen aineistoja erottava seikka on se, miten paljon vaikeampaa kuudesluokkalaisten oli hahmottaa itseään tulevaisuudessa ja aikuisena. Kahdeksas-luokkalaisten kuvissa ihmisten ulkonäkö ja elämäntilanne vastasivat useimmiten nuorta aikuisuutta. Toisessa aineistossa sen sijaan piirtäjät olivat kuvanneet itsensä edelleen lapsina tai korkeintaan teineinä, ja monista vastauksista kävi ilmi, miten he kuvittelivat esimerkiksi edelleen asuvansa vanhempiensa kanssa.

7 **Tutkimuksen tulokset**

Kuudesluokkalaiset liittävät ihanteelliseen elämään kuuluviksi erityisesti jännittävyyden, materialistisen rikkauden ja muiden ihailun kohteena olemisen. Lisäksi arvostetaan fyysistä viehättävyyttä, ystävyyssuhteita ja taitavuutta jossakin tietyssä lajissa. Ihanteet joko erotetaan täysin oppilaan nykyisestä arkitodellisuudesta, tai ne ovat siinä hyvin kiinni. Arkitodellisuudesta eroavissa kuvissa korostetaan elämän mielenkiintoisuutta, jonka vastakohtana nähdään tylsyys, raataminen ja tavallisuus. Toisaalta hyvin monet oppilaat ovat varsin tyytyväisiä siihen, millaista heidän elämänsä tällä hetkellä on, eivätkä haluaisi muuttaa siitä mitään, tai ainoastaan jonkun tietyn asian. Usein nämä yksittäiset asiat ovat jollain tapaa arkisia ja liittyvät esimerkiksi piirtäjän harrastuksiin tai muihin kiinnostuksenkohteisiin.

Oppilaat arvostavat erityisesti vapautta velvollisuuksista ja mahdollisuutta tehdä mitä haluaa. Raha nähdään avaimena unelmien toteuttamiseen ja mahdollisuuteen pitää kaikki vaihtoehdot avoimina. Muiden ihailun kohteena oleminen on myös hyvin tärkeää, ja kaunis tai komea ulkonäkö sekä taitavuus linkittyvät oppilaiden käsityksissä vahvasti toisiinsa. Hyväksytyksi tuleminen ja muiden silmissä hyvältä näyttäminen ovatkin erityisen tärkeitä tavoitteita kuudesluokkalaisten ikäryhmään kuuluville.

Tietynlainen ulkonäkö, merkkivaatteet ja kampaukset näyttäisivät linkittyvän koulun nokkimisjärjestykseen, suosioon ja epäsuosioon. Merkkituotteet, niihin liittyvä tietoisuus ja hienovaraiset erottelut vaikuttanevat myös alakoululaisten ulkonäkö-käsitysten taustalla (Lähde 2009, 45) Tähän voi liittyä myös esimerkiksi sosiaalisen median verkostoitumista ja sosiaalisuutta korostava luonne. Internetin palveluissa usein kilpaillaan siitä, kuka saa eniten seuraajia tai ystäviä. Tämä kaikki voidaan lisäksi liittää tällä hetkellä vallalla olevaan itsensä brändäämisen trendiin.

Mediasisältöjen keskellä eläminen näkyikin omakuvissa monella tapaa, sekä suoraan että epäsuoraan. Selkeimmin tämä näkyy mediassa esillä olevien arvojen, kuten länsimaisen kauneusihanteen, stereotyyppisten sukupuoliroolien sekä materialistisuuden kautta. Sukupuoliroolit korostuivat erityisesti ulkonäköön liitetyissä ihanteissa. Erityisesti tytöt piirsivät itsensä perinteisen feminiinisiksi. Pojat puolestaan piirsivät kuviinsa enemmän teknologiaa ja aktiivista seikkailua. Tällainen perinteisyys on

mielenkiintoista, sillä esimerkiksi internetissä nuorille olisi tarjolla hyvin monenlaisia rooleja, vaikka valtavirrassa ja mainonnassa keskitytäänkin usein nimenomaan stereotyyppeihin. Toisaalta ulkonäkö tuntui olevan suurimmassa osassa kuvista toissijainen aihe, ja ne keskittyivät enemmän muihin asioihin, kuten juuri tietynlaisen omaisuuden tai elämäntyylin ihailuun. Erilaiset medialaitteet ja pelit nähtiin kuvissa sekä haluttuna omaisuutena että olennaisena osana jokapäiväistä elämää. Mediamaailman ja modernin teknologian keskellä kasvaneet nuoret pitävät näitä laitteita itsestään selvänä osana arkea.

Nuorten omakuvien mediasuhde on varsin kaksijakoinen. Toisaalta mediasta poimitaan arvoja ja ihanteita melko suoraan, mutta toisaalta monet tuntuvat tiedostavan esimerkiksi mainonnan motiiveja ja mediassa esitettyjen ihanteiden epärealistisuuden. Kohderyhmäni oppilaat eivät suinkaan pureksimatta niele kaikkea, mitä heille koetetaan myydä tai esittää ihanteellisena. He osaavat pohtia omaa mediasuhdettaan, ja esittää kritiikkiä vallitsevia ihanteita vastaan. Toisaalta he samanaikaisesti poimivat tiedostamattaan näitä samoja arvoja osaksi omia ihanteitaan. Toisin sanoen nuoret ovat medialukutaitoisia eivätkä he ota kaikkea mediassa vastaan tulevaa itsestäänselvyytenä, mutta saattavat käytännössä olla kykenemättömiä vastustamaan median luomia mielikuvia ihanteellisuudesta. (Sutinen 2010, 40.)

Nuorilla on kuitenkin loppujen lopuksi varsin realistinen näkemys maailmasta, ihanteista ja omista mahdollisuuksistaan. Tästä kertoo se, että monet suhtautuvat omien unelmiensa toteutumisen mahdollisuuteen positiivisesti, mutta tiedostaen sen, että niiden eteen on tehtävä paljon töitä. Monen nuorten käsitys mediasta vaikuttaisi aineiston perusteella myös melko terveeltä, sillä monet tiedostavat ja kyseenalaistavat sen täydellisen ihmisen illuusion, joita meille esimerkiksi mainoksissa yritetään myydä. Olisikin järkevää ajatella nuoria ja mediaa symbioottisena kokonaisuutena, jossa sisäinen todellisuus rakentuu myös median antamin eväin, ja media puolestaan saa polttoaineensa heidän kertomistaan tarinoista. (Suoranta 2003, 72.) Medialla on iso rooli nuorten arkitodellisuudessa, ja se näkyy myös heidän ihanteissaan, mutta ei suinkaan kokonaan määrittele sitä, keitä he ovat ja mitä elämältään haluavat.

8 Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelua

Koen tutkimukseni luotettavuuden olevan hyvä huolimatta sen haasteellisista lähtökohdista. Koska aineistoni muodostuu pääasiallisesti kuvallisesta materiaalista, on yksiselitteisten ja suorien tulkintojen tekeminen haastavaa. Koska tutkin ensisijaisesti oppilaiden sisäistä maailmaa ja heidän käsityksiään ihanteellisuudesta, en voi olla täysin varma päätelmieni toden-mukaisuudesta, tai yleistettävyydestä. Olen kuitenkin ottanut tämän epävarmuuden huomioon tutkimukseni jokaisessa vaiheessa. Tutkimuksen eettisyys on myös otettu huomioon siinä, miten kaikkien aineistonkeruuseen osallistuneiden oppilaiden anonymiteetti on säilytetty, eikä aineistoa ole luovutettu kenenkään ulkopuolisen tarkasteltavaksi.

Tutkimuksen luotettavuudessa voidaan käyttää monia erilaisia mittaus- ja tulkintatapoja, mutta yleensä luotettavuutta tarkastellaan reliabiliteetin ja validiteetin käsitteiden kautta. Tutkimuksen reliaabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta, eli sen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 226.) Tutkimus-tuloksieni reliaabeliutta vahventaa se, että tulokset korreloivat tietyissä kohdin aikaisempien tutkimusten ja aihetta käsittelevän teoriakirjallisuuden kanssa. Lisäksi reliabiliteetti vahvistaa kandidaatin esitutkimukseni, jonka tuloksissa oli nähtävissä paljon yhteneväisyyksiä tämän tutkimuksen tulosten kanssa. Myös menetelmäni on ikään kuin testattu etukäteen, ja sen mahdollisia heikkouksia on voitu korjata. Toisaalta myös tutkimustulosten osittaiset eroavaisuudet luovat minulle edelleen syvällisemmän tietopohjan käsittelemästäni aiheesta, eivätkä tulokset jää yksipuolisiksi.

Tutkimuksen validius tarkoittaa tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata. Tutkittavan ja tutkija saattavat käsittää monet asiat aivan eri tavoilla. Jos tutkija käsittelee saatuja tuloksia vain oman ajattelumallinsa mukaisesti, ei tuloksia voida pitää tosina ja pätevinä. (Hirsjärvi ym. 2007, 226–227.) Tutkimuksen pätevyyden saavuttamiseksi pyrin alusta alkaen tiedostamaan omia käsityksiäni aiheesta, ja olin valmis tarpeen tullen myös murtamaan niitä. Lukemani tutkimuskirjallisuus toimi onneksi apuna tässä prosessissa, sillä siinä esitetyt näkemykset esimerkiksi median vaikutuksista lapsiin ja nuoriin olivat osittain hyvin mustavalkoisia ja toisaalta ristiriitaisia. Yrittäessäni luoda tutkimukselle kattavaa ja

monet näkökulmat huomioon ottavaa teoriapohjaa jouduin jäsentämään uusiksi myös omia käsityksiäni. Siksi osasin toteuttaa myös aineiston analyysia avoimin mielin. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana onkin juuri tutkijan subjektiviteetti ja sen tunnustaminen (Eskola & Suoranta 1996, 165).

Tapaustutkimuksessa validiuden käsite on jokseenkin epäselvä, sillä sen tekijä voi aiheellisesti ajatella, että kaikki ihmistä ja kulttuuria koskevat kuvaukset ovat ainutlaatuisia. (Hirsjärvi ym. 2007, 227.) Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden arviointia ei muutenkaan voi toteuttaa yhtä jyrkästi kuin määrällisessä tutkimuksessa (Eskola & Suoranta 1996, 164). Toisaalta olen aineistosta nousseiden käsitysten pohjalta pyrkinyt luomaan myös yleistettäviä johtopäätöksiä aiheesta. Tässä minua auttoi tutkimusmenetelmäni valinta, sillä eläytymismenetelmän yhtenä hyötynä näyttäytyy teorioiden luominen sekä stereotypioiden että poikkeavien huomioiden kautta. (Eskola & Suoranta 1996, 175.)

Tutkimuksen luotettavuutta kohottaa tutkijan tarkka ja totuudenmukainen selostus tutkimuksen toteuttamisesta ja aineiston tuottamisen olosuhteista. (Hirsjärvi ym. 2007, 227.) Olenkin pyrkinyt pysymään totuudenmukaisena myös silloin, kun kaikki ei ole mennyt odotetusti tai kun olen kohdannut ongelmia. Vastoinkäymiset tuottavat tutkimukseen arvokasta tietoa, enkä siksi ole halunnut peitellä niitä. On tärkeää pohtia sitä, mistä vastoinkäymiset saattavat johtua, sillä se auttaa itseäni parhaiten kehittymään tutkijana, ja toisaalta myös tuottamaan mielenkiintoista tutkimustietoa.

Tutkimuksen validiutta voidaan parantaa vielä useiden menetelmien eli triangulaation käyttämisellä (Hirsjärvi ym. 2007, 228). Näin tutkimustuloksia tulee tarkasteltua mahdollisimman monesta eri näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt triangulaatiota niin menetelmissä kuin aineistossakin. Menetelmätriangulaation avulla keräsin kuvallisen aineiston tueksi myös kirjallista materiaalia sekä havainnoitua materiaalia. Lisäksi tutkimuksessani voidaan katsoa olevan piirteitä myös teoreettisesta triangulaatiosta, sillä olen pyrkinyt lähestymään käsittelemääni ilmiötä monesta eri teoreettisesta näkökulmasta ja teorioita vertaillen.

9 Lopuksi

Koen onnistuneeni vastaamaan tutkimuskysymyksiini niissä rajoissa, mitä opinnäytteen kokoisessa tutkimuksessa on mahdollista. Valitsemassani ajankohtaiset digitaaliajan ilmiöt yhdistyvät historialliseen ja monitieteelliseen viitekehykseen, joten sen käsittely ei ole ollut helppoa tai ysiselitteistä. Minulle oli kuitenkin alusta alkaen selvää, että en lähde etsimään valmiita totuuksia, vaan pyrin nostamaan esille kuvataidekasvatuksen kentän mahdollisuuksia uudenlaisiin näkökulmiin. On selvää, että ihmisten käsityksiä ja ajatuksia tutkittaessa oikeita vastauksia ei ole.

Vaikka tutkimukseni luonne onkin kovin moniulotteinen, tutkimustulokseni ovat loppujen lopuksi melko yhtenäisiä. Yritin ottaa parhaani mukaan aineiston analyysissa huomioon sen, että lähtisin ennakkoluulottomasti murtamaan paitsi yleisiä, myös omia käsityksiäni aiheesta, mikäli aineisto minua tähän suuntaan veisi. Tämän ajatuksen myötä sain haastettua itseäni ylittämään omat ja tutkimuskirjallisuudesta esille nousseet ennakkokäsitykset.

Haluan pitää tutkimukseni perimmäisen viestin positiivisena. Kuten aineistosta kävi ilmi, ei lasten ja median suhde ole lainkaan niin mustavalkoinen kuin yleisesti kuvitellaan. Lapset ja nuoret osaavat tarkastella ihanteellisuuden ilmentymiä kulttuurissamme yllättävä monipuolisesti. Monessa aineiston kuvasta ja kyselyn vastauksesta paistoi läpi tarkkanäköisyys mediasisältöjen ja populaarikulttuurin välittämiä arvojen ja ihanteiden kohtaamisessa. Haluaisinkin tutkimukseni myötä olla viitoittamassa tietä kohti positiivisempaa näkemystä lasten ja nuorten mediasuhteista. Vaikka he tarvitsevatkin edelleen vanhempia ja opettajia oppaiksi polulle hyvän medialukutaidon saavuttamisessa, on heitä kuitenkaan turha aliarvioida. Lapset ja nuoret ovat fiksuja ja osaavia, ainoa mikä heiltä mediasisältöjen edessä puuttuu, on aikuisen elämänkokemus, ja sen mahdollistava syvällinen medialukutaito.

Aikuisina voimme oppia paljon lasten ja nuorten mediakäyttäytymisestä. Kriittisyyttä ja kyseenalaistamista ei tämän hetken tutkimusilmapiiristä puutu. Sen sijaan voisimme omaksua nuorilta jatkuvaa muuntautumiskykyä ja sopeutuvuutta muuttuvien mediasisältöjen edessä. Alati kehittyvät teknologiat ovatkin tällä hetkellä yksi mediaan liittyvän tutkimuksen suurimmista haasteista. Toisaalta esimerkiksi juuri omakuvan

ilmentymien kehittymien sitoo median entistä tiiviimmin osaksi paitsi taidehistoriaa, myös kuvataidekasvatuksen traditioita.

Uskon, että tulevaisuudessa nämä kuvataidekasvatus ja mediakasvatus tulevat entistä selvemmin lähentymään toisiaan. Esimerkiksi sosiaalinen media on pysyvästi muuttanut tapaamme kommunikoida, ja kuvilla on ehkä enemmän valtaa kuin koskaan aikaisemmin. Samalla kuvataiteen opetusta kuitenkin arvostetaan kouluissa yhä vähemmän. Kenties kuvataideopetuksen tulisikin herätä huomaamaan kuvataide- ja mediakasvatuksen väliset mahdollisuudet, ja integroida niitä toisiinsa enemmän esimerkiksi opetussuunnitelmassa. Koulusta ja kuvataideluokasta voisivat lähteä versomaan ne siemenet, joilla kasvatamme seuraavista sukupolvista entistä tietoisempia paitsi median haitoista, myös sen mahdollisuuksista.

Vaikka olen tyytyväinen tutkimukseni aineistoon, tunnustan tutkimukselleni silti monia kehittämismahdollisuuksia. Valitettavaa on ensinnäkin se, miten epävarmasti nuoret suhtautuvat omiin kuvallisiin kykyihinsä, ja miten vaikealta kuvallisen tehtävän tekeminen monista tuntui. Kenties tehtävänannon sinä -muoto nostatti heissä entistä suuremmin puolustusreaktion ja halun suojautua tutkijan katseelta, ja lasten olisi ollut helpompaa toteuttaa kuva jonkun muun näkökulmasta.

Aineistoksi olisi toisaalta voinut ottaa jonkinlaista nuorten itse tuottamaa mediasisältöä, kuten digitaalisia omakuvia perinteisen piirustuksen sijaan. Tämä olisi kenties heille itselleen tutumpi ja siksi lähestyttävämpi tapa käsitellä omia ihanteita ja omaa mediasuhdetta. Tekniikan ollessa valokuvaus olisi tehtävään voinut yhdistää esimerkiksi kuvankäsittelyä tai työskentelyä verkkomateriaalien kautta. Nuorten kuvatessa omia kasvojaan olisi tosin noussut esille monia tutkimuseettisiä kysymyksiä.

Nuorista, mediasta ja ihanteista on joka tapauksessa vielä paljon sanottavaa, ja mahdollisuudet uusiin tutkimuksiin ovat moninaiset. Itselleni tämä on ollut hyvin antoisa kokemus siinä mielessä, että sain syventyä entistä tarkemmin minua suuresti kiinnostavaan aiheeseen, jonka pintaa olin jo raapaissut kandidaatin tutkielmaa tehdessäni. Oli positiivista haastaa itsensä ja omat ennakkokäsityksensä. Erityisen tyytyväinen olen siihen, miten olen onnistunut paitsi käyttämään itse soveltamaani versiota aikaisemmin käytetystä tutkimusmetodista, sekä yhdistämään monta

aineistonkeruumenetelmää toisiinsa melko saumattomalla tavalla, ja lopuksi toteuttamaan näistä triangulaatioista johdonmukaisia tutkimustuloksia. Tutkimuksen teoriapohjan laatiminen, aineiston analysointi ja näiden kahden saaminen toimivaan vuoropuheluun ovat olleet haastavia, mutta sitäkin palkitsevampia kokemuksia.

Tutkimukseni tuottaa tärkeää tietoa sekä kuvataidekasvatuksen että mediakasvatuksen näkökulmasta valaisemalla mediamaailmassa kasvaneen sukupuolen ihanteita, tunteita ja unelmia. Voimme tutkimukseni aineistosta lukea heidän näkemyksiään paitsi tulevaisuudesta, myös nykymaailmasta vaatimuksista. Varsinkin kuvataidekasvatuksen tieteenalalla tarvittaisiin enemmän tällaisia montaa näkökulmaa yhdistäviä tutkimuksia. Maailman muuttuessa entistä pirstaleisemmaksi ja tiedon hajaantuessa myös tutkimuksen olisi pyrittävä vastaamaan tähän kehitykseen.

Tutkimukseni sydän on ollut oppilaiden kuvallinen aineisto. Olen onnekas saadessani tutkimukseeni niin vilpitöntä, pohdiskelevaa ja toisaalta kriittistäkin materiaalia. Aineistoni kuvista voi löytää paitsi iloa ja huumoria, myös epävarmuutta ja vakavuutta. Kohderyhmäni nuoret ovat osoittaneet olevansa tiedostavia yksilöitä, jotka yrittävät parhaansa mukaan selvitä nykyajan monista vaatimuksista. Kasvattajien tehtäväksi muodostuu tukea tätä kehitystä, tiedostavan mediasisältöjen ja arkielämän yhteen-sovittamisen kautta. Tavoitteena tulisi nähdä lasten ja nuorten kasvaminen entistä turvallisemmin ja tyytyväisemmin kohti monenkirjavia unelmiaan. Sitten unelmat tarvitsee enää toteuttaa.

Lähteet

Aalberg, Veikko & Siimes, Martti A. (1999). *Lapsesta aikuiseksi. Nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi.* Jyväskylä: Gummerus.

Aalto, Tuija & Uusisaari Marylka Yoe (2009). *Nettielämää. Sosiaalisen median maailmat.* Jyväskylä: BTJ Kustannus.

Aarnos, Eila (2010). Kouluun lapsia tutkimaan: Havainnointi, haastattelu ja dokumentit. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I.* Juva: PS-Kustannus. 172–188.

Aho, Sirkku (1996). *Lapsen minäkäsitys ja itsetunto.* Helsinki: Oy Edita Ab.

Aho, Sirkku & Laine, Kaarina (1997). *Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen.* Keuruu: Otava.

Ahola, Sanna & Hiltunen, Mirja & Huhmarniemi, Maria & Kuusela, Katri & Koivula, Elina & Kolari, Henriikka & Linnamaa, Lotta & Riikonen, Ulpu & Rissanen, Viena (toim.) (2010). *Rälläkkä ja sivellin. Taidetoimintaa nuorten hyvinvoinnin tueksi.* Rovaniemi: Lapin yliopiston tiedekunnan julkaisuja Sarja C.

Autio, Minna (2004). Pimulook tyttöjen pukeutumisessa. Teoksessa A. Anttila (toim.): *Lapsuuden muuttuva maisema. Puheenvuoroja kulutuskulttuurin seksualisoinnin vaikutuksista.* Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKESin raportteja 284. Jyväskylä: Gummerus. 32–39.

Erikson, Erik H. (1994)(alkuperäinen painos 1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton & Company.

Eskola, Jari(1997). *Eläytymismenetelmäopas.* Tampere: Tampereen yliopisto.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1996). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Eskola, Jari (2010). Eläytymismenetelmän autuus ja kurjuus. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I.* Juva: PS-Kustannus. 72–87.

Ferranto, Matt(2010). Digital Self-Fashioning in Cyberspace: The New Digital Self-Portrait. Teoksessa Kromm, Jane & Benforado Bakewell, Susan (2010)(edit.). *A History of Visual Culture. Western Civilization from the 18th to the 21st Century*. Printed in Great Britain: Berg Publishers. 357–375.

Granö, Päivi(2012). Internetin kuvagallerian omakuvat nuoren rajaamana paikkana. Artikkeli teoksessa Asunmaa, Tuuli & Vainionpää, Jorma (toim.). *Samalta viivalta 6. Valtakunnallisen kasvatusalan valintayhteistyöverkoston (VAKAVA) kirjallisen kokeen aineisto 2012*. Juva: PS-kustannus. 85–111.

Grönfors, Martti (2010). Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I*. Juva: PS-Kustannus. 154–171.

Hall, James (2014). *Self-Portrait. A cultural history*. London: Thames and Hudson.

Harviainen, J. Tuomas & Meriläinen, Mikko & Tossavainen, Tommi (2013). *Pelikasvattajan käsikirja.* Tampere: Tammerprint.

Heinonen, Visa (2007). Mainonta, brandit ja nuoret: kamppailua nuorten huomiosta kulutuskulttuurissa. Julkaisussa *Nuorisotutkimus-lehti 3/2007: Media ja kulutus.* Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry. 36–51.

Herkman, Juha (2007). *Kriittinen mediakasvatus*. Tampere: Vastapaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi. (alkuperäinen painos 1997)

Hirvi, Suvi (2014). *Itsensä kehittäminen personal trainerin avulla. Ruumiinprojekti uudessa fitness-kulttuurissa.* Sosiologian pro gradu –tutkielma, Tampereen yliopiston yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.

Inkinen, Tommi (2005). Johdattava polku lasten tietoyhteiskuntaan. Teoksessa A. Rahikainen, P. Hietala, T. Inkinen, M. Kangassalo, R. Kivimäki & F. Mäyrä (toim.): *Lapsuus mediamaailmassa. Näkökulmia lasten tietoyhteiskuntaan*. Helsinki: Gaudeamus. 9-18.

Kaminsky, Michael Sean (2010). *Naked Lens: Video Blogging and Video Journaling to Reclaim the YOU in Youtube.* New York: Organik Media, Inc.

Kangas, Sonja & Kuure, Tapio (toim.) (2003). *Teknologisoituva nuoruus.* Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta, STAKES.

Koivurova, Anniina (2010). *Kuvien rajat. Toivotut ja torjutut kuvat kuvataidetunnin sosiaalisessa tilassa.* Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Konttinen, Riitta & Laajoki, Liisa (2000). Taiteen sanakirja. Helsinki: Otava.

Korhonen, Piia & Valkonen, Satu (2006). Lasten kokemuksia televisiopelkojen hallinnasta. Artikkeli teoksessa P. Rautio & M. Saastamoinen (toim.): *Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma.* Tampere: Tampereen yliopistopaino. 57–89.

Korpinen, Eira (1990). *Peruskoululaisen minäkäsitys.* Jyväskylä: Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 34.

Kupiainen, Reijo (2002). Mediakokemuksia viihteen, mielihyvän ja nautinnon labyrinteissa. Teoksessa S. Sintonen (toim.): *Median sylissä. Kirjoituksia lasten mediakasvatuksesta.* Helsinki: Finn Lectura. 70–81.

Kupiainen, Reijo (2009). Lasten mediasuhteet mediakasvatuksen kysymyksinä. Teoksessa S. Kotilainen (toim.): *Suhteissa mediaan*. Jyväskylä: Gummerus. 167–183.

Kuusamo, Altti (2010). Omakuva ja autokommunikaation ulottuvuudet. Merkityksen muodostumisen itseviittaavaat elementit omakuvan lajissa. Teoksessa M. Ijäs, A. Kuusamo & R. Niemelä (toim): *Kuinka tehdä taidehistoriaa?* Turku: Turun yliopisto. 98–123.

Kärkkäinen, Raili (2008). Nuoreksi kasvava ja kuvataide. Teoksessa S. Karppinen, I. Ruokonen & K. Uusikylä: *Nuoret ja taide – ilolla ja innolla, uhmalla ja uholla – Kirjoituksia murrosikäisten taito- ja taidekasvatuksesta*. Helsinki: Finn Lectura. 84–100.

Kääriäinen, Hillevi (1988). *Minäkuvan kehitys*. Helsinki: Finn Lectura.

Lehtimäki, Hanna & Suoranta, Juha (2005). Tytöt ja pojat tietoyhteiskunnassa ja sen tutkimuksessa. Teoksessa A. Rahikainen, P. Hietala, T. Inkinen, M. Kangassalo, R. Kivimäki & F. Mäyrä (toim.): *Lapsuus mediamaailmassa. Näkökulmia lasten tietoyhteiskuntaan.* Helsinki: Gaudeamus. 185–199.

Lukion opetussuunnitelman perusteet (2003). Helsinki: Opetushallitus.

Lähde, Miia (2009). Lasten itseymmärrys kulutuskulttuurissa: ulkonäkösuhteen muotoutuminen alakoululaisten kirjoituksissa. Julkaisussa *Nuorisotutkimuslehti 4/2009: Lapsuus ja visuaalisuus.* Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry. 36–52.

Matikainen, Janne (2008). *Verkko kasvattajana. Mitä aikuisen tulisi tietää ja ajatella verkosta.* Helsinki: Palmenia Helsinki University Press.

Matikkala, Ulla & Lahikainen, Anja Riitta (2005). Pelit, tietokone ja kännykkä lasten sosiaalisissa suhteissa. Teoksessa A. Rahikainen, P. Hietala, T. Inkinen, M. Kangassalo, R. Kivimäki & F. Mäyrä (toim.): *Lapsuus mediamaailmassa. Näkökulmia lasten tietoyhteiskuntaan.* Helsinki: Gaudeamus. 92–109

Mustonen, Anu (2001). *Mediapsykologia*. Helsinki: WSOY.

Mustonen, Anu (2002). Median rooli psykologisessa kehityksessä. Teoksessa S. Sintonen (toim.): *Median sylissä. Kirjoituksia lasten mediakasvatuksesta.* Helsinki: Finn Lectura. 55–69.

Mustonen, Anu (2009). Media tunnemyllynä. Teoksessa S. Kotilainen (toim.): *Suhteissa mediaan*. Jyväskylä: Gummerus. 133–146.

Mäkiranta, Mari & Brusila, Riitta (toim.)(2006). *Kuvakulmia. Puheenvuoroja kuvista ja kuvallisesta kulttuurista*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, Gummerus Kirjapaino Oy.

Niemi, Hannele (2012). Opettajan vastuun rajat ja rajattomuus sosiaalisen median keskellä. Teoksessa H. Niemi & R. Sarras (toim.): *Tykkää tästä! Opettajan ammattietiikka sosiaalisen median ajassa.* Juva: PS-Kustannus. 23–37.

Nurmiranta, Hanna & Leppämäki, Päivi & Horppu, Sari (2009). *Kehityspsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen.* Helsinki: Kirjapaja.

Näre, Sari & Näre, Lena (2004). Lasten suojeleminen visuaalisesti häiritsevältä mainonnalta. Teoksessa A. Anttila (toim.): *Lapsuuden muuttuva maisema. Puheenvuoroja kulutuskulttuurinseksualisoinnin vaikutuksista.* Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKESin raportteja 284. Jyväskylä: Gummerus. 40–46.

Paasonen, Sanna (2009). Affektiivisia miniatyyrimaailmoja. Tytöt ja muotinuket brändiyhteisöissä. Julkaisussa *Nuorisotutkimuslehti 4/2009: Lapsuus ja visuaalisuus.* Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry. 3-19.

Parsons, Michael J.(1987). *How We Understand Art. A cognitive developmental account of aesthetic experience*. Cambridge: Cambridge University Press.

Piaget, Jean (1988)(edelliset laitokset 1964, 1970, 1972). *Lapsi maailmansa rakentajana. Kuusi esseetä lapsen kehityksestä.* Helsinki: WSOY.

Pietarinen, Janne & Rantala, Seppo (2002). Koulu sosiaalisena ympäristönä yläasteelle siirtymisen vaiheessa: näkökulma sosiaaliseen kehitykseen. Teoksessa M. Julkunen (toim.)(2002). *Opetus, oppiminen, vuorovaikutus.* Helsinki: WSOY. 227–243.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014). Helsinki: Opetushallitus.

Pohjola, Kirsi & Johnson, Elina (2009). *Lasten mediakulttuuri ja koulu vuoropuheluun*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Rauste-von Wright, Maijaliisa (1979). *Sosialisaatio ja maailmankuva. Nuorison ihmis- ja maailmankuva.* Turku: Turun yliopiston julkaisusarja. Psykologian tutkimuksia 10.

Räsänen, Marjo(2008). *Kuvakulttuurit ja integroiva taideopetus*. Jyväskylä: Gummerus.

Saarela-Kinnunen, Maria & Eskola, Jari (2010). Tapaus ja tutkimus = Tapaustutkimus? Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I.* Juva: PS-Kustannus. 189–199.

Saarikoski, Petri (2013). Vuodatuksia laajakaistoilla. Teoksessa J. Suominen, S. Östman, P. Saarikoski & R. Turtiainen: *Sosiaalisen median lyhyt historia*. Helsinki: Gaudeamus. 48–66.

Salminen, Antero (1980). Kuvallisen ilmaisun kehityspiirteitä. Teoksessa Koskinen, Inkeri (toim.)(2005): *Pääjalkainen. Kuva ja havainto.* Helsinki: Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja B 77. 36–51.

Salokoski, Tarja & Mustonen, Anu (2007). *Median vaikutukset lapsiin ja nuoriin: katsaus tutkimuksiin sekä kansainvälisiin mediakasvatuksen ja -säätelyn käytäntöihin*. Helsinki: Mediakasvatusseuran julkaisuja, 1797–1748 ; 2/2007.

Sava, Inkeri & Vesanen-Laukkanen, Virpi (2004). *Taiteeksi tarinoitu oma elämä*. Juva: PS-kustannus.

Sinkkonen, Jari (2008). Nuoruuden monet haasteet. Teoksessa S. Karppinen, I. Ruokonen & K. Uusikylä: *Nuoret ja taide – ilolla ja innolla, uhmalla ja uholla – Kirjoituksia murrosikäisten taito- ja taidekasvatuksesta*. Helsinki: Finn Lectura. 23–28.

Suominen, Jaakko (2013*).* Sosiaalisen median aika. Teoksessa J. Suominen, S. Östman, P. Saarikoski & R. Turtiainen: *Sosiaalisen median lyhyt historia*. Helsinki: Gaudeamus. 9–27.

Suoranta, Juha (2002). Mediakasvatus yhteiskunnallisessa todellisuudessa. Teoksessa S. Sintonen (toim.): *Median sylissä. Kirjoituksia lasten mediakasvatuksesta.* Helsinki: Finn Lectura. 11–22.

Suoranta, Juha (2003). *Kasvatus mediakulttuurissa. Mitä kasvattajien tulee tietää*. Tampere: Vastapaino.

Sutinen, Riikka (2010). *”Loistava perhe, mahtavat kaverit ja koulussa menee hyvin!” Lappilaisten nuorten hyvinvoinnin ankkurit*. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 5.

Tanskanen, Ilona(2011) (toim.). *Omakuva on jokaisen kuva*. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Ulkuniemi, Seija (2005). *Valotetut elämät: perhevalokuvan lajityyppiä pohtivat tilateokset dialogissa katsojien kanssa.* Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Valkonen, Markku & Valkonen, Olli(1982). *Maailman taide 8: Renessanssi*. Helsinki: WSOY.

Valli, Raine (2010). Kyselylomaketutkimus. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I*. Juva: PS-Kustannus. 103–127.

Vuorinen, Risto (1998). *Minän synty ja kehitys*. Helsinki: WSOY.

Vänskä, Annamari (2012). *Muodikas lapsuus. Lapset mainoskuvissa*. Helsinki: Gaudeamus.

Wilska, Terhi-Anna (2004): Lapset kuluttajina ja markkinoinnin kohderyhmänä. Teoksessa A. Anttila (toim.): *Lapsuuden muuttuva maisema. Puheenvuoroja kulutuskulttuurinseksualisoinnin vaikutuksista.* Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKESin raportteja 284. Jyväskylä: Gummerus. 17–31.

Internet-lähteet:

Tifentale, Alise (2014). The Selfie. Making sense of the ”Masturbation of Self-Image” and the ”Virtual Mini-Me”.

>http://d25rsf93iwlmgu.cloudfront.net/downloads/Tifentale_Alise_Selfiecity.pdf < (Luettu 6.5.2015)

Oxford English Dictionary, määritelmä sanalla ”selfie”

>http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/selfie< (Luettu 6.5.2015)

Liitteet

Liite 1: Aineistonkeruun tehtävänanto

"Heräät aamulla ja tunnet olosi jotenkin erityisen hyväksi. Kun katsot peiliin, huomaat että olet juuri sellaisen näköinen kun olet aina haaveillut olevasi. Päivän kuluessa huomaat muunkin elämäsi olevan kaikin puolin juuri sellaista, josta olet aina uneksinut. Kotisi, ystäväsi, ammattisi ja ympärilläsi olevat esineet ovat kaikki täydellisiä. ”

Eläydy tilanteeseen ja piirrä kuva, jossa kuvaat tätä ihanteellista elämää. Piirrä kuvan keskelle itsesi. Kuvassa saa näkyä myös muita ihmisiä, kunhan olet siinä itse pääroolissa. Saat käyttää kuvassasi lisäksi tekstiä, puhekuplia ja muita sarjakuvan tehokeinoja.

Liite 2: **Aineistonkeruun kyselyn kysymykset**

1. Oliko omakuvan piirtäminen mukavaa, tylsää, mahtavaa, ihan kamalaa, jotain muuta? Kuvaile yleisiä mielipiteitäsi tehtävästä ja sen tekemisestä.

2. Oliko itsesi piirtäminen helppoa vai vaikeaa? Miksi?

3. Mikä oli tehtävässä erityisen helppoa tai erityisen vaikeaa? Miksi?

4. Esittele kuvasi sisältöä muutamalla lauseella. Onko siinä itsesi lisäksi muita ihmisiä? Mikä on kuvan tapahtumapaikka ja mitä kaikkea siinä oikein on?

5. Miksi sinun mielestäsi juuri kuvaamasi elämä olisi ihanteellista?

6. Oliko sinulla kuvaa tehdessäsi mielessä kenties joku tietty ihminen/ihmisiä, joiden elämä vaikuttaa sellaiselta, johon itsekin haluaisit pyrkiä?

7. Nimeä muutama ihailemasi ihminen. Kenen elämä on mielestäsi täydellistä? Miksi?

8. Eroaako kuvaamasi elämä hyvin paljon omasta elämästäsi? Kerro miten?

9. Eroaako oma persoonasi ja/tai ulkonäkösi paljon kuvaamastasi ihanteellisesta versiosta? Millä tavalla?

10. Luuletko, että kuvan kaltaisen elämän saavuttaminen olisi sinulle mahdollista? Miksi/ miksi ei?

Liite 3: Aineiston kuvat kuvaryhmittäin

Kuvaryhmä 1: Tavarataivas

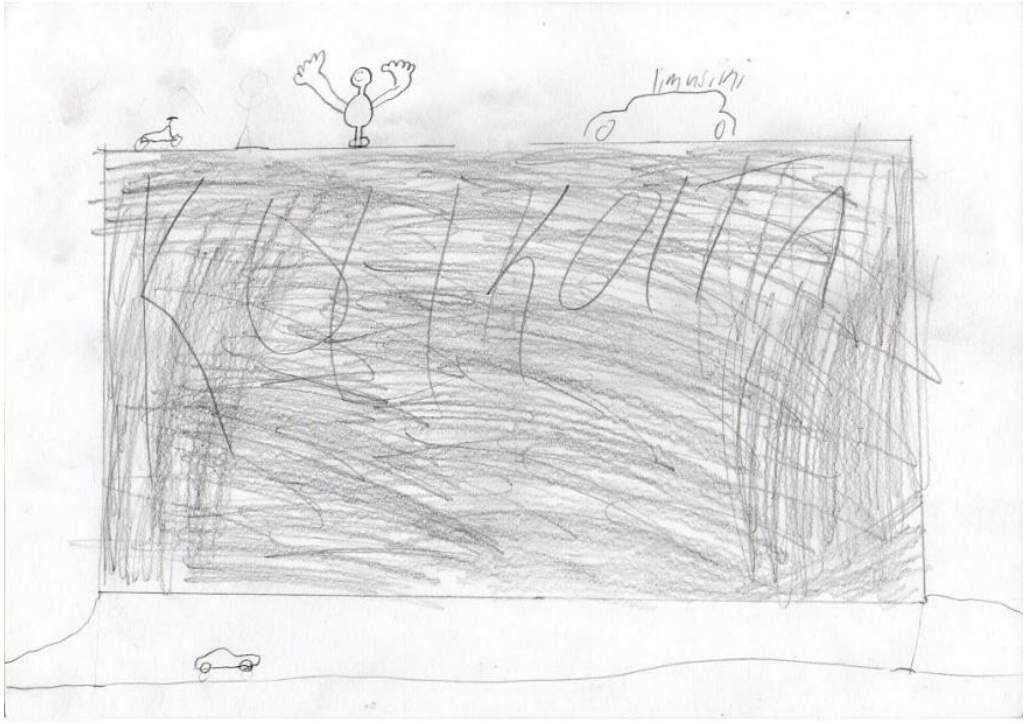

1P1

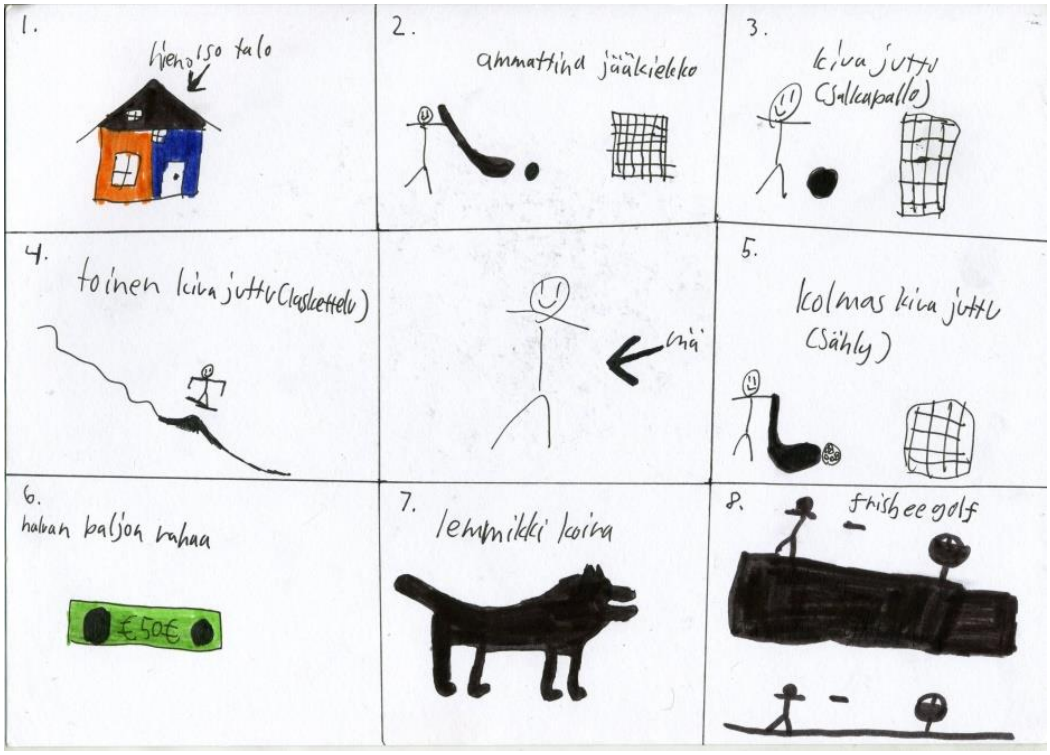

1P2

hyvin
LOL
PS4
Lotto
lottovoitto

1P3

FIFA 15
NHL 15
XBOX ONE
PS4
FIFA 15 UT DIVISION 1
Minecraft
YOUTUBE

1P4

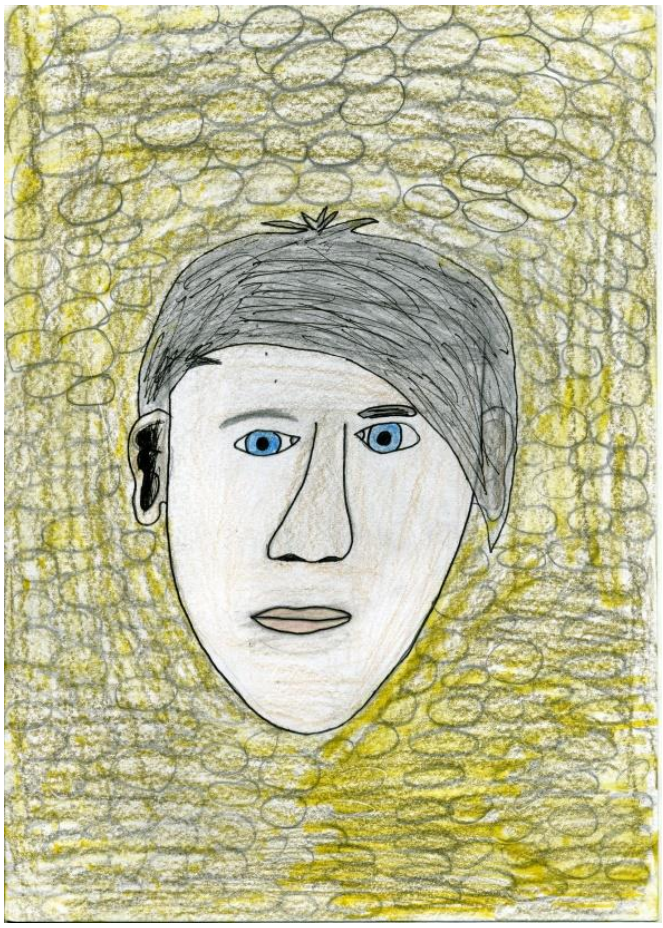

1P5

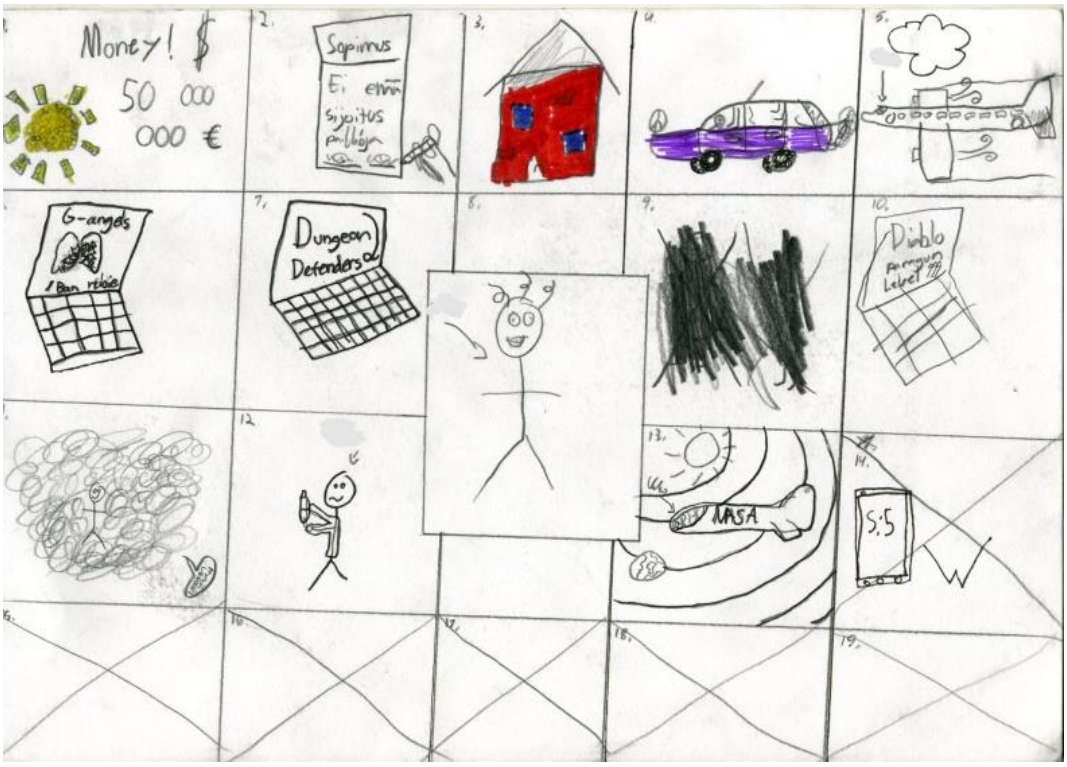
Money! $
50 000
000 €
Sapinus
G-angels
Dungeon Defenders 2
Diablo
NASA
S.S

1P6

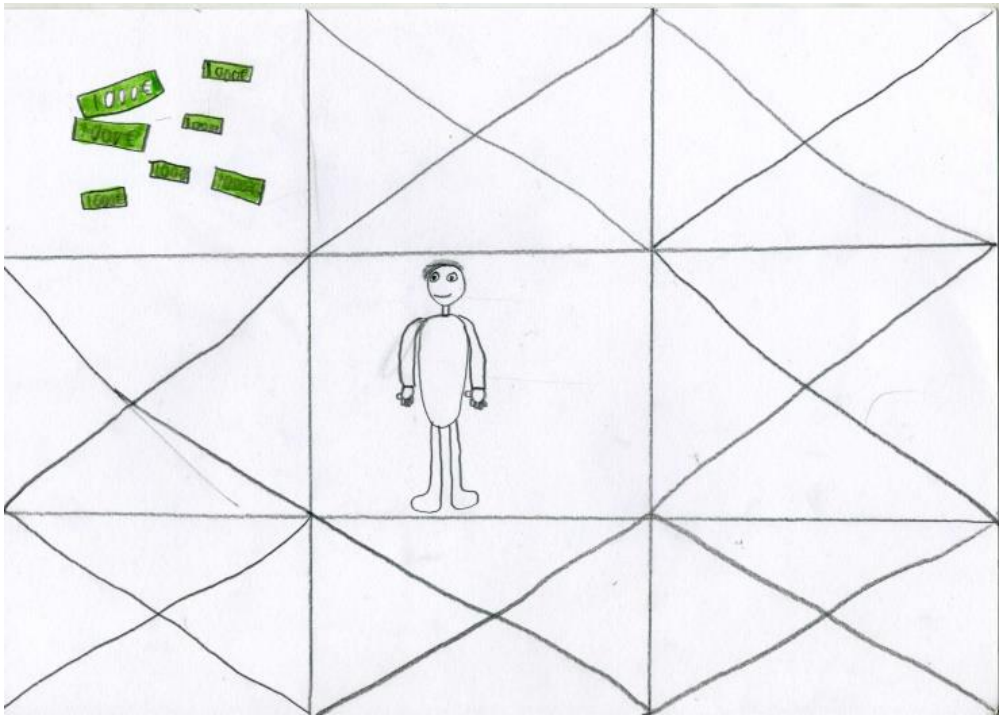

1P7

1P8

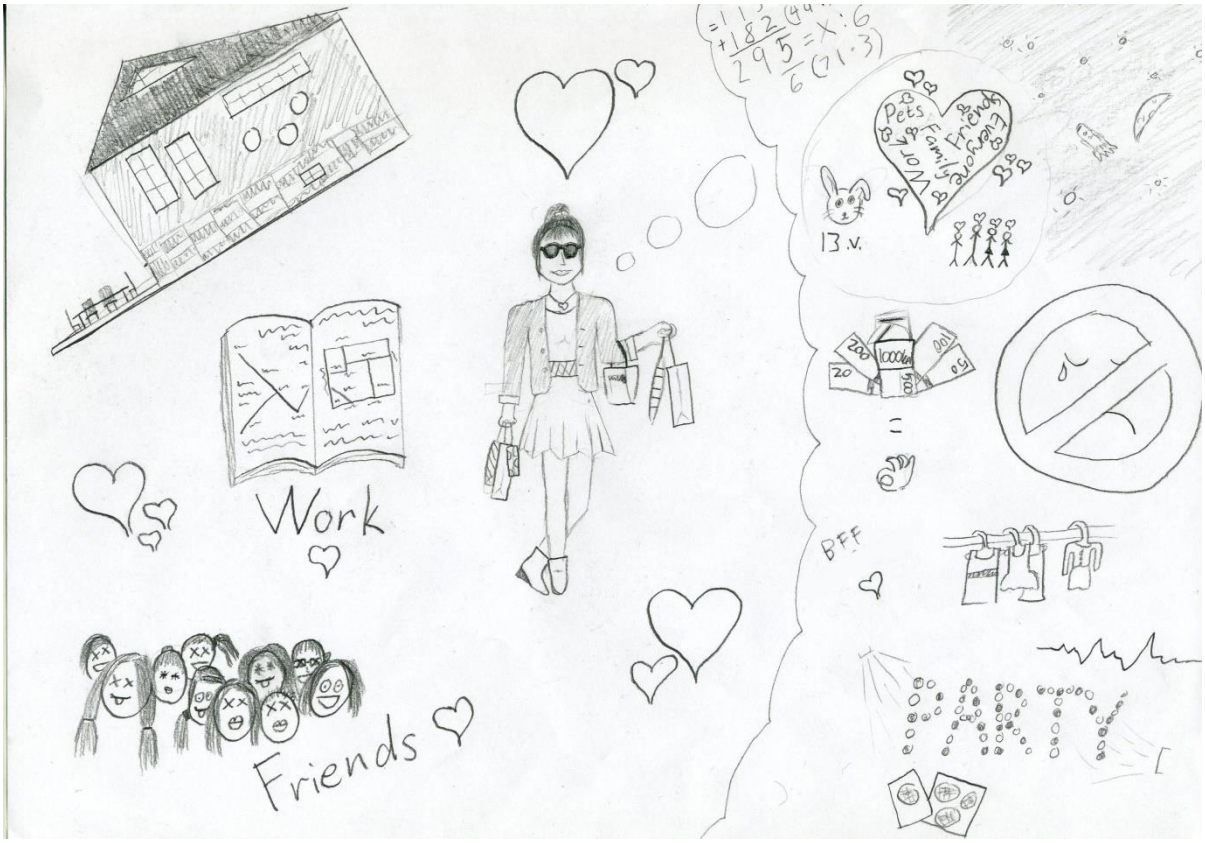
Work
Friends
Pets
Money
Family
Friends
BFF
PARTY

1T1

Friends
Family

1T2

Kuvaryhmä 2: Urheilun ammattilaiset

2P1

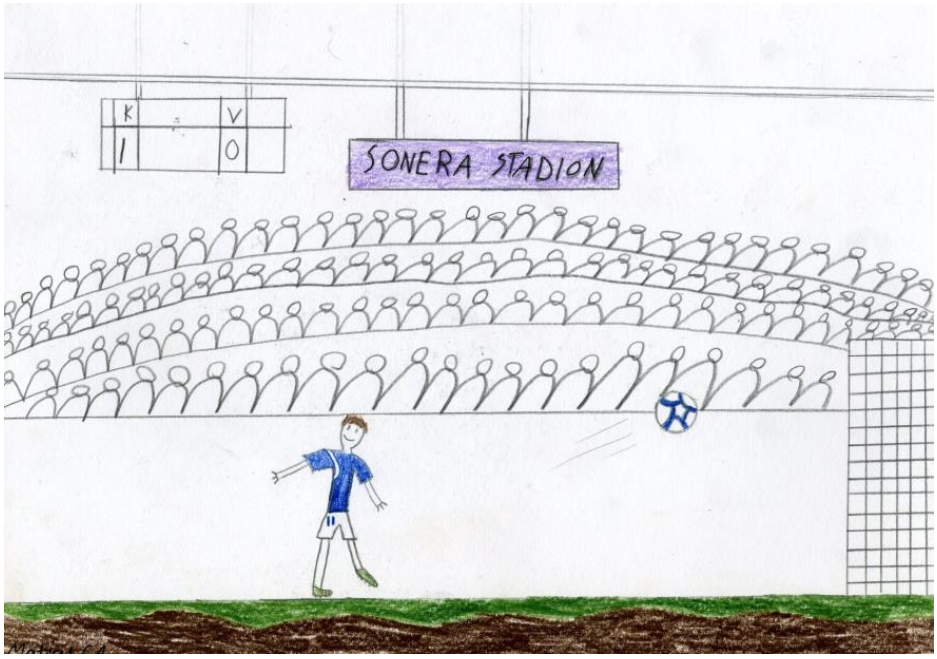

2P2

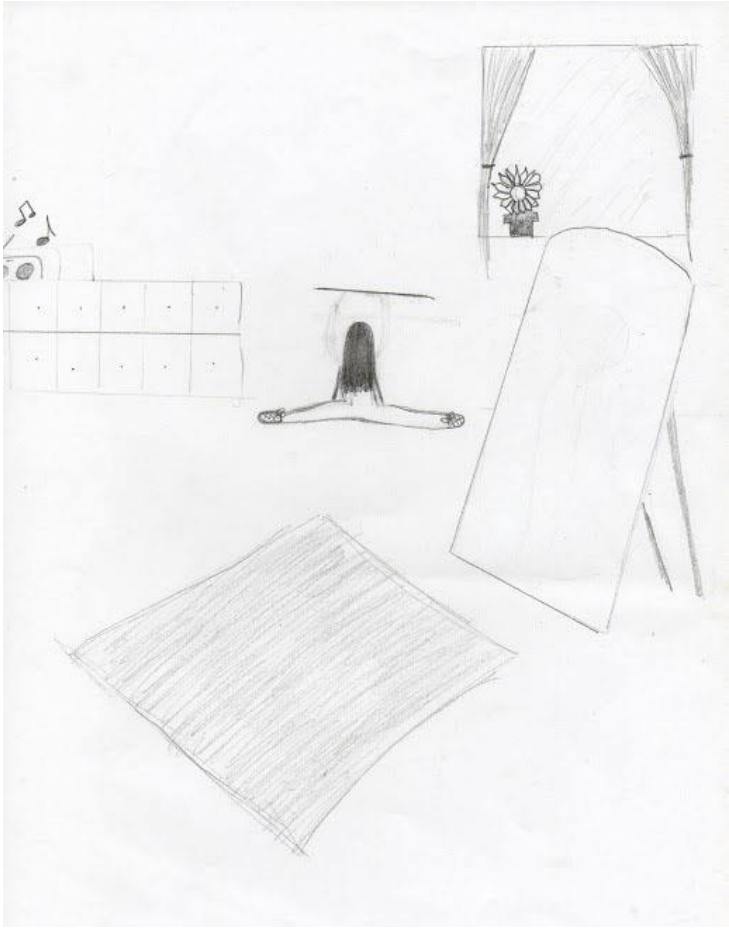

2T1

2T2

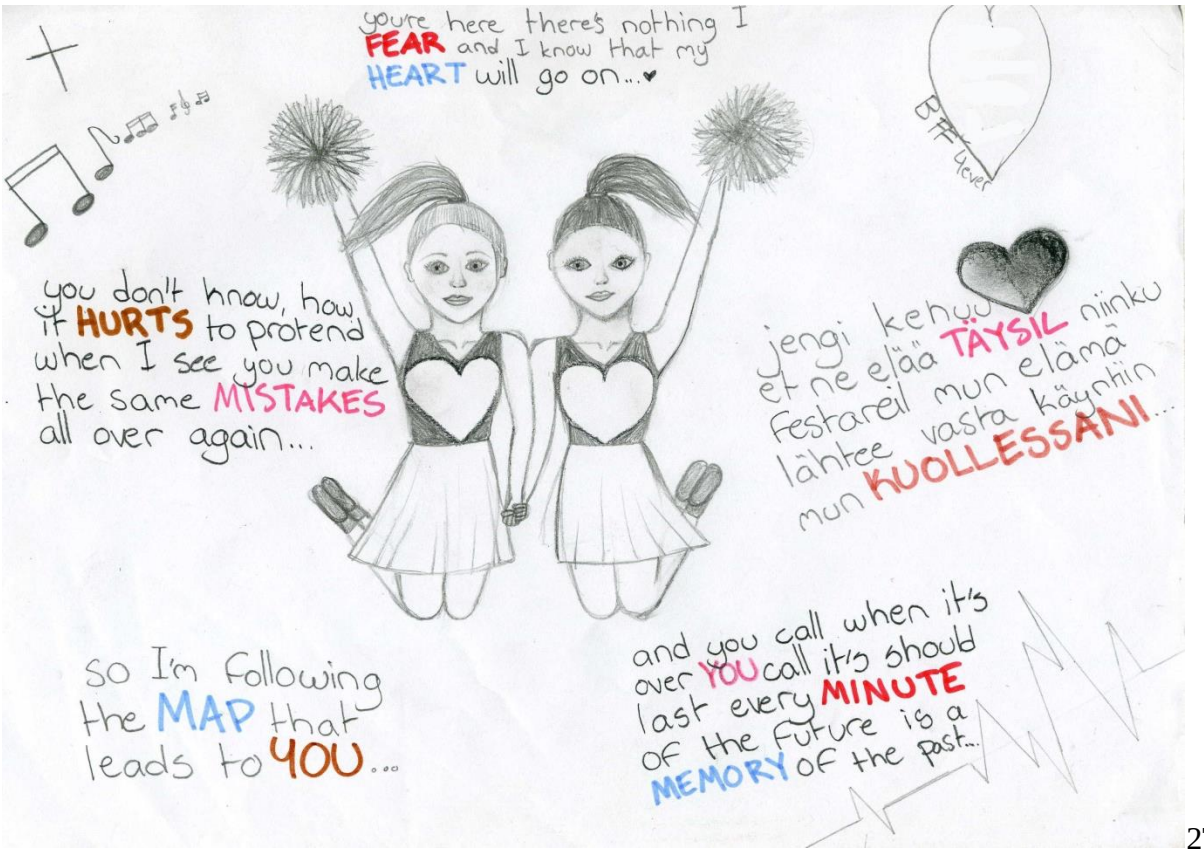
you're here there's nothing I
FEAR and I know that my
HEART will go on...
BFF
lever
you don't know, how
it HURTS to pretend
when I see you make
the same MISTAKES
all over again...
jengi kehuu
et ne elää TÄYSIL niinku
festareil mun elämä
lähtee vasta käynnin
mun KUOLLESSANI...
so I'm following
the MAP that
leads to YOU...
and you call when it's
over YOU call it's should
last every MINUTE
of the future is a
MEMORY of the past...

2T3

BFF

2T4

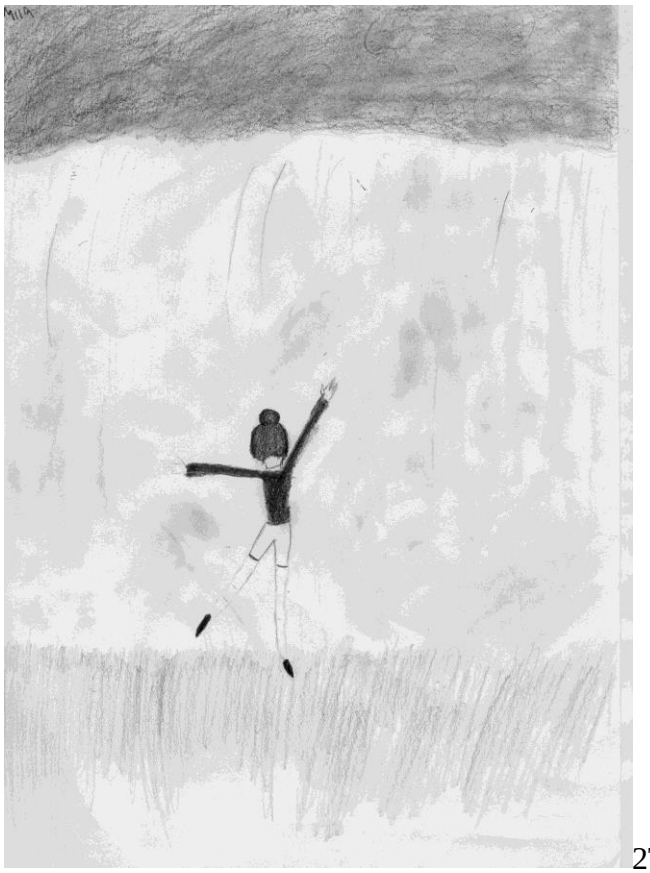

2T5

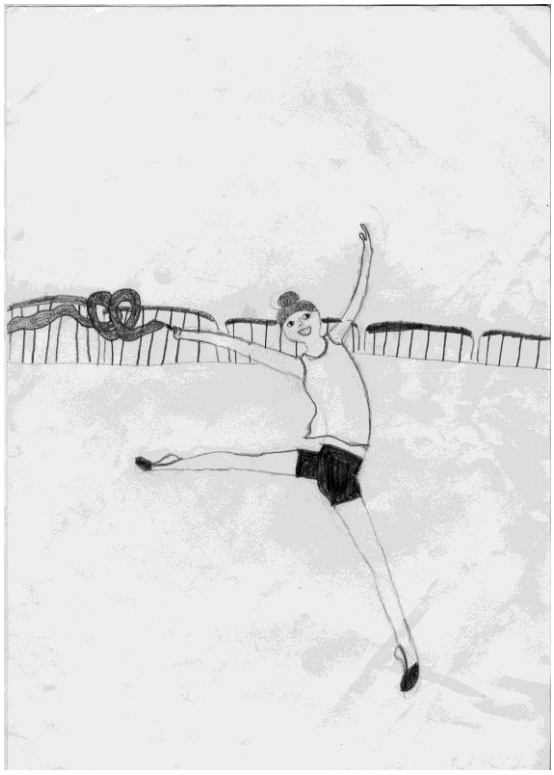

2T7

2T6

Kuvaryhmä 3: Tässä on (melkein) hyvä

3T1

3T2

ISAC ELLIOT
MIKASA

3T3

NEWYORK
Friends forever
Robin
LIFE IS great
YOUTUBE
Work Out
#TEAM MG
GIVEWAY

3T4

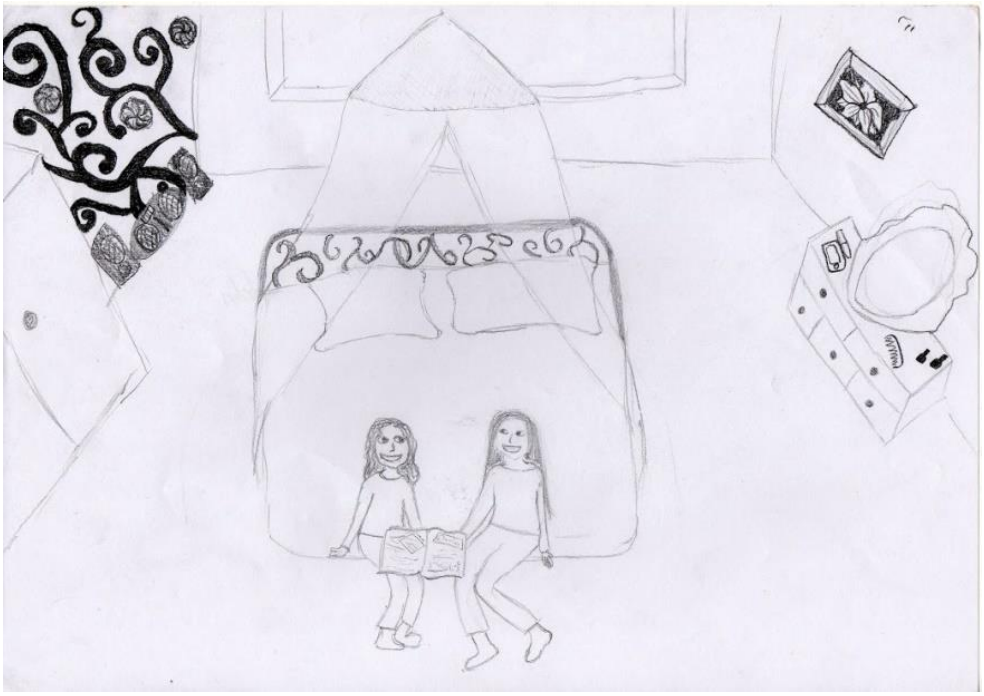

3T5

3T6

Smile
Tinha och Emilia är bäst
BILLOONCE
DAU.
Hipster
Böö
Hinä

3T7

Kuvaryhmä 4: Fantastinen elämä

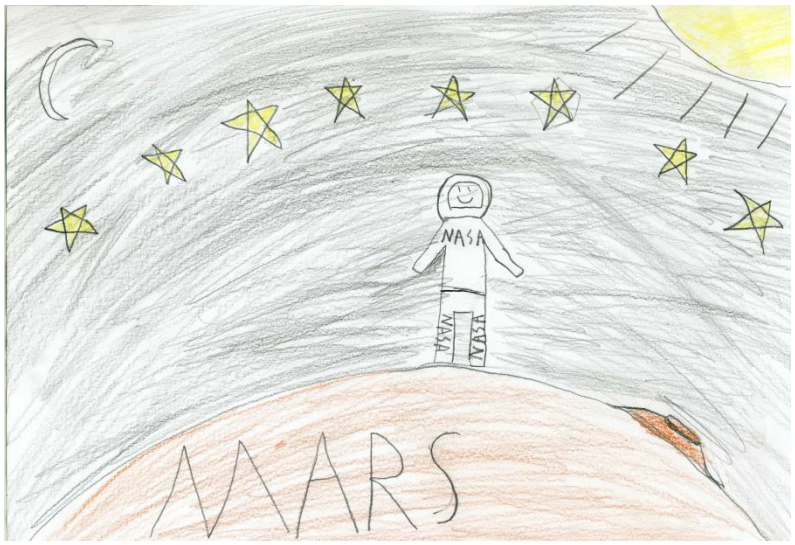

4P1

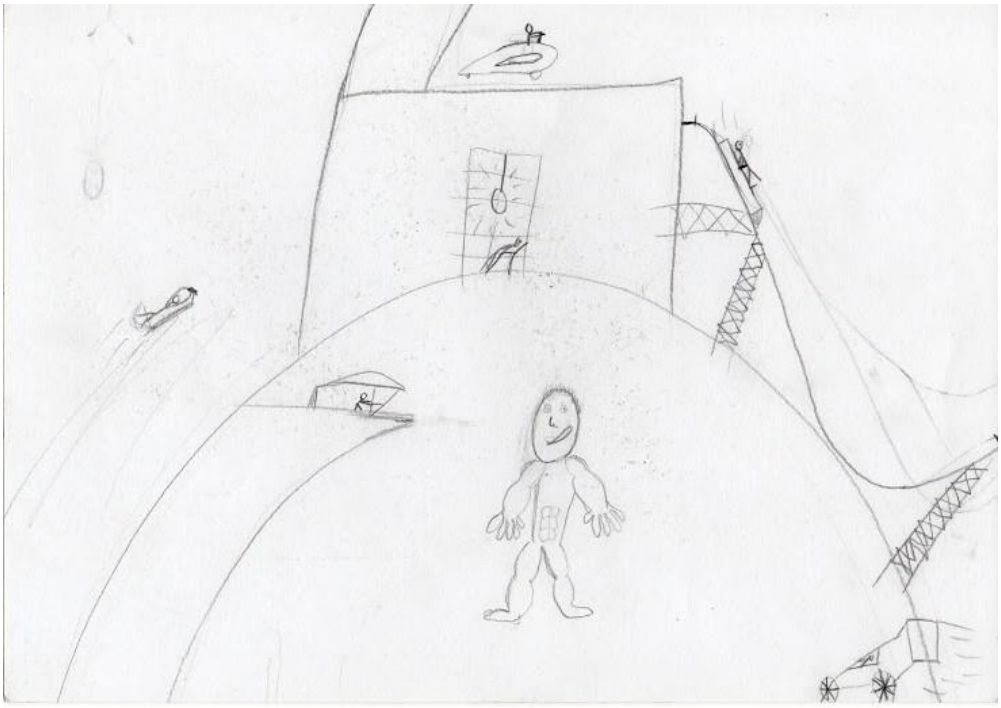

4P2

4P3

4P4

Dolly
Be my friend!
-20%
* Skinny
* beautiful
* For happy kids!
* Dolly can speak!

4T1

Kuvaryhmä 5: Muut

5P1

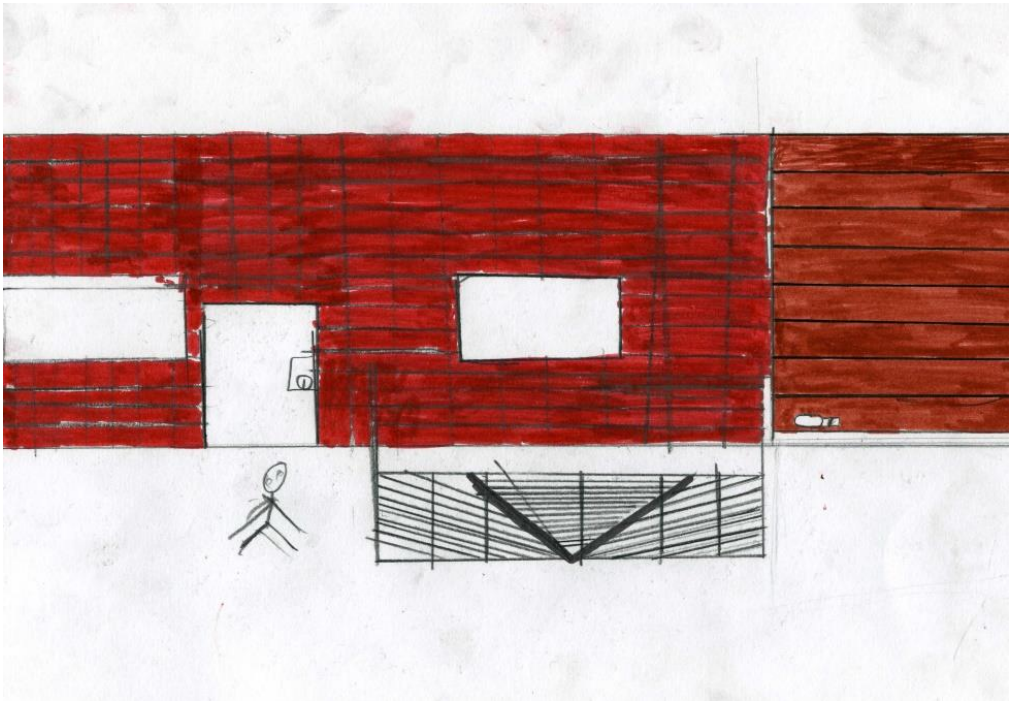

5P2

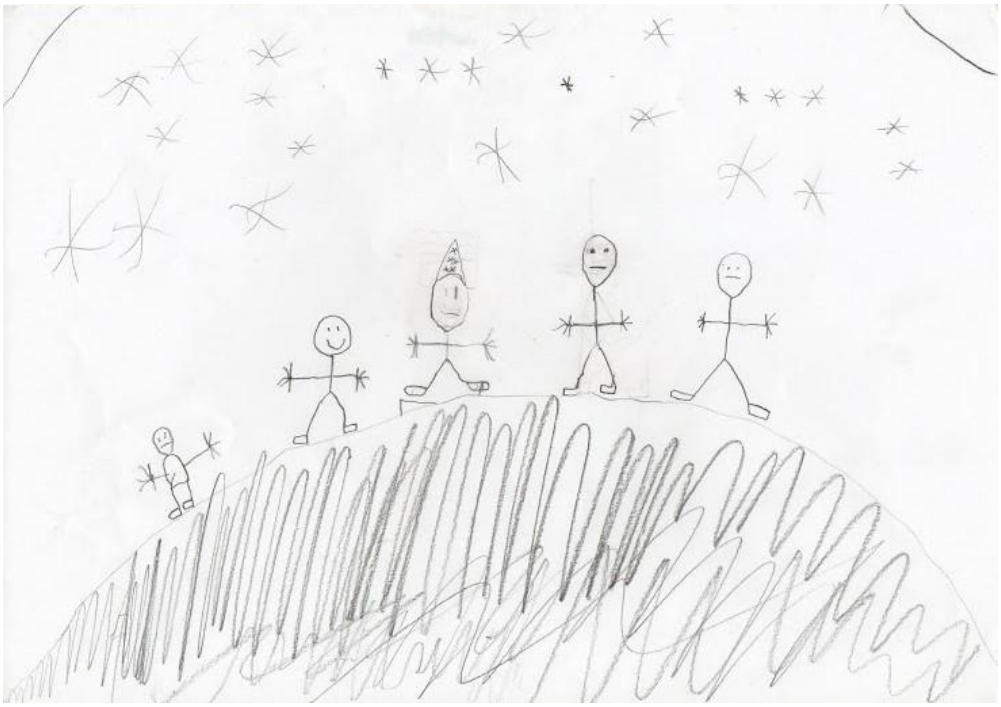

5P3

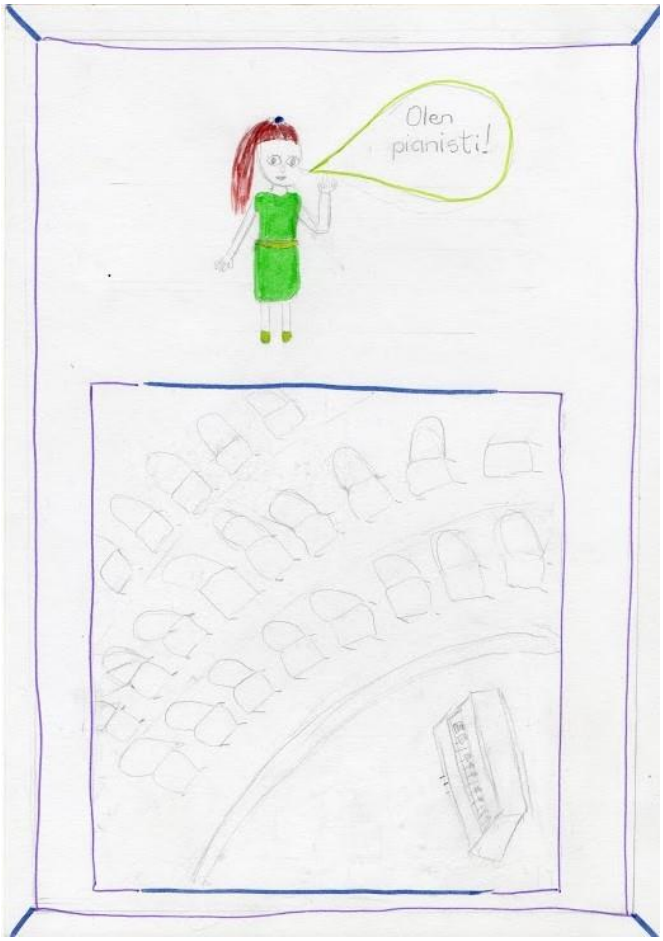

5T1

5T2